

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
GENEL GAZETECİLİK BİLİM DALI

YÜKSEK TİRAJLI GAZETELERDE ÇEVRE HABERCİLİĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Nilüfer TUNALI

İstanbul, 2009

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
GENEL GAZETECİLİK BİLİM DALI

YÜKSEK TİRAJLI GAZETELERDE ÇEVRE HABERCİLİĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Nilüfer TUNALI

Danışman :

Prof. Dr. Atilla GİRGİN

İstanbul, 2009

Marmara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Onay Belgesi

İLETİŞİM BİLİMLERİ Anabilim Dalı GENEL GAZETECİLİK Bilim Dalı
Yüksek Lisans öğrencisi NİLÜFER TUNALI nın YÜKSEK TRAJLI GAZETELERDE
ÇEVRE HABERCİLİĞİ adlı tez çalışması ,Enstitümüz Yönetim Kurulunun 16.06.2009
tarih ve 2009-10/28 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile
Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

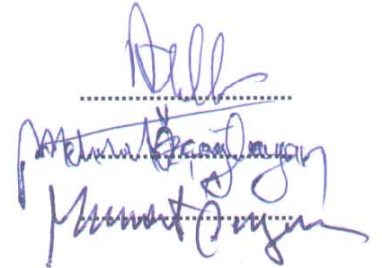
İmzası

Tez Savunma Tarihi : 02.07.2009

1) Tez Danışmanı : PROF. DR. ATILLA GİRGİN

2) Jüri Üyesi : YRD. DOÇ. DR. MEHMET ÖZÇAĞLAYAN

3) Jüri Üyesi : PROF. DR. MURAT ÖZGEN

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı	: Nilüfer Tunalı
Anabilim Dalı	: İletişim Bilimleri
Programı	: Genel Gazetecilik
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Atilla Girgin
Tez Türü ve Tarihi	: Yüksek Lisans – Temmuz 2009
Anahtar Kelimeler	: Çevre Sorunları, Çevre gazeteciliği

ÖZET

YÜKSEK TİRAJLI GAZETELERDE ÇEVRE HABERCİLİĞİ

Bu tezde çevre sorunlarının Türkiye’deki yazılı basında nasıl yansıtıldığı araştırılmıştır. Böylece yazılı basının çevre sorunları konusundaki duruşu yorumlanmıştır. Türkiye’de yazılı basın içinde çok çeşitli yayınlar yer almaktadır. Ancak bu çalışmada gerçekleştirilen araştırma günlük gazeteler üzerinde yürütülmüştür. Gazetelerin çevre haberlerine verdiği önem bu çalışmanın ilgi alanı olmuştur. Tezin birinci bölümünde çevre ve çevre kirliliğine ilişkin kavramlar yer almaktadır. İkinci bölüm çevre kirliliğine neden olan etmenlere ayrılmıştır. Üçüncü bölümde çevrecilik, Türkiye’de çevreciliğini gelişimi, çevre eğitimi, çevre eğitiminde basının etkisi, basının kamuoyu oluşturmadaki etkisi ele alınmıştır. Dördüncü bölümde çevre haberi ve haber üretim süreci yer almaktadır. Beşinci bölüm ise araştırmaya ayrılmıştır. Son bölümde ise elde edilen bulgular değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır. Araştırmada 2007 yılının yaz ayları incelenmiştir. Yüksek tirajlı 8 günlük gazetede yılın bu aylarında basılmış çevre haberleri incelenmiştir. Haberlerin başlıca özellikleri saptanmış, bu değişkenler çapraz tablolar şeklinde birbiriyle karşılaştırılmıştır. Çevre haberlerinin planlı bir şekilde değil, gazetelerin günlük işleyişi içinde, gelişmelerin etkisiyle hazırlanıp sunulduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda yazılı basın yoluyla toplumun çevre bilinci kazanmasını ummak fazla iyimser bir yaklaşım olmaktadır.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname	: Nilüfer Tunalı
Field	: Communication Sciences
Programme	: Public journalism
Supervisor	: Prof. Dr. Atilla Girgin
Degree Awarded and Date	: Master – July 2009
Keywords	: Environmental Issues, Environmental Journalism

ABSTRACT

ENVIRONMENTAL JOURNALISM IN NEWSPAPERS WITH HIGH CIRCULATION

In this thesis, how environmental issues are reflected in print media in Turkey is studied. Thus stance on environmental issues of the print media in Turkey is interpreted. There are various publications in the print media of Turkey. However, the research in this work was carried out using daily newspapers. The importance that newspapers gave to the environmental news is in the concern of this study. In the first chapter of the thesis, there are concepts about environment and environmental pollution. The second chapter is allocated for the factors that causes environmental pollution. In the third chapter, environmentalism, the improvment of enviromentalism in Turkey, environmental education, the effect of the press in environmental education, the effect of the press in molding public opinion is discussed. In the fourth chapter, the are environmental news and the process of news making. Fifth chapter is allocated for the research. In he last chapter the findings are assessed and interpreted. In the research summer months of the 2007 is studied. Environmental news is studied in 8 daily newspapers with high circulation. that are published in these months of the year. Major specifications of the news is determined, these variables are compared with each other in the form of cross-table. It is evident that environmental news is prepared and presented according to the everyday mechanism of the newspapers under the effects of the developments, not well planned. That is why it is a very optimistic approach to hope that people will become environmentally conscious through the print media.

ÖNSÖZ

Son yıllarda yazılı basınımızda çevre sorunlarına verilen önem ve çevre haberlerine ayrılan pay giderek artmaktadır. Çevre sorunlarının giderek ağırlaşması bu alanda yetkin, uzmanlaşmış çevre gazetecilerine olan ihtiyacı arttırmaktadır fakat bu alanda uzmanlaşmış gazeteci konusunda büyük bir eksiklik yaşanmaktadır. Çalışmanın, Çevre Gazeteciliği ile ilgilenenlere faydalı olmasını diliyorum. Çalışmamda bana önemli yardımları dokunan değerli danışman hocam Prof. Dr. Atilla Girgin'e, Arş Gör. Seçil Özay'a ve aileme teşekkürlerimi sunuyorum.

İstanbul, 2009

Nilüfer TUNALI

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
İÇİNDEKİLER.....	i
TABLO LİSTESİ.....	v
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

I.ÇEVRE KAVRAMI VE ÇEVRE KİRLİLİĞİ

A-Çevre Kavramı.....	5
B- Çevre Kirliliği.....	8
1.İnsan -Doğal Çevre İlişkisi	8
2.Hava Kirliliği	11
a..Küresel Isınma.....	14
b.Ozon Tabakasının Delinmesi.....	20
c.Asit Yağmurları	21
3.Su Kirliliği.....	22
4.Toprak Kirliliği.....	24
5.Diğer Kirlilikler.. ..	27
a. Ses Kirliliği	27
b. Nükleer Kirlilik.....	28
6.Türkiye'nin Çevre Sorunları.....	31

İKİNCİ BÖLÜM

II-ÇEVRE KİRLİLİĞİNE NEDEN OLAN ETMENLER

A-Nüfus Artışı	34
B- Çarpık Kentleşme	40
1.Tarihi Çevrenin Tahribi.....	42
C-Hızlı Ekonomik Kalkınma ve Sanayileşme	43
1.Sürdürülebilir Kalkınma.....	47

D- Ekolojik Tahribat.....	50
1.Tarımsal Alanların Azalması.....	51
2.Flora ve Faunanın Tahribi ve Biyolojik Çeşitliliğin Azalması.....	54

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

III. ÇEVRE KORUMA BİLİNCİ KAVRAMI

A- A.Çevre Koruma Bilincinin Ortaya Çıkışı ve Çevreci Hareketler	58
1.Çevrecilik Konusundaki Temel Yaklaşımlar.....	64
a.Derin Ekoloji,Sığ Ekoloji.....	65
b.Toplumsal Ekoloji.....	66
c.Eko-feminizm.....	67
d.Eko-sosyalizm.....	67
B.Türkiye’de Çevreci Hareketin Gelişimi.....	69
C.Çevresel Bilgilenme Hakkı.....	72
D.Çevre Koruma Bilincinin Önemi ve Eğitimi.....	75
E.Çevre Eğitiminde Basının Etkisi.....	79
F-Basının Kamuoyu Oluşturmadaki Etkisi ve Çevresel Kamuoyu	83
1.Gündem Oluşturma.....	87
2.Çevresel Kamuoyu.....	88

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

IV.ÇEVRE HABERİ ÜRETİM SÜRECİ

A- HaberveGerçeklik.....	90
B- Haber veNesnellik.....	93
C- Haber ve Yanlılık.....	92
D- Haber ve Dil	93
E- Çevre Haberi Nedir?	94

BEŞİNCİ BÖLÜM

V- GÜNÜMÜZ BASINININ ÇEVRE SORUNLARINA BAKIŞI İLE İLGİLİ BİR

DEĞERLENDİRME

A-Gazeteler ve Çevreyle İlgili Genel bir Değerlendirme.....	101
B-Cumhuriyet Gazetesi	105

C.Milliyet Gazetesi.....	111
D.Hürriyet Gazetesi.....	117
E.Sabah Gazetesi.....	123
F-Zaman Gazetesi.....	129
G-Posta Gazetesi.....	135
H-Türkiye Gazetesi.....	141
I-Vatan Gazetesi	146
K- Değişkenlerin Çapraz Tablolar Şeklinde Karşılaştırılması.....	154
SONUÇ.....	168
KAYNAKÇA.....	172

TABLO LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 1: Tüm Gazetelerdeki Çevre Haberlerinin Sayısal ve Yüzde Dağılımı	102
Tablo 2: Cumhuriyet Gazetesi'nde Çevre Haberlerinin Sayfa Özellikleri -1	103
Tablo 3: Cumhuriyet Gazetesi'nde Çevre Haberlerinin Sayfa Özellikleri -2	103
Tablo 4: Cumhuriyet Gazetesi'nde Çevre Haberlerinin Sayfa Özellikleri -3	103
Tablo 5: Cumhuriyet Gazetesi'nde Haberlerin Başlık Özellikleri	104
Tablo 6: Cumhuriyet Gazetesi'nde Haberlerin Tür Özellikleri	105
Tablo 7: Cumhuriyet Gazetesi'nde Haberlerin Kaynak Özellikleri	106
Tablo 8: Cumhuriyet Gazetesi'nde Haberlerin Fotoğrafa Yer Verme Özellikleri	107
Tablo 9: Cumhuriyet Gazetesi'nde Haberlerin Yayımlanma Tarihi Dağılımı	107
Tablo 10: Cumhuriyet Gazetesi'nde Haberlerin Konu Dağılımı	108
Tablo 11: Milliyet Gazetesi'nde Çevre Haberlerinin Sayfa Özellikleri -1	109
Tablo 12: Milliyet Gazetesi'nde Çevre Haberlerinin Sayfa Özellikleri -2	109
Tablo 13: Milliyet Gazetesi'nde Çevre Haberlerinin Sayfa Özellikleri -3	109
Tablo 14: Milliyet Gazetesi'nde Haberlerin Başlık Özellikleri	110
Tablo 15: Milliyet Gazetesi'nde Haberlerin Tür Özellikleri	111
Tablo 16: Milliyet Gazetesi'nde Haberlerin Kaynak Özellikleri	112
Tablo 17: Milliyet Gazetesi'nde Haberlerin Fotoğrafa Yer Verme Özellikleri	113
Tablo 18: Milliyet Gazetesi'nde Haberlerin Yayımlanma Tarihi Dağılımı	113
Tablo 19: Milliyet Gazetesi'nde Haberlerin Konu Dağılımı	114
Tablo 20: Hürriyet Gazetesi'nde Çevre Haberlerinin Sayfa Özellikleri -1	115
Tablo 21: Hürriyet Gazetesi'nde Çevre Haberlerinin Sayfa Özellikleri -2	115
Tablo 22: Hürriyet Gazetesi'nde Çevre Haberlerinin Sayfa Özellikleri -3	115
Tablo 23: Hürriyet Gazetesi'nde Haberlerin Başlık Özellikleri	116
Tablo 24: Hürriyet Gazetesi'nde Haberlerin Tür Özellikleri	117
Tablo 25: Hürriyet Gazetesi'nde Haberlerinin Kaynak Özellikleri	118
Tablo 26 : Hürriyet Gazetesi'nde Haberlerin Fotoğrafa Yer Verme Özellikleri	118
Tablo 27: Hürriyet Gazetesi'nde Haberlerin Yayımlanma Tarihi Dağılımı	119
Tablo 28: Hürriyet Gazetesi'nde Haberlerin Konu Dağılımı	120

Tablo 29: Sabah Gazetesi’nde Çevre Haberlerinin Sayfa Özellikleri -1	121
Tablo 30: Sabah Gazetesi’nde Çevre Haberlerinin Sayfa Özellikleri -2	121
Tablo 31: Sabah Gazetesi’nde Çevre Haberlerinin Sayfa Özellikleri –3	121
Tablo 32: Sabah Gazetesi’nde Haberlerin Başlık Özellikleri	122
Tablo 33: Sabah Gazetesi’nde Haberlerin Tür Özellikleri	123
Tablo 34: Sabah Gazetesi’nde Haberlerin Kaynak Özellikleri	124
Tablo 35: Sabah Gazetesi’nde Haberlerin Fotoğrafa Yer Verme Özellikleri	124
Tablo 36: Sabah Gazetesi’nde Haberlerin Yayımlanma Tarihi Dağılımı	125
Tablo 37: Sabah Gazetesi’nde Haberlerin Konu Dağılımı	126
Tablo 38: Zaman Gazetesi’nde Çevre Haberlerinin Sayfa Özellikleri -1	127
Tablo 39: Zaman Gazetesi’nde Çevre Haberlerinin Sayfa Özellikleri -2	127
Tablo 40: Zaman Gazetesi’nde Çevre Haberlerinin Sayfa Özellikleri –3	127
Tablo 41: Zaman Gazetesi’nde Haberlerin Başlık Özellikleri	128
Tablo 42: Zaman Gazetesi’nde Haberlerin Tür Özellikleri	129
Tablo 43: Zaman Gazetesi’nde Haberlerin Kaynak Özellikleri	130
Tablo 44: Zaman Gazetesi’nde Haberlerin Fotoğrafa Yer Verme Özellikleri	130
Tablo 45: Zaman Gazetesi’nde Haberlerin Yayımlanma Tarihi Dağılımı	131
Tablo 46: Zaman Gazetesi’nde Haberlerin Konu Dağılımı	132
Tablo 47: Posta Gazetesi’nde Çevre Haberlerinin Sayfa Özellikleri -1	133
Tablo 48: Posta Gazetesi’nde Çevre Haberlerinin Sayfa Özellikleri -2	133
Tablo 49: Posta Gazetesi’nde Çevre Haberlerinin Sayfa Özellikleri –3	133
Tablo 50: Posta Gazetesi’nde Haberlerin Başlık Özellikleri	134
Tablo 51: Posta Gazetesi’nde Haberlerin Tür Özellikleri	135
Tablo 52: Posta Gazetesi’nde Haberlerin Kaynak Özellikleri	136
Tablo 53: Posta Gazetesi’nde Haberlerin Fotoğrafa Yer Verme Özellikleri	137
Tablo 54: Posta Gazetesi’nde Haberlerin Yayımlanma Tarihi Dağılımı	137
Tablo 55: Posta Gazetesi’nde Haberlerin Konu Dağılımı	138
Tablo 56: Türkiye Gazetesi’nde Çevre Haberlerinin Sayfa Özellikleri –1	139
Tablo 57: Türkiye Gazetesi’nde Çevre Haberlerinin Sayfa Özellikleri -2	139
Tablo 58: Türkiye Gazetesi’nde Çevre Haberlerinin Sayfa Özellikleri –3	140
Tablo 59: Türkiye Gazetesi’nde Haberlerin Başlık Özellikleri	141
Tablo 60: Türkiye Gazetesi’nde Haberlerin Tür Özellikleri	142

Tablo 61: Türkiye Gazetesi'nde Haberlerin Kaynak Özellikleri.....	143
Tablo 63: Türkiye Gazetesi'nde Haberlerin Yayımlanma Tarihi Dağılımı.....	144
Tablo 64: Türkiye Gazetesi'nde Haberlerin Konu Dağılımı	145
Tablo 65: Vatan Gazetesi'nde Çevre Haberlerinin Sayfa Özellikleri –1.....	146
Tablo 66: Vatan Gazetesi'nde Çevre Haberlerinin Sayfa Özellikleri –2.....	146
Tablo 67: Vatan Gazetesi'nde Çevre Haberlerinin Sayfa Özellikleri –3.....	146
Tablo 68: Vatan Gazetesi'nde Haberlerin Başlık Özellikleri	147
Tablo 69: Vatan Gazetesi'nde Haberlerin Tür Özellikleri.....	148
Tablo 70: Vatan Gazetesi'nde Haberlerin Kaynak Özellikleri.....	149
Tablo 71: Vatan Gazetesi'nde Haberlerin Fotoğrafa Yer Verme Özellikleri.....	150
Tablo 72: Vatan Gazetesi'nde Haberlerin Yayımlanma Tarihi Dağılımı.....	150
Tablo 73: Vatan Gazetesi'nde Haberlerin Konu Dağılımı	151
Tablo74 : Gazete ile haberin bulunduğu sayfa arasındaki ilişki.....	152
Tablo75 : Gazete ile haberin kapladığı alan arasındaki ilişki.....	153
Tablo76: Gazete ile haberin sayfadaki yeri arasındaki ilişki.....	154
Tablo 77: Gazete ile başlık-metin uyumu arasındaki ilişki	155
Tablo78: Gazete ile dikkat çekici/abartılı başlık arasındaki ilişki.....	156
Tablo79: Gazete ile özet girişi olma durumu arasındaki ilişki	157
Tablo 81: Gazete ile haber kaynağı arasındaki ilişki-1.....	159
Tablo 82: Gazete ile haber fotoğrafı arasındaki ilişki.....	160
Tablo 83: Gazete ile haberin yayımlandığı gün arasındaki ilişki	161
Tablo 84: Gazete ile haberin yayımlandığı ay arasındaki ilişki.....	162
Tablo 85: Gazete ile haber kaynağı arasındaki ilişki-2.....	163
Tablo 86: Gazete ile konu dağılımı arasındaki ilişki	164

KISALTMALAR

WWF	World Wildlife Fund
BM	Birleşmiş Milletler
°C	Santigrat
CO₂	Karbondiyoksit
CH₄	Metan
CFC₅	Floraklorakarbonlar
N₂O	Azotoksit
IPCC	Hükümetler Arası İklim Değişikliği Paneli
GtC	Milyar ton
Ppb	Parts per billion
Yy	Yüzyıl
Mm	milimetre
WMO	Dünya Meteoroloji Örgütü
UNEP	Birleşmiş Milletler Çevre Programı
UV	Ultraviolet
E.Coli	kolibasili
DDT	dikloro difenol trikloroethan
DBA	Desibel
FAO	Food and Agriculture Organization
WHO	World Health Organization
M.Ö.	Milattan önce
SİT	SİT Alanı
GATT	The General Agreement on Tariffs and Trade
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
DB	Dünya Bankası
NAFTA	The North American Free Trade Agreement
AB	Avrupa Birliği
GDO	Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar

IN-SITU	Yerinde
EX-SITU	Habitatı dışında
GEMS	Küresel Çevre Değerlendirme Sistemi
GRID	Küresel Bilgi Kaynağı Veri Bankası
Infoterra	Uluslar arası Çevresel Bilgi Sistemi
IRPTC	Potansiyel Olarak Zehirli Kimyasalların Uluslar arası Kayıt Sistemi
ÇED	Çevresel Etki Değerlendirmesi
UNESCO	United Nations Educational, Scientific, Cultural Organization
IEEP	Çevre Eğitim Programı
TRT	Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
RTÜK	Radyo Televizyon Üst Kurumu
TÜRK-İŞ	Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
HAK-İŞ	Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DİSK	Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
TİSK	Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TURÇEV	Turizm ve Çevre Gazetecileri Derneği
REC	Bölgesel Çevre Merkezi

GİRİŞ

Uzmanların yıllardır dile getirdiği ekolojik dengenin bozulmasının sonuçlarını hayatımızda gittikçe daha fazla hissetmeye başladık. Son yıllarda teknoloji ve sanayinin hızla gelişmesi, çevre sorunlarının da artmasına sebep olmuştur. Gelişen teknoloji, insan yaşamına rahatlık getirmekte fakat bu gelişmenin çevreye verdiği zararın boyutu her geçen gün hızla artmaktadır.

Artan nüfusun getirdiği plansız kentleşme, verimi artırmak amacıyla tarımda kimyasal maddelerin bilinçsizce kullanımı veya genetiği değiştirilmiş tohumların kullanılması, gerekli önlemler alınmadan üretim yapan sanayi tesisleri, çevre kirliliğini insan sağlığını tehdit eder boyutlara çıkartan faktörlerden sadece birkaçıdır. Dünya iklim sisteminde köklü değişimlere yol açması beklenen küresel ısınma da insan faaliyetlerinin bir sonucudur. Küresel ısınmaya yol açan sera gazlarının artması, temelde, fosil yakıtların yakılması, sanayileşme gibi insani aktivitelerle bağlantılıdır. Söz konusu faaliyetler küresel karbon döngüsünü bozmaktadır. Bu döngünün bozulması, dünyanın bazı bölgelerinde kasırga, sel gibi olayların şiddeti ve sıklığını artırırken, bazı bölgelerde de uzun süreli, şiddetli kuraklıklar ve çölleşmeye neden olacaktır. Ülkemizde bu etkilerden şimdiden nasibini almaya başlamıştır. Artık her yaz "en sıcak yaz" olmaktadır. Küresel ısınmanın getirdiği kavurucu sıcakların, kuraklık, çölleşme ve su kaynaklarının azalması gibi etkilerini halihazırda hayatımızda hissetmekteyiz. Küresel ısınma dışındaki kirliliklerin yarattığı etkiler de insan sağlığı üzerinde azımsanmayacak derecede etkili olmaktadır.

Çevre kirliliğinin etkilerinin ortaya çıkardığı sonuçların hayatımızda daha fazla hissedilir olması son yıllarda basının bu konuya ilgisini de artırmıştır. Yaygın basının önemli bir parçası olan gazetelerin çevre haberlerine belli bir oranda yer verilmektedir. Gazetelerde düzenli olmasa da zaman zaman özel çevre sayfalarına yer verilmektedir. Bazı köşe yazarları konuyla ilgili görüş ve önerilerini köşelerinden dile getirmektedirler. Özellikle 1980 sonrasında yükselen çevre hareketi ile beraber birçok çevre dergisi ve

gazetesi de yayımlanmaya başlamıştır. Radyo ve televizyonlarda çevre konusunda bilgilendirmeye yönelik, çevre bilincini artırıcı bir çok program yapılmaktadır. Bu konuya basının önem vermesi çevre eğitimi açısından oldukça önemlidir çünkü basın önemli bir eğitim aracı, bir kanaat oluşturunucudur. Fakat bu konuda gazetecilerin uzmanlaşmamaları önemli bir eksikliktir. Çevre gazetecisinin bilgili, konusuna hakim olarak kamuoyunu bilgilendirmesi amaç olmalıdır. Haberini yaparken, kamu yararını gözetmesi ama tüm tarafları dinleyerek dengeli bir şekilde haberi sunması da gazetecilik temel ilkeleri açısından önemlidir. Çevre gazetecisinin haberini, kamu yararını gözeterek, tarafsız biçimde aktarması, o basın kurumunun sermaye yapısı ile de ilgilidir. Çevre gazeteciliğinde, haberi yapan gazetecinin haberi hakkında karar verme gücünün olup olmadığı, çalıştığı basın kurumunun kar amacı güden ticari bir işletmeye dönüşüp dönüşmediği ile de yakından bağlantılıdır. Bunun dışında muhabirin çalıştığı basın kurumunun yazı işleri ve yönetim kadrosunun çevre haberleri konusundaki tavrı da o gazetede çevre haberlerinin yeri ve önemi konusunda oldukça belirleyicidir.

Bu çalışma, yazılı basınımızda çevre haberlerini inceleyip, bu haberlerin gazetelerde nasıl yer aldığını saptamak ve söz konusu gazetelerde çevre haberlerinin yerini ve önemini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Bunun için yüksek tirajlı 8 gazetede küresel ısınmanın kuraklık, susuzluk gibi etkilerinin sıkça gündeme geldiği 2007 yazının haberleri incelenmiştir. Bu araştırma ile, basın ile çevre sorunları arasındaki ilişki ortaya konmaya çalışılmıştır.

Çevre haberlerinin basınımızda ne oranda yer aldığını ve belli başlı niteliklerini saptayabilmek için bir kodlama formu oluşturulmuş, bu form doğrultusunda gazete taraması çalışması yapılmıştır. İnceleme, yeterli veri ve kanaatlere ulaşabileceği düşünülmüş olarak üç ay boyunca sürdürülmüştür.

Çalışmada, 29.05.2006 -04.06.2006 tarihleri arasındaki haftalık tirajı 202.371'in üstünde olan Posta (618.403), Zaman(591.604), Hürriyet (526.718), Sabah (425.087), Milliyet (319.791), Türkiye (225.048), Vatan (202.371) gazeteleri ve haber çeşitliliği ve konuya verdiği önem göz önüne alınarak Cumhuriyet (72.365) gazetesi incelenmiştir. İnceleme süresi 1 Haziran 2007- 31 Ağustos 2007 tarihleri arasını kapsayarak üç ay ile

sınırlı tutulmuş, gazete ekleri çalışmaya dahil edilmemiştir. Bu gazetelerde çevre ve çevre sorunlarıyla ilgili haberler incelenmiştir.

Gazeteler; haber türleri, haberin bulunduğu sayfa, haberin sayfadaki konumu ve kaplamış olduğu alan, haberde başlık-içerik uyumu, haberde kaynak, haber tarihi, kullanılan başlığın abartılı olup olmadığı, özet- girişinin olup olmadığı, haberde fotoğraf kullanılıp kullanılmadığı ve konu dağılımı açısından incelenmiştir. Elde edilen veriler SPSS 13.0 for Windows programı kullanılarak değerlendirilmiştir. Başlangıç olarak gazeteler haberlerinin yüzde değişiklikleri verilmiş, ardından haberlerin başlıca özelliklerini değerlendirmek için X^2 testi kullanılarak ilişki analizi yapılmıştır.

Tezin birinci bölümünde, çevre ve çevre kirliliği kavramı ele alınmıştır. Konuyla ilgili önemli diğer kavramların tanımları da bu bölümde ortaya konmuştur. Buradan yola çıkarak çevre kirliliğinin ne olduğu ve unsurları ele alınmıştır. Hava, su, toprak ve diğer kirlilikler gibi kirlilik türleri tanımlanmış, insan -doğal çevre ilişkisi ve Türkiye'nin çevre sorunları da bu bölümde ortaya konmuştur.

İkinci bölüm de ise çevre kirliliğine neden olan etmenlerin neler olduğu ortaya konmuştur. Bu nedenler nüfus artışı, çarpık kentleşme, hızlı ekonomik kalkınma ve sanayileşme ve ekolojik tahribat başlıkları altında incelenmiştir.

Üçüncü bölümde çevre koruma bilinci kavramının geliştirilmesi ve çevre eğitimi için yapılması gerekenler üzerinde durulmuştur. Bu kavramla ilgili olarak çevreciliğin ortaya çıkışı, bu konudaki temel yaklaşımlar, Türkiye'de çevreci hareketin gelişimi ele alınmıştır. Çevresel bilgilenme hakkı, çevre eğitimi, çevre eğitiminde basının etkisi buna bağlı olarak basının kamuoyu oluşturmadaki etkisi ve çevresel kamuoyu kavramları da bu bölümde incelenmiştir.

Dördüncü bölümde ise çevre haberi üretim sürecinde gerçeklik, nesnellik, yanlılık, haber dili gibi unsurlar ele alınmış ve çevre haberinin ne olduğu, hangi konuları kapsadığı yurt dışındaki gelişimi de anlatılıp bu unsurlara bağlı olarak açıklanmaya çalışılmıştır.

Beşinci bölüm de günümüz basınının çevre sorunlarına bakışı ile ilgili bir değerlendirme yapmak amacıyla 8 gazetede ki çevre haberlerinin incelenmiş bunun sonucunda elde edilen bulgular ortaya konmuştur.

Çalışmanın sonuç bölümünde ise, basınıımızda çevre haberlerinin yeri ve önemi, araştırmada elde edilen sonuçlar ışığında değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

I. ÇEVRE KAVRAMI VE ÇEVRE KİRLİLİĞİ

A-Çevre Kavramı

Dünyada ve ülkemizde doğal kaynakların hızla tükenmesi, hızlı nüfus artışı, ekolojik dengenin hızla bozulması sonucu ortaya çıkan çevre sorunları dünya gündeminde önemli bir yer tutmaktadır. Çevre kavramı ilk bakışta açık ve kolay anlaşılabilir görünmekteyse de, kavram incelendikçe, ilgi alanı belirlenmeye çalışıldıkça, kavramın o denli karmaşık ve sınırlarının çizilmesinin güç olduğu ortaya çıkmaktadır.

Bir yerdeki fiziksel ve kimyasal koşullar ile birlikte yaşayan canlının oluşturduğu ortama o canlının çevresi denir. Her canlının çevresi canlı ve cansız olmak üzere iki parçadan oluşur. Çevrenin cansız parçası iklim, hava, su ve yeryuvarın yapısıdır. Çevrenin canlı öğeleri nüfus türleri, yani insanlar, bitki örtüsü, hayvan topluluğu ve mikroorganizmalardan oluşur. Cansız öğeler canlıları etkileyip, onların eylemlerini güçlendirirken, canlılar da cansızların konumlarını, yapılarını belirleyen etkilere sahip olmaktadır. Çevre sözcüğünün, günümüzdeki anlamında kullanılmaya başlanması 1970'li yıllara denk gelmektedir. Daha önce "ortam", "bulunulan yerin çerçevesi" gibi anlamlara gelirken, 70'li yıllarla beraber sözcüğün içeriği zenginleşmiştir¹

Çevre kavramının yayılcı özyapısı, kısa sürede eşanlamlı kullanıldığı kavram ve terimleri de kapsamasına yol açmıştır. İnsanın içinde yaşadığı doğa, tek başına çevre kavramını karşılamaz. Çevre kavramının doğal çevre olarak tanımlanan unsuruna denk gelir. İnsanlık, evrim sürecinde, doğadan yararlanarak yepyeni değer ve varlıklar yaratmıştır. Bu varlıklar da insanın ihtiyaçları doğrultusunda oluşturduğu yapay çevresidir. Bu varlıklara, kişinin yaşam stilini belirleyen sosyo-kültürel çevresi, içinde

¹ Kamil Şengönül, **Yaşadığımız Çevre ve Çevre Sorunlarının Ekolojik Boyutları**, 2. Baskı, İstanbul: Çevre Gönüllüleri Derneği Yayını, 2004, s. 28.

yaşamını geçirdiği tüm iç ve dış mekanları kapsayan kentsel çevre ve de kişinin tüm kişisel gelişimini etkileyecek toplumsal etkenleri içeren toplumsal çevrede dahildir.²

Ekoloji terimi, oekologie olarak ilk kez 1866'da Alman zoolog Ernst Haeckel tarafından, kullanılmıştır. Bu terim, Yunanca oikos (ev) ve logos (bilim) kelimelerinin birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Ekoloji, canlılar ile onları çevreleyen canlı ve cansız ortam arasındaki ilişkileri inceleyen bir bilim dalıdır. Ekoloji bilim olarak ilk ortaya çıktığı zamanlarda sadece hayvan ve bitki topluluklarını ele almaktaydı. Oysa çevre, insanı da yapay ve doğal ortam içinde inceleme konusu yapmaktadır. Bu nedenle çevrebilim kavramı ekolojiye göre çok daha geniş kapsamlı alanı ifade etmektedir.³

Çevrebilim kendine özgü kuralları olan bir bilim dalı değildir. Çevrebilim, fizik, kimya, biyoloji, mühendislik gibi fen bilimleri ile hukuk, iktisat, felsefe, sosyoloji, psikoloji gibi birçok bilim dalının çevrenin korunması ve iyileştirilmesi konusunda ortaya koydukları bileşkedir. Bu bakımdan multi disiplinler bir yapısı vardır. Çevrebilim, tıbbi, sosyal ve sağlık bilimlerinin bir sentezinin bilimidir. İnsanın ekoloji kitaplarında yer bulması ise 1970'li yıllara rastlar. İnsanın biyosferdeki varlığını ve etkisini kabullen hareketle, ekoloji, insan ekolojisi ya da toplumsal ekoloji diye adlandırılan bir yan dal ile zenginleştirilmiştir⁴

İnsan ekolojisi, insan ve çevre arasındaki ilişkileri ele aldığı için, diğer canlı türleri ekolojisinden farklı olarak hem jeoloji, zooloji, botanik, mineroloji, klimatoloji, fizik, kimya v.b. gibi doğa bilimlerinden, hem de sosyoloji, psikoloji, linguistik, hukuk v.b. gibi toplumbilimlerinden yararlanır. Ekoloji ve çevrenin ortak noktalarını birleştirmek, tek bir çevrebilimden söz etmek de mümkündür. Çevrebilimin anahtarı doğadaki ekolojik dengenin bozulmasıdır.⁵

² Ruşen Keleş, Can Hamamcı, **Çevrebilim**, 3. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 1998, s.32.

³ Harp Akademileri Komutanlığı, **Çevre ve Sorunları**, İstanbul, 1994, s.12.

⁴ Şeref Ertaş, **Çevre Hukuku**, İzmir :Dokuz Eylül Üniversitesi Döner Sermaye İşletmesi Yayını, 1997, s.3.

⁵ Berna Alpagut, **İnsan Ekolojisi**, Ankara, :Çevre Üzerine TÇSV Yayını, 1991, s.26, **Ertaş**, s.3.

Burada bizim çalışmamız için önemli olan insanın çevresi, çevrenin insan üzerindeki etkilerini önemseyen insan ekolojisidir. Bu yan dal, özellikle 1980 sonrasında yaşanan iklim değişimi gibi çevresel olaylarında etkisiyle gittikçe önem kazanmaktadır. İçerik olarak da insanın ve diğer canlıların aralarındaki ilişkilerin ve etkileşimlerin tümü ve yaşanan ortamla bu canlılar arasındaki etkileşimler çevrebilimin konusudur.

Disiplinler arası olan. çevrebilimi, veri değerlendirmeleri için istatistik ve matematikten, çevre bilincinin oluşturulması konusunda ise alan eğitiminden yararlanmaktadır. İstatistiği kullanmak içinde bilgisayar bilgisine ihtiyaç vardır.⁶

Çevrebilimi hiçbir unsuru çevresinden soyutlayarak ele almaz, aksine herşeyi içinde yaşadığı ve onunla ilişki kurduğu bir sistem olarak algılar. Belirli bir alanda bulunan canlılar ile bunları saran cansız çevrelerinin karşılıklı ilişkileri ile meydana gelen ve süreklilik arz eden ekolojik sistemlere ekosistem denir. Bataklık ekosistemi, orman ekosistemi gibi... Ekosistemler içiçe geçmiştir, her biri kendi dışındakilerle karşılıklı alışveriş içindedir. Bunların toplamı ise yerkürede yaşamın bulunduğu biyosferi oluşturur. Ekosistemler üretir, tüketir ve yeniden üretir. Ekolojik hareketin kurucularından Barry Commoner, doğaya bu ekolojik bütünsel bakış açısını 4 temel ön kabul de toplar.

Kısaca bakarsak;

1. Doğada herşey birbirine bağlıdır.

2. Doğada hiçbir şey kaybolmaz,. Birbirine dönüşür. Ancak doğaya atılan zehirli maddeler bu dengeyi bozup, canlılar için tehlike yaratırlar.

3. İnsan faaliyetlerinin bedeli enerji olarak ödenir. Örneğin hayvanlar bitki yediklerinde, bitkideki tüm enerjiyi kazanmış olmazlar. Bu enerjinin sadece % 10'u elimizde kalır, geri kalan % 90 bu %10' luk kazanç için ödenmiş bedeldir

4. Doğa bizden çok daha fazla bilgilidir. Doğanın dengeli işleyişi, mükemmel ekolojik örgütlenmenin sonucudur.⁷

⁶ Mustafa Aydoğdu, Kudret Gezer, **Çevre Bilimi**, Ankara: Anı Yayıncılık, 2006, s.6.

Bu ilkelerin hepsi birbirleriyle bağlantılıdır ve bir bütün oluştururlar. Bu ilkelere uymayan bir biçimde hareket edildiğinde doğanın dengesinin bozulduğunu ve büyük ekolojik zararların oluştuğunu görmekteyiz. Çevre kirliliği de insanların bu ekolojik dengeye uymayıp daha fazla üretmek ve tüketmek istemesi sonucunda ortaya çıkmaktadır.

B- Çevre Kirliliği

Çevre kirlenmesi, insanların, başta endüstri olmak üzere türlü faaliyetlerinden dolayı ortaya çıkan, toksik ve kirletici, sıvı, katı ve gaz atıklarının toprağa, suya ve havaya bırakılmaları, havadaki titreşimin sebep olduğu gürültü ve radyoaktif maddelerin yayılması sonucu tabiatta var olan ekolojik denge ve ahengin bozulması ile insanların ve diğer canlıların zarar görmesi ve hayatlarının sürdürülmesinde meydana gelen zorluklar olarak tanımlanabilir.⁸

1.İnsan -Doğal Çevre İlişkisi

İnsan doğada varoluşundan bu yana, doğadan yararlanmış, doğayı işlemiş, bilgi birikimine ve teknik ilerlemeye koşut olarak doğaya egemen olmaya çalışmıştır. Doğaya egemen olma anlayışı, Sanayi Devrimi'ne kadar üretim ve tüketim faaliyetleri daha az olduğu için çevreye o kadar zarar vermemiştir. 19. yüzyıl bilim ve teknolojinin hızla ilerlediği, insanın kendine güveninin arttığı, kendini çevreyi denetleyebilen tek güç saydığı bir dönemdir. Endüstriyel üretim, yeni bir üretim tekniği olarak toplumu ve çevreyi derinden etkilemiştir. Sanayi Devrimi, üretim dışında mekan üzerinde de yeni bir örgütlenmeye yol açmış ve sanayi kentleri ortaya çıkmıştır. Çevrenin bozulması çok öncelere dayansa da endüstrileşme ve kentleşme, çevrenin uğradığı baskıları, bozulmaları, kayıpları bir soruna dönüştürme işlevini üstlenmiş, insan çevre ilişkisini olumsuz etkilemiştir.⁹

Özellikle 20. yüzyılda insanlık, çevre ile egemen olma ilişkisinin, doğaya verdiği zararların farkına varmış ve iktisadi kalkınma için kullanılan kaynakların sınırsız

⁷ Dominique Simmonnet, **Çevrecilik**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1990, ss.14-18.

⁸ Necdet Aral, "İnsan ve Çevre İlişkileri", **Standart Dergisi Çevre Özel Sayısı**, Mayıs 1995, s.473.

⁹ Ruşen Keleş, Can Hamamcı, **Çevre Politikası**, 5. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 2005, ss.53-54.

olmadığını anlamıştır. Sonuç olarak insanların doğal kaynakları aşırı derecede sömürmesi ve böylece doğal dengeleri bozması sonucunda da çevre sorunları ortaya çıkmıştır. İklim değişimi, bitki örtüsünün tahribi, kuraklık, canlı türlerinin yok olması bunlardan sadece başlıcalarıdır. Günümüzde insanlık kaynakların azalması, ihtiyaçların artması bunun sonucunda çevre sorunlarının giderek yoğunluk kazanması ile karşı karşıyadır.

Günümüzde gerçek ihtiyaçlar ile sahte ihtiyaçlar arasındaki ayrım ortadan kalkmıştır. Tüketim toplumunda birey, tüketim mallarını satın almanın ve bunları sergilemenin toplumsal bir ayrıcalık ve prestij getirdiğine inanır. Bu yönden biçim çağı gündelik beslenme harcamalarının olduğu kadar prestij harcamalarının da hep birlikte “Tüketmek” olarak adlandırıldığı ilkçağdır ve bu bütünsel bir konsensüs olarak herkes için geçerlidir.¹⁰

6 milyarı aşan insan nüfusu ile dünya, hem küresel bir pazar haline getirilmiş, hem de küresel bir dünya kültürü oluşturulmuştur. Tüm dünyayı tek bir kutup haline dönüştüren bu ideolojinin çeşitli toplumlardaki ortak adı ilerleme ideolojisi. İnsanlar yeni statüler elde etmek, yeni araçlar ve eşyalar satın almak ve daha rahat yaşamak için daha fazla kazanmak zorundadır. Gelir düzeyinin artması ile birlikte daha fazla tüketimin kapısı açılmaktadır. Daha fazla tüketim doğal olarak daha fazla üretim bu da daha fazla kaynak kullanımı demektir. Tüketim olgusu 3 ayrı boyutta çevreyi etkilemektedir. Birincisi; üretim için daha fazla kaynağın kullanılması, ikincisi; üretim sürecinde ortaya çıkan atıkların çevreyi kirletmesi, üçüncüsü ise bu üretilen malların tüketimi sonucunda ayrıca çevre sorunlarının ortaya çıkmasıdır.¹¹

Dünya Doğal Hayatı Koruma Vakfı’nın (WWF) yayınladığı “Yaşayan Gezegen Raporu 2008’e (Living Planet Report 2008) göre, gezegenimizdeki doğal kaynakları tarih boyunca görülmemiş bir hızla tüketmekteyiz.”Yaşayan Gezegen Raporu”, yeryüzünün son durumunu iki ayrı göstergeyle belirlemektedir: Yaşayan Gezegen Endeksi ve Ekolojik Ayak İzleri. Bu raporda, insanlığın doğal kaynaklara yönelik taleplerini belirten ekolojik ayak izlerinin, Dünya’nın kendini yenileme kapasitesini

¹⁰ Jean Baudrillard, **Tüketim Toplumu**, 1 .Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1997, s.242.

¹¹ İsmail Gökdayı, **Çevrenin Geleceği: Yaklaşımlar ve Politikalar**, Ankara, Türkiye Çevre Vakfı, 1997, ss.69-71.

yüzde 30 oranında aştığı belirtilerek, kişisel tüketim ve nüfus artışı yüzünden son 45 yılda insanın gezegen üzerindeki baskısının iki katına çıktığı ifade edilmiştir. Rapora göre, dünyanın tüm bölgelerindeki 1686 farklı omurgalı canlı türüne dayanarak yeryüzündeki biyolojik çeşitliliği ölçen Yaşayan Gezegen Endeksi'nde 1970-2005 yılları arasında yüzde 30 oranında azalma görülmüştür. Ekolojik Ayak İzleri'ne göre ise 1961 ve 2005 yılları arasında insanların doğadaki ayak izleri üç katına çıkmıştır. İnsanlığın ayak izlerinin esas artmaya başlamasının tarihi 1980'lerdir. Fosil yakıt kullanımından kaynaklanan karbondioksit, son kırk yılda 9 kat artmış ve küresel ayak izimizin en büyük unsuru haline gelmiştir. Bu göstergelerin bu hızda artmasının temel nedeni dünyanın kaynakları yerine koyma hızından daha hızlı bir tüketimin olmasıdır. Öyle ki rapora göre, doğal kaynaklarımızı şu andaki hızın da tüketmeye devam edersek, 2030 yılında iki gezegene daha ihtiyacımız olacak¹²

Çevre sorunları toplumsal ve ekonomik gelişmişlik düzeyi ile de yakından ilişkilidir. Gelişmiş ülkelerde üretim ve tüketime dayalı bir çevre kirlenmesi ile karşılaşılırken, gelişmekte olan ülkelerde, geri kalmış teknoloji kullanımı, sağlıksız gelişen kentleşme gibi sorunlarla karşılaşmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde nüfus büyüklüğü çevre sisteminin dayanma gücünü aşmaktadır.¹³

Böylece görmekteyiz ki çevre kirliliğinin kaynakları gelişmekte ve gelişmiş ülkeler için farklılıklar göstermektedir. Nedenleri farklı olsa da çevre sorunları tüm ülkelerin ortak sorunlarıdır. Daha çok gelişmiş ülkelerin neden olduğunu söyleyebileceğimiz bir sorun olan küresel ısınmanın etkileri gelişmekte olan ülke ekonomilerinde de yoğun bir şekilde gözlenebilmektedir. Çevre kirliliğinin etkileri ulusal sınırları aşmakta, çevresel etkileri diğer ülkelerin çevre ortamını da etkilemektedir. Bu nedenle de ulusal sınırlar içinde önlem alınması yeterli olmamakta, çözüm için uluslararası anlaşmalar yapmak ve önlemler almak gerekmektedir.

¹² WWF İnternet Sitesi, "Living Planet Report 2008",
http://assets.panda.org/downloads/living_planet_report_2008.pdf (23.10.2008), ss.3-14.

¹³ Jan Masvelt Beck, **Çevre ve Üçüncü Dünya**, İstanbul :Endülüs Yayınları, 1990, s.110.

Çevre kirliliğini hava, su ,toprak ve diğer çevre kirlilikleri olarak dört ana başlıkta inceleyebiliriz.

2.Hava Kirliliği

Hava atmosferi oluşturan gazların bir karışımıdır. Hacim olarak havanın % 78.9’i azot, % 20.95’i oksijen, geriye kalan % 0.1’lik kısmı ise argon, karbondioksit, ozon ve diğer gazlardan oluşur. Atmosferde koşullara göre değişen bir miktarda su buharı bulunur. Atmosferde gaz karışım dengesinin bozulması da hava kirliliği olarak adlandırılır. Hava kirliliği, doğanın yarattığı kirlenme ve insanın yarattığı kirlenme olmak üzere iki şekilde oluşur. Doğanın yarattığı kirlenme, yanardağlar, yıldırım düşmesi, orman yangınları, hayvan ve bitki artıklarının çürümesi sonucunda oluşur. İnsanın yarattığı kirlenme ise ya katı, sıvı ve gaz yakıtların yakılmasıyla ya da herhangi bir üretim sürecinde oluşan kirlleticilerin bacalar yoluyla atmosfere emisyon olarak verildiği kaynakları içerir.¹⁴

İnsan faktörünün etkileri, büyük kentlere akın, hızlı sanayileşme, nüfus artışı, trafik yoğunluğu, yer altı ve yer üstü kaynaklarının hızla tüketilmesi gibi faaliyetler yüzünden ortaya çıkmaktadır.

Hava kirleticileri, havanın doğal bileşimini değiştiren is, duman, toz, gaz, buhar ve aerosol durumundaki kimyasal maddelerdir. Kirleticiler bacalar gibi sabit kaynaklar veya taşıt egzozları gibi hareketli kaynaklar aracılığıyla havaya yayılmaktadırlar. Kirleticilerin hangi miktarın üzerinde zararlı sayılacağı, yani hava kalitesi sınır değerlerinin neler olacağı, ulusal ve uluslararası kuruluşlar tarafından hava kirliliği standardı olarak belirlenmektedir. Yaklaşık solunum düzeyindeki 1 metreküp havanın içerdiği kirlilik miktarına hava kirlilik düzeyi denmektedir. Ülkelerin standart sapmadaki katılığı ve kararlılığı, ülkelerin ekonomik gelişmelerine koşut olmaktadır. Standartlar saptanırken genellikle türlü kirleticiler için kirlilik sınır değerleri verilir, kirlilik yayan kuruluşlar kirlenme özelliklerine göre sınıflandırılır, kirlenme niteliği yüksek olan

¹⁴ Vasfi Haftacı, Kamuran Soylu, “Çevre Kirlenmesi ve Çevre Koruma Bağlamında Çevre Muhasebesinin Önemi”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Sayı 33, 2007, s.104.

kuruluşların faaliyetleri izne bağlanır, havaya atacakları zararlı maddelere (emisyonla) sınırlamalar getirilir. Ülkemizde 1986 tarihli Hava Kalitesinin Korunması Yönetmeliği ve 1983 tarihli Uzun Menzilli Sınırlar Ötesi Hava Kirlenmesi Sözleşmesi hava kirliliği denetimiyle ilgili mevzuat içinde yer almaktadır.¹⁵

Ülkemizde havayı kirlletici faaliyetlerin başında birinci sırayı % 77 ile enerji sektörü, ikinci sırayı % 10 ile katı atık bertarafı, üçüncü sırayı da % 8 ile endüstriyel prosesler (2005 yılı emisyonlarıyla) almaktadır. Enerji sektörünün bu konudaki payı yıllar içinde artış göstermiştir.¹⁶

Hava kirliliğinin etkilerini, insan sağlığı üzerindeki etkiler ve doğa üzerindeki etkiler olarak ikiye ayırabiliriz. İnsanın nefes almadan bir dakika bile yaşayamayacağı göz önünde bulundurulursa havanın önemi daha iyi anlaşılır. Havadaki karbon parçacıkları, ozon, karbonmonoksit, kükürtdioksit, doymamış hidrokarbonlar, aldehytler, kanserojen maddeler solunum yolu ile insan vücuduna girer. Böylece solunum yollarında rahatsızlıklar kendini hissettirir, vücudun mekanizması bozulmaya başlar, bronşlarda iltihaplanma, daralma görülür. İleri safhalarda ise; bronşit, anfiyom ve akciğer kanseri gibi rahatsızlıklar kendini gösterebilir.¹⁷

Tıbbi istatistikler, bu gibi hastalıklardan ölenlerin, köylerden şehirlere doğru ve şehirlerin nüfus yoğunluğuna bağlı olarak arttığını göstermiştir. Aküt katastroflar diye isimlendirilen ve muhtelif tarihlerde facialar yaratmış olan, kitleler halindeki ölümler, stabil hava şartlarında, ani hava kirlilikleri neticesinde meydana gelmiştir. 1948'de, Pennsylvania'da, Donora'daki dört günlük siste 5900 kişi hastalanmış ve 24 kişi ölmüştür. 1952, 1956 ve 1957 senelerinde Londra'da aküt katastroflar olmuş ve 1952 senesinde 4000 ölüm vakası tespit edilmiştir.¹⁸

Bu olaylarda göstermektedir ki hava kirliliği ile toplum sağlığı arasında önemli bir ilişki bulunmaktadır. Hava kirliliğinin insan sağlığı üzerindeki etkileri dışında doğa üzerinde de önemli etkileri bulunmaktadır. Doğa üzerinde öncelikli olarak iklim

¹⁵ Keleş, Hamamcı, **Çevre Politikası**, ss.101-102.

¹⁶ Türkiye İstatistik Kurumu, “Çevresel Göstergeler 2006”, Ankara, 2007, s.6.

¹⁷ Ekoloji Haber Merkezi, “Hava Kirliliğinin Etkileri”, <http://www.ekoloji.biz/hava/hava-kirliliginin-etkileri.html> (03.05.2009).

değişimine neden olmaktadır. Hava kirliliğinin küresel etkileri: 1) atmosferdeki karbondioksit birikiminin artması sonucunda sera etkisi adıyla anılan küresel ısınmanın ortaya çıkması, 2) ozon tabakasının incilmesiyle, morötesi ışınların zararının gözlenmesi, 3) asit yağmurlarının görülmesidir.

¹⁸ Fikret Bayrı, “Ankara Şehrinde Hava Kirlenmesi”, Maden Tetkik Arama Dergisi, sayı 63, 1964, s.66.

a. Küresel Isınma

Hava kirliliğinin en önemli, günümüzde en çok tartışılan ve gündemde olan etkisi, küresel iklim değişikliği ve küresel ısınmadır.

Öncelikle aynı anlamda kullanılan bu iki kavram aynı şeyi temsil etmezler. Kamuoyunda, kompleks iklim sistemimizin bir tepkisi olan ısınmaya odaklanılmaktadır ama Dünya'nın enerji dengesinin bozulması, havanın ısınmasının yanı sıra bizim için daha ciddi sonuçlar doğurabilir. Küresel ısınma, atmosferde artan sera gazlarının potansiyel etkilerinden sadece biridir. Yapay iklim değişiminin en belirgin semptomlarından biri "ısınmadır". Küresel iklim değişimi ile kastedilen azalan toprak neminden, okyanusların seviyesinin yükselmesine birçok sorunu beraberinde getirecek olan ve küresel ısınmayı da içine alan çok daha geniş bir kavramdır. Ayrıca günümüzde, hızı ve büyüklüğü dışında, iklimin değişiyor oluşu konusunda da önemli bir şüphe bulunmamaktadır.¹⁹

İnsanlığın yerleşik düzene geçişinden sonra dünya iklimleri her ne kadar değişmiyor gibi görünse de geçmişten günümüze dek elde edilen bulgular böyle olmadığını göstermektedir. İklim değişikliklerini açıklamaya yönelik hipotezler çok sayıda ve çeşitlidir.

İnsanla ilgisi olmayan doğal iklim değişim mekanizmaları: kıtasal sürüklenme, volkanik etkiler, güneş enerjisindeki dalgalanma ve dünya yörüngesindeki değişimdir. Bu nedenleri açarsak; bazı bilimadamları kıta kaymaları sonucu okyanuslardaki akıntı sistemlerinin ve rüzgarların yönünün değişmesini, iklim değişikliğinin nedenlerinden biri saymaktadır. Bunun dışında yanardağ patlamalarındaki periyodik aşırılık, patlamayla yükselen tozlar, güneş ışınlarının geçişini engelleyen bir tabaka oluşturur ve sıcaklık düşer. 1991'de Filipinler'de Pinatuba Yanardağı'nın patlamasıyla Dünya'nın ortalama sıcaklığı 1°C civarında düşmüştür. Güneş lekeleri de dünyanın aldığı enerji miktarını etkilemektedir. Dünyada yaşanan çeşitli buzul dönemlerinden sonra, bilimadamlarına göre dünya şu an soğuma eğiliminde olmalı ama son 150 yıllık

¹⁹ Mikdat Kadioğlu, **Küresel İklim Değişimi ve Türkiye Bildiğiniz Havaların Sonu**, 2. Baskı , İstanbul: Güncel Yayıncılık, 2007, s.253.

gözlemler birşeylerin ters gittiğini göstermektedir. 19. yüzyılın ortalarından 1940'lara kadar süren ısınma eğilimi 1960'ların sonlarına kadar duraksamıştır ve 0,25 °C'lik bir soğuma yaşanmıştır. 1970'li yıllarda ısınma yeniden hız kazanmış ve 1998 yılı son 1200 yıllık dönem içinde en sıcak yıl olmuştur.²⁰

Su buharı en önemli sera gazıdır. Karbondioksit ikinci, metan üçüncü, ozon dördüncü ve azotoksitlerde beşinci sırada önemlidir. Karbondioksitin genel katkısı % 50 oranındadır. Kloroflorakarbonların katkısı ise % 10-25 arasındadır. Sprey kutularındaki aerosoller, buzdolaplarındaki soğutucu maddeler, elektronik. sanayiinde kullanılan temizleme maddeleri, klima sistemleri bu gazın ortaya çıkmasına yol açar. Metanın katkısı ise % 10-20 arasındadır. Pirinç tarlaları, ineklerin mideleri, çöp toplama alanları, kömür madenlerinin çalıştırılması bu gazın başlıca emisyon kaynaklarıdır. Ozonun katkısı ise % 7 civarındadır. Azotoksitler ise sera etkisine % 5 civarında katkı yapmaktadır. Tarımda suni gübre kullanılması, diğer tarımsal faaliyetler ve fosil yakıtların kullanılması emisyon kaynaklarıdır.²¹

Rakamsal olarak bakarsak; BM Hükümetler Arası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) 2007 yılı Paris raporuna göre; fosil kaynaklı yıllık karbon emisyonu 6.4 milyar ton (GtC) olan 1990'lı yıllar ortalaması, 2000-2005 yılları arasında ortalama 7.2 milyar ton (GtC) olmuştur. Metan ise sanayi öncesi yaklaşık 715 ppb iken, 2005 yılında 1774 ppb'ye çıkmıştır.²²

Olağan dışı gündelik hava olayları iklim değişikliğinin işareti değildir. Şu an ki küresel iklim değişiminin işaretleri ise şunlardır:

Buzulların Hacminde Azalma: Buzulların eriyerek, kutuplara doğru çekilmesiyle beraber yüksek dağların tepelerindeki buzulların ve kar örtüsünün azalması. Örnek olarak; 20. yy'da Afrika'daki Klimanjero dağı buzul kütlelerinin yaklaşık 3/4'ünü kaybetmiştir. Kafkaslardaki buzulların kütlesi yarıya inmiştir. Ağrı, Nemrut, Erciyes ve Süphan gibi dağlarımızda da erimenin hızı gözlenebilmektedir.

²⁰ Cemal Seçkin Aksay, Osman Ketenoglu, Latif Kurt, "Küresel Isınma ve İklim Değişikliği", **Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Fen Dergisi**, Sayı 25 ,2005, s.30.

²¹ Aksay, Ketenoglu, Kurt, s.32.

²² Intergovernmental Panel On Climate Change, "Climate Change 2007: Synthesis Report", 2007, http://www.ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar4/syr/ar4_syr.pdf, (20.01.2009), s.37.

Denizlerin Yükselmesi: Denizler her yıl 2 mm yükselmektedir. Ancak bunun 0.2 ile 0.6 mm'si okyanusların kendi ısıl genleşmelerinden kaynaklanmaktadır. Geri kalan kısmının ise buzulların erimesinden kaynaklandığı hesaplanmaktadır.

Güncel Ölçümler: Dünya sıcaklığındaki artışı en belirgin olarak gösteren yaklaşık 140 yıldır dünyanın birçok yerinde tutulan atmosfer sıcaklık ölçüm kayıtlarıdır. Sayısal olarak küçük gibi görünen bu sıcaklık değişimleri iklim kuşakları, doğal yaşam alanları ve insanların toplumsal yaşamları üzerinde gerçekte büyük etkisi vardır. BM Hükümetler Arası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) 2007 yılı Paris raporuna göre, aletli ölçümlerin başladığı 1850'li yıllardan itibaren son 12 yılın (1995-2006) 11 yılı en sıcak yıllar arasında yer almaktadır. Bir önceki raporda yayınlanan 100 yıllık (1901- 2000) ortalama sıcaklık artışı 0.6 derece (0,4 derece- 0,8 derece) iken, 1906-2005 periyodunda ortalama sıcaklık artışı ise 0,74 derece (0,56 derece-0,92 derece) olmuştur.

Sıcak havayı ve suyu seven tropikal bitki ve balıkların kutuplara doğru yayılması örneğin kutup ayıları ve penguenlerin kuzeye doğru göç etmesi.

Kuzey enlemlerde ağaçlardaki yaş halkalarının daha hızlı bir büyüme göstermesi. Son 1400 yıl dünyanın en sıcak yılları olarak kabul edilen 1990'lı yılların ardısıra gelmesi gibi birçok işaret küresel iklim değişimini göstermektedir.²³

Bütün bu değerler küresel iklim değişikliklerinin yorumlanmasına kaynak teşkil eder. İklim Değişikliği meselesinin bilim çevrelerinde tartışılmaya başlanmasının tarihi 1900'lü yılların başına rastlar.

1896 yılında Nobel Ödüllü İsveçli S. Arrhenius atmosferdeki karbondioksit birikiminin artması nedeniyle dünya ikliminin değişebileceğini belirtmiştir. Bu yıldan itibaren yapılan bilimsel çalışmalar, orta ölçekli olarak 1970'li yılların başına kadar devam etmiştir. Dünya Meteoroloji Örgütü (WMO) "Küresel İklim Araştırma ve İzleme Projesi" çerçevesinde elde edilen bilimsel kanıtlar 1970'li yılların ilk yarısında insan faaliyetlerinin küresel iklime zarar verdiğinin ilk açık işaretlerini vermiş ve Dünya Meteoroloji Örgütü'nün öncülüğünde, 1979 yılında Birinci Dünya İklim Konferansı

²³ Kadioğlu, ss. 254-255, Climate Change 2007: Synthesis Report, s.30.

düzenlenmiştir. Bu konferansta fosil yakıtlara olan uzun süreli bağıllık ve ormansızlaşmanın gelecekte de sürmesi durumunda atmosferdeki karbon birikiminin artabileceği, bu artışın iklimde önemli ve uzun süreli değişikliklere neden olabileceği belirtilmiştir²⁴

Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) ve Dünya Meteoroloji Örgütü'nün (WMO) ortak girişimiyle 1988 yılında, Hükümetler Arası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) kurulmuştur ve IPCC 1990 yılında konu ile ilgili raporlarını yayımlamaya başlamıştır.²⁵

"Gelişmiş ülkelerin insan kaynaklı sera gazı salınımlarını 2000 yılına kadar 1990 düzeyine indirmelerini" öngören Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi oldukça önemlidir. 1992 yılında Rio Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi kabul edilmiş ve 188 ülke Sözleşme'ye taraf olmuştur. Sözleşme, 21 Mart 1994 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 1995 yılında, Çerçeve Sözleşmesi'ne yasal olarak bağlayıcı bir protokol eklenmesi için çalışmalara başlanmıştır. Böylece Kyoto Protokolü ortaya çıkmıştır. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi uyarınca, 1997'de Kyoto'da yapılan 3. Taraflar Konferansı'nda ortaya çıkan Kyoto Protokolü, iklim değişikliğinin önlenmesi yolunda önemli bir uluslar arası aşamadır. 1997 yılında imzalanan bu protokol özetle taraflarının 2008-2012 döneminde, sera gazı salınımlarını 1990 düzeyinin en az % 5 altında azaltmasını öngörmektedir.²⁶

Bu protokolü imzalayan ülkeler, karbondioksit ve sera etkisine neden olan sera gazlarının salınımını azaltmaya veya bunu yapamıyorlarsa salınım ticareti yoluyla haklarını arttırmaya söz vermişlerdir. Kyoto Protokolü savunucuları, bu protokolün amaca ulaşmak için ilk adım olduğunu ve amaca ulaşınca kadar hedeflerin değiştirileceğini belirtmektedirler. Dünyada en fazla karbon gazı üreten ülke olan ABD anlaşmayı 1998'de imzalamış fakat 2000'de yapılan toplantıda AB ile arasında "esneklik

²⁴ Pervin Doğan, **İklim Değişikliğinde Türkiye'nin Adımları**, Gazi Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Stratejileri Araştırma Merkezi Yayını, 2007, ss.3-9.

²⁵ Seth Dunn, Christopher Flavin, **Dünyanın Durumu 2002**, İstanbul: Tema Vakfı Yayınları, 2002, s.3.

²⁶ Devlet Planlama Teşkilatı, "İklim Değişikliği Özel İhtisas Komisyonu Raporu", Ankara, 2000, ss.12-15.

mekanizmaları” konusunda anlaşmazlık çıkmıştır. 2001’de Bush yönetimi Kyoto protokolünü reddetmiştir²⁷

1997’de imzalanan protokol, 2005’te ancak yürürlüğe girebilmiştir. Çünkü protokolün yürürlüğe girebilmesi için, onaylayan ülkelerin 1990’daki emisyonlarının yeryüzündeki toplam emisyonun % 55’ini bulması gerekmektedir ve bu orana ancak 8 yılın sonunda Rusya’nın katılımıyla ulaşılabilmektedir²⁸

Küresel ısınma ve iklim değişimi süreci şu ana kadar yaşanmış ve ileride gerçekleşebilecek olan en tehlikeli ekolojik olay olarak kabul edilmektedir. Şu anda bile tüm önlemler eksiksiz alınsa dahi doğacak zararların önüne geçilmesinin çok zor hatta imkansız olduğu konusunda bir fikir birliği vardır.

Atmosferin çeşitli bölümlerindeki sera gazlarının ömürleri oldukça uzundur ve miktarlarında önemli bir azalma olmadıkça konsantrasyonları artmaya devam edecektir. Dahası bazı geri besleme mekanizmaları, sera gazlarının neden olduğu sıcaklık değişikliklerinin ve diğer iklim değişikliklerinin 100 yıldan daha uzun bir süre sonra, hayli gecikmeli olarak ortaya çıkmasına neden olabilir. Bu nedenle, bu sürecin geri döndürülemez olduğu söylenebilir.²⁹

Bu nedenle gelecekte görülebilecek iklim değişiklikleri ile ilgili olarak, çeşitli kaynaklarca birçok senaryo üretilmektedir. IPCC’nin 2007 raporunda öngörülen senaryoda; sıcaklık 21. yüzyılda 1.5 dereceden 2.5 dereceye çıkarsa bu durum ekosistemin yapısında ve fonsiyonlarında geri döndürülemez değişimler olmasına yol açacaktır. Biyolojik çeşitlilik, hızlı iklim değişimi tarafından tehdit edilmektedir. Bu sıcaklık değişimi sonucunda yeni şartlara yeterince hızlı uyum sağlayamayan hayvan ve bitki türlerinin yaklaşık olarak % 20 ila % 30’unun yok olması, tarımsal üretimin özellikle de daha kurak bölgelerde 1- 2 derece gibi daha az bir sıcaklık değişiminde bile oldukça düşmesi, bunun da açlık tehlikesini arttırması beklenmektedir. Buzul erimesi sonucu deniz seviyesinin yükselmesi beklenmektedir. Bu ise kıyı şeritlerinin

²⁷ Lamont C. Hempel, **Climate Policy on the Installment Plan**”, **Environmental Policy New Directions for the Twenty-First Century** , Washington:, CQPress, 2006, ss.291-301.

²⁸ Dünya Gazetesi, “Kyoto Protokolü Yürürlüğe Girdi“, (16.02.2005), <http://www.dunyagazetesi.com.tr/haberArsiv.asp?id=207826> (15.11.2008).

²⁹ Kadioğlu, s.244.

değişmesine ve kıyı ülkelerinin toprak kaybetmesine ve temiz su kaynaklarının denizle birleşmesine sebep olacaktır. 2080 yılı itibariyle milyonlarca insan deniz seviyesindeki yükselme nedeniyle sellerle karşı karşıya kalacaktır. Kıyılarda yaşayan halklar bu durumdan oldukça fazla etkilenecektir. İklim değişimi sonucu gerek kuraklık ve bunun sonucu ortaya çıkacak olan açlık, gerekse seller nedeniyle büyük göçler yaşanacaktır. Ayrıca böcek yumurtalarının ölmesini sağlayan gece ve kış soğuklarının hafiflemesi önemli bir sorun olacaktır. Ayrıca bazı bölgelerde kurak dönemlerin ardından gelen aşırı yağışların virüs mutasyonlarını hızlandıracaktır .Bu nedenle sadece sıtma değil, bugün kuzey enlemlerde az rastlanan bazı hastalıklara daha sık rastlanacaktır.³⁰

Küresel ısınmanın birçok etkisi olabilir. Bunun her zaman her yerde ısınma olarak ortaya çıkması da şart değildir. Sera etkisi oldukça kompleks bir olaydır. Isınma etkisi, sıcaklık artışını dengeleyen ve ya daha da arttıran negatif ve pozitif feedback (geri bildirim) mekanizmalarını başlatır. Negatif feedback ise ısınmaya karşı tepki olarak küresel soğumaya neden olur. Küresel ısınma aynı zamanda deniz suyu sıcaklığını da arttırarak taşıyıcı bant üzerinde etkili olacaktır. Eğer bu ısınma, taşıyıcı bantın alttan ve üstten giden akıntıları arasındaki sıcaklık farkını azaltırsa ve bu sırada fazla yağış nedeniyle okyanusların tuzluluk oranı düşerse, bu akıntı sistemi durabilir. Okyanus tortulları üzerinde yapılan araştırmalar geçmişte bu akıntının birkaç kez durdurduğunu ortaya koymuştur. Bugün böyle bir duraksama kuzey Avrupa iklimin de bir soğumaya neden olabilir. Örneklerden anlaşıldığı gibi küresel ısınmanın etkisi her yerde aynı olmayacağından iklim kuşaklarında, yaşam ortamlarında kaymalar meydana getireceği beklenmektedir.³¹

³⁰ Climate Change 2007: Synthesis Report, s.48.

³¹ Aksay, Ketenoglu, Kurt, ss.35-38.

b.Ozon Tabakasının Delinmesi

Dünyayı çevreleyen ozon tabakası incelmesinde temel etken, kloroflorokarbon (CFC) bileşiklerinin atmosfere yayılması olmaktadır. Ozon katmanının en büyük özelliği, tüm canlı varlıkları olumsuz etkileyen güneşin mor ötesi ışınlarını emme yeteneğidir. Ozon yoğunluğunun mor ötesi ışınlarını tutma görevini yerine getirmeyecek kadar azalması, ozon tabakasının delinmesi olarak adlandırılmaktadır. Bu ise gerçek bir delikten ziyade bir incelmeyi anlatmaktadır.³²

Böcek öldürücüler, traş köpükleri, deodorantlar, evcil hayvanların besin ürünleri, yangın söndürücüler, soğutucular akla ilk gelen CFC içeren maddelerdir. CFC stratosferde toplanmaktadır. Burada ozonla reaksiyona girip, ozonun konsatrasyonunu düşürmektedir. Bu da ozonun yok olmasının temel nedenidir. Ozon tabakasının delinmesi olayında en ilginç noktalardan biri de, bunun kutuplarda başlamasıdır. Çünkü CFC'li bileşiklerin yoğun kullanıldığı gelişmiş ülkeler kutuplardan hayli uzaktadır. Bu gazların kutuplara doğru akışı atmosfer hareketleri nedeniyledir. Bu sebeple ozon tabakasının incelmesi kutuplardan başlamıştır.³³

1970 yılında yapılan bir araştırmada, CFC'nin ozon tabakasını tahrip ettiği anlaşılmıştır. Fakat ozon tabakasının kalınlığı ancak 1986'da bir uyduya monte edilmiş aygıtlar tarafından ölçülebilmiştir. Bu ölçümde Güney Kutbu üzerinde % 50'ye varan bir ozon azalmasını gösteren bir delik keşfedilmiştir. Bu oran, tüm modelleme çalışmalarıyla o zamana kadar yapılmış tüm tahminlerin ötesindeydi.³⁴

Ozon tabakasındaki incelme ve delinmeyi önlemek için dünya ülkeleri 1987'de bir araya gelip, Kanada'nın Montreal kentinde anlaşma imzalamış, ozon tabakasına zarar veren madde üretimini % 50 azaltma kararı almışlar, daha ileri tarihte de bu maddeleri

³² Keleş, Hamamcı, **Çevre Politikası**, s.109.

³³ Deniz Ersoy, Selim Sanver, "Ozon Tabakasının Yırılması ve Dünya İçin Önemi ", **Ekoloji Dergisi**, Sayı:10, Ocak-1994, s.3.

³⁴ Mine Kışlaoğlu, Fikret Berkes, **Çevre ve Ekoloji**, İstanbul :Remzi Kitabevi, 1997, s.70.

tamamen kaldırıp yerine başka maddeler kullanımı konusunda anlaştırmışlardır. Türkiye’de bu anlaşmayı imzalayan ülkelerden birisidir.³⁵

Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) “Ozon Tabakasının Delinmesinin Çevreye Etkisi ve İklim Değişimi ile Etkileşimleri Değerlendirme Raporu 2006”da yapılan tespitlere göre, Montreal Protokolü işe yaramaktadır. Atmosferde ozonu delen maddelerin konsantrasyonu gittikçe azalmaktadır. Kutup bölgeleri dışında, 1980 ve 1990’larda görülen ozon tabakasının hızla küçülmesi olayı devam etmemektedir. Kutup bölgelerinde, her ilkbahar büyük ozon delikleri görülmektedir. Hızını kesmiş olsa da atmosferdeki ozon seviyesi hala 1970 seviyesinin gerisindedir. İklim değişimi ile ozon tabakasının delinmesi arasındaki ilişki hala tam anlaşılmamıştır. Günümüzde yapılan modellemeler gerçekleşirse, insan yapımı ozon tabakası incelmesinden, 21. yüzyılın ortaları gibi bir tarihte kutup dışı bölgelerde, 10-20 yıl sonrada kutup bölgelerinde kurtulmamız olasıdır. Ozon seviyesindeki iyileşmelere rağmen UV ışınları insan sağlığı için hala çok tehlikelidir. Kataraktan, cilt kanserine birçok rahatsızlığa yol açabilir.³⁶

c. Asit Yağmurları

Asit yağmuru, 1980’lerden beri iyi bilinen bir çevre sorunudur. Asit yağmuru endüstriyel üretim sonucu ortaya çıkar. Doğal süreçlerle absorbe edilmeyen asit, doğal çevre için gerçek bir tehlike oluşturur. Asit yağmuru, fosil yakıtların endüstriyel ve taşıt yakıtı olarak kullanımı sonucu ortaya çıkar. Sülfür ve hidrojen oksit gazları havanın nemi ile yeryüzüne ulaştığında bölgenin taş, toprak, su ve bitki örtüsü üzerinde yıkıcı bir etki yapar. Göller, toprak ve ormanlar asit yağmurları tarafından kirletildiğinde göldeki balıklar ölür, toprağın verimliliği düşer, ormanlar kurur. İnsan sağlığı da asit yağmurundan dolayı ve dolaysız olarak etkilenir. Asit yağmurunun ekonomik etkileri de önemlidir. Asit yağmurunun yıllık maliyeti milyarlarca doları bulmaktadır.³⁷

³⁵ Ekoloji Haber Merkezi, “Ozon Tabakası”, <http://www.ekoloji.biz/hava/ozon-tabakasi.html>, (12.10.2008).

³⁶ United Nations Environment Programme (UNEP), “The Environmental Effects of Ozone Depletion: 2006 Assessment”, Nairobi, 2006, ss.15-17.

³⁷ Muammer Tuna, “Çevre Sorunlarının Küreselleşmesi”, **Muğla Üniversitesi SBE Dergisi**, Cilt:1, Sayı:2, 2000, s. 6.

3.Su Kirliliği

Dünyanın $\frac{3}{4}$ 'ünün sularla kaplı olduğu, tüm canlı yaşamın ağırlığının ortalama % 75'inin sudan oluştuğu bilinmektedir. Yeryüzünün suları yüzeysel ve yer altı suları olmak üzere 2 kümeye ayrılabilir. Yeryüzünün % 97.6'sı tuzlu sulardır. Tatlı suların büyük bir kısmını kutuplardaki buzullar oluşturmaktadır.Uygarlığın gelişmesiyle beraber insanın doğal dolanımına yaptığı müdahaleler artmış, giderek su kaynaklarının sürekliliğini etkileyecek boyutlara ulaşmıştır. Su kirliliği terimi, su kaynaklarının kullanılmasını bozacak ölçüde, organik, inorganik, biyolojik ve radyoaktif maddelerin suya karışmasına su kirliliği denir. En uygun su kirliliği tanımı,suyun kullanma amacına göre yapılandır. Örneğin içme suyu amacıyla kullanılmayacak ölçüde kirli bir su, sulama amacıyla kullanmak için kirli olmayabilir.³⁸

Canlılarla su arasındaki ilişki su ekolojisinin konusudur. Su yağış olarak yeryüzüne dönerken hava da eriyik halinde bulunan bir takım gazlar, inorganik maddeler ve radyoaktif elementleri içerisine alır. Ayrıca toprak altına süzüldüğü sırada bir takım inorganik maddelerle karışır. Endüstriyel atıklar, tarım ilaçları ve böcek ilaçları suya karışabilir. Toprak çatlaklarından lağım suları karışabilir. Suyun bu kadar kirlenme olasılığına karşı bazı temizlenme mekanizmaları da vardır. Doğa, suyun içerisindeki organik ve inorganik maddeleri, fiziksel, kimyasal, biyolojik ve mekanik birtakım etkilerle yok etmeye çalışır.³⁹

Ancak su belli bir düzeyde ve nitelikteki kirlenmenin üstesinden gelebilmektedir. Belli bir düzeyin üstündeki kirlenme ile başedememektedir. Su kirliliğinin nedenleri, tarımsal faaliyetler, sanayileşme ve yerleşim yerleri olarak üç temel başlıkta sıralanabilir.

Tarımsal faaliyetlerin neden olduğu kirlilik 4 kümede toplanabilir. Erozyondan kaynaklanan kirlilik, aşınımına uğrayan toprağın en verimli ve tarıma uygun üst kısmı sürüklenerek bazı su kaynaklarına yığılırlar. Taşınan toprak bu etkisinin dışında toprağın

³⁸ Keleş, Hamamcı, **Çevre Politikası**, ss.115-117.

içindeki azot, fosfor gibi maddeler su kaynaklarına karışınca bazı yosun türleri çoğalmakta, bu da sudaki oksijeni tüketip diğer bitki ve hayvan türlerinin yaşamını engellemektedir. Yapay gübrelerdeki azot ve fosfor su kaynaklarına yüksek miktarlarda karışınca toplu balık ölümleri görülmektedir. Hayvan atıkları da su kaynaklarına karışınca bir kirlilik kaynağı olmaktadır. Ayrıca tarımsal mücadele ilaçları olarak anılan pestisidler uygun ölçülerde kullanılsalar bile, zamanla birikerek zehirleyebilirler.

Sanayi faaliyetlerinin neden olduğu kirlilikte türlü sanayi atıklarındaki kirleticilerin etkisi başka başka olmaktadır. Petrol rafineri atıkları, kağıt sanayii, metal kaplama sanayii, deterjan sanayii, gıda sanayii, plastik sanayii, ilaç sanayii ve deri sanayii atıkları başta gelen kirleticilerdir.

Yerleşim yerlerinin atıklarının neden olduğu kirlilikte; evsel kirlenme etkenlerinin başında lağım ve çöpler gelir. Bu kaynaklardan gelen atıklar sularda kimyasal, fizyolojik ve biyolojik kirlenmelere yol açmaktadır. Bunun dışından bu kategoride değerlendirebileceğimiz bir atık türü de hastane atıklarıdır. Bu atıklar işlemden geçirilmeden evsel atıklarla karıştırılırsa, zehirli ve radyoaktif atık niteliği kazanmaktadır.⁴⁰

Su kaynaklarının kirlenmesi biyolojik çeşitliliği tehdit etmektedir. Su kaynakların da yaşayan bitki ve hayvan topluluklarının bu kirlenme yüzünden türleri ortadan kalkabilmektedir. Bunun en tipik örneklerinden birisi Körfez Savaşı sırasında Basra Körfezi'nde oluşan kirlenmede görülmüştür. Su kuşları ve canlılarının büyük çoğunluğu bu tip kirlenmeler nedeniyle ölebilmektedir.

Su kirliliğinin insan sağlığına etkileri de önemlidir. Lağım suları ile kirlenen sular da bakteri ve virüs oranı artar. Tifo, dizanteri, hepatit, kolera ve diğer bulaşıcı hastalıkların bu yolla yayılımına sebep olur. Bu hastalık etkenleri su kaynaklarına karıştığında, patlama biçiminde salgınlar ortaya çıkabilir. Kirli sulardan yakalanan ve elde edilen bitkisel ve hayvansal gıdaların yenmesi de tehlikeli olabilir. Birçok bulaşıcı hastalık bu yolla geçebilir, toksik maddeler vücutta birikebilir. Özellikle DDT, civalı ve

³⁹ Çağatay Güler, Zakir Çobanoğlu, **Su Kirliliği**, 1. Baskı, Ankara: Sağlık Bakanlığı Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğü, Çevre Sağlığı Temel Kaynak Dizisi No:12, 1994, s.17.

⁴⁰ Keleş, Hamamcı, **Çevrebilim**, ss.109-113.

radioaktif maddelerin birikimi söz konusudur. Sularda kirlilik göstergesi olarak bu suda üreyen E.Coli {kolibasili) kullanılır. Sağlık kuruluşları düzenli olarak sulardan alınan örnekleri kontrol ederler.⁴¹

Uluslararası alanda Akdeniz'in kirlenmesinin önlenmesi konusundaki Barselona Sözleşmesi bulunmaktadır. Türkiye'nin de taraf olduğu bu sözleşmeye bağlı olarak "Akdeniz'in Kara Kökenli Kaynaklardan Kirlenmeye Karşı Korunması Protokolü", 1987 yılında onaylanmıştır. Ülkemizde su kirliliği konusundaki temel düzenleme Çevre Kanunu'nun öngörmüş olduğu Su Kirliliği Kontrol Yönetmeliği ve Su Ürünleri Kanunu çerçevesinde çıkarılmış yönetmeliktir. Bu düzenlemelere uygun olarak birçok yönetmelik çıkarılmıştır. Akdeniz'in korunmasıyla ilgili protokoldeki değerlerde Su Kirliliği Kontrol Yönetmeliği'ne yansımıştır.⁴²

4.Toprak Kirliliği

Verimli toprak ve su insanoğlunun en önemli kaynaklarını oluşturmaktadır. Çünkü besin üretiminin temelini oluşturmaktadırlar. Bitkilerin mineral,su ve oksijen kaynağıdır. Toprak, bitki dünyasının ve onun besleyici maddelerinin taşıyıcısı ayrıca su deposu olarak insanlığı besler ve içme suyunu sağlar. Toprak suların temizliğini,bitkilerin sağlığını güvence altına alan bir filtredir. Tüm ağaç ve kereste, doğal lifler, içecekler ve sayısız birçok madde ancak bu kaynaklar aracılığıyla sağlanabilmektedir. Uygarlığın geliştiği bölgeler verimli toprak ve su kaynaklarına sahip bölgelerdir.

Gerek toprak gerekse su yenilenebilir kaynaklardır. Ancak kendilerini zarar gördükleri sürede ve bölgede yenilemeyebilirler. Gerçek anlamda bir yenilenmeden söz edebilmek için uygun bakım ve kullanım şarttır. Bu kaynakların tükeninceye kadar sömürülmesinden sonra rehabilite edilmesi çok zordur. Kimi zaman iklim değişikliklerinin de katkısı ile imkansız hale gelebilmektedir.⁴³

⁴¹ Güler, Çobanoğlu, **Su Kirliliği**, ss.18.20.

⁴² Keleş, Hamamcı, **Çevrebilim**, ss.106-108.

⁴³ Çağatay Güler, Zakir Çobanoğlu, **Toprak Kirliliği**, 1. Baskı, Ankara:Sağlık Bakanlığı Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğü, Çevre Sağlığı Temel Kaynak Dizisi No:40, 1997, ss.12-13.

Toprak kirliliği, toprağın insanlar tarafından özümleme kapasitesinin üzerindeki miktarlarda çeşitli bileşikler ve toksik maddeler ile yüklenilmesi sonucunda anormal fonksiyonlar göstermesidir. Bu noktada zirai ilaç, hormonlar, kirlenmiş sular, katı atıklar, çöpler ve radyoaktif atıklar vasıtasıyla kirlenmektedir. Ülkemizin çevre sorunlarının içerisinde en eskiye uzananı toprak kirlenmesidir.⁴⁴

Toprak kirliliği, tarımsal faaliyetler sonucunda oluşabildiği gibi asit yağmurları gibi yağışlar sonucunda da meydana çıkabilmektedir. Bunun dışında sanayi ve evsel atıklar da toprağı kirleten diğer bir etkidir. Gereğinden fazla gübre kullanılması verimin düşmesine ve çevre kirlenmesine neden olurken, yanlış gübre kullanılması bitkilerde yanmalara, kurumalara ve ürün azalmasına neden olur. Topraktaki pestisid kalıntıları değişik yollarla insan ve hayvanların vücutlarına geçebilir. Pestisidler doğrudan zehirleyici etkilerinin yanı sıra, pestisid kalıntıları içeren besinlerin yenilmesi de önemli zararlar vermektedir. Bu maddelerin alınması özellikle karaciğer, böbrek işlevlerini çok büyük oranda bozmaktadır.⁴⁵

Toprak sorunlarından bahsederken hızlandırılmış erozyonu da ele almak gerekir. Erozyon, rüzgar, akarsu, dalga, buzul vb. etkisi ile arazinin ve yapının aşınıp taşınması olayıdır. Arazinin kum ve toz yönünden zengin olması, eğiminin fazla olması, şiddetli yağış veya şiddetli rüzgar alan iklimsel koşullara sahip olması doğal olarak erozyonu artıran etkenlerdir. Bitki örtüsünün tahribi, yanlış tarım tekniğinin kullanılması veya yanlış arazi kullanımı gibi nedenler de insan eliyle erozyonun etkisini artıran sebeplerdir. Günümüzdeki sorun, erozyon hızının, toprağın doğal olarak oluşma hızından daha fazla olmasıdır. Besine olan gereksinme arttıkça, dünya toprakları bir maden gibi kullanılmakta, yenilenebilir bir kaynak, yenilenemez hale dönüştürülmektedir. Üst katmandaki toprağın kaybedilmesi, tarımsal verimi iki şekilde olumsuz etkilemektedir: Hem doğal besin maddelerinin kaybı, hem de fiziki yapının bozulması nedeniyle toprağın doğal üretkenliği azalır. Üst toprak kaybedildiğinde azalan verimi telafi etmek için daha fazla gübre kullanmak ve toprağın azalan su tutma

⁴⁴ Kemal Görmez, **Çevre Sorunları**, 1.Baskı, Ankara: Nobel Yayınları, 2007, s.44.

⁴⁵ Berrin Taşkaya, "Tarım ve Çevre", **Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü Bakış Dergisi**, Sayı 5, 2004, ss.4-7.

kapasitesine karşılık daha fazla sulama yapmak yollarına başvurulur. Üst katman toprağını yitiren çiftçiler, ya toprağın veriminin azaldığına, ya da maliyetlerin arttığına tanık olur. Verimin çok düşmesi veya maliyetlerin aşın artması, çiftçiye, toprağını terk etmeye zorlar. Yaşanan toprak kaybı nedeniyle, kişi başına düşen ekili arazi miktarının giderek düşmesi besin üretimi gidişatını kaçınılmaz olarak etkileyecektir.⁴⁶

Toprağın kirlenmesinde diğer bir etkili faktör çöplerin yani katı atıkların hiçbir ayrıştırmaya tabi tutulmaksızın toprağa boşaltılmasıdır . Özellikle büyük kentlerde çöplerin toplanması ve yok edilmesi büyük bir sorundur. Egzoz gazları, ozon, karbonmonoksit, kükürtdioksit, cıva,kurşun ve kadmiyum vs. gibi zehirli maddelerin bir kısmı, yağışlarla yere inerek, toprak ve suları kirletmektedir. Bu maddeler toprak aracılığıyla bitkilere ve bunların yenilmesiyle de hayvanlara ya da geçebilmektedir.⁴⁷

Önemli bir çevre sorunu olarak karşımıza çıkan katı atıklar genel olarak; hastane atıklarından oluşan virütik atıklar, endüstriyel atıklar, konut atıkları,kimyasal atıklar ve tehlikeli atıklar şeklinde sınıflandırılabilir. Mikrobik tehlike potansiyeli taşıyan hastane atıklarının diğer atıklardan ayrılması ve yakılarak yok edilmesi gerekir. Sanayi atıklarında da üretim aşamasında ortaya çıkan kirliliğin önlenmesi için mutlaka arıtma tesisi kurulması, tüketim sonrasında ortaya çıkan ambalaj gibi atıkların da “Geri Dönüşüm Sistemi”nin yaygınlaştırılmasıyla sisteme tekrar kazandırılması gerekmektedir. Bu konuların hiçbirinde yeterli hassasiyet gösterilmemektedir. Kimyasal ve tehlikeli maddelerin uluslar arası ticaretinin artması ve bu maddelerin büyük bir kısmının gelişmiş ülkeler tarafından üretmesi sonucunda kimyasal atık üreticileri de bu ülkeler olmaktadır. Bu atıkların depolanması konusunda çekilen sıkıntılar sonucunda bu ülkeler bu atıkları geliştirmekte olan ülkelere satarak adeta bir kirlilik ihracatı yaratmışlardır. Bunun dışında atıkların önemli bir bölümü de denize boşaltılmaktadır. Avrupa’da her yıl bir milyon ton zararlı atık denize boşaltılmaktadır. Tehlikeli atıkların sınırlar ötesine taşınmasının önlenmesi ve üretildiği ülke içinde depolanması konusunda

⁴⁶ Güler, Çobanoğlu, **Toprak Kirliliği**, ss.25-30.

⁴⁷ Çevre ve Orman Bakanlığı Sitesi, “Toprak Kirliliği”, http://www.cevreorman.gov.tr/toprak_01.htm, (21.09.2008).

ciddi sorunlar yaşanması üzerine, bu konuda prensiplerin ortaya konduğu uluslar arası belgeler ortaya çıkmıştır.⁴⁸

Öncelikle 1987’de UNEP “Tehlikeli Atıkların Güvenilir Yönetimlerine İlişkin Prensipleri” onaylamıştır. Konuyla ilgili diğer uluslararası belgeler olarak Rio ve Stockholm Bildirgelerini ve 1989’da Basel’de ortaya çıkan “Tehlikeli Atıkların Sınır Ötesine Taşınması ve Bertarafının Kontrolüne İlişkin Sözleşme’yi sayabiliriz. Bu sözleşmeyi Türkiye 1994 yılında onaylamıştır.⁴⁹

Ülkemizde toprak kirliliğinin önlenmesi için Çevre Kanunu’nun 1. Maddesi uyarınca, Toprak Kirliliğini Kontrol Yönetmeliği çıkarılmıştır.⁵⁰

5.Diğer Kirlilikler

a. Ses Kirliliği

İstenmeyen ve rahatsız edici sesler gürültü olarak tanımlanır. Gürültü, ulaşım, sanayi kuruluşlarının çıkardığı ses, ticari amaçlı reklam ve müzik yayını ve benzeri sebeplerle ortaya çıkabilir Gürültü, nüfus artışı, hızlı sanayileşme, çarpık kentleşme gibi nedenlerle ortaya çıkan bir çevre sorunudur. İnsan sağlığı için 30-60 dBA.(desibel) arası seslerin psikolojik rahatsızlık doğurduğu, 120 dBA’yı aşan gürültülerin ise akut kulak zarı yırtılmalarına sebep olduğu bilinmektedir. Gürültü sınır değerleri aştığında, işitme kaybı başta olmak üzere, yorgunluk ve sinirlilik, dikkatin dağılması, uykusuzluk,iş veriminde azalma gibi son derece olumsuz etkilere sebep olmaktadır. Türkiye’de özellikle İstanbul gibi büyük şehirlerde önemli bir sorun olan gürültünün önlenmesi için Çevre Kanunu’na paralel olarak 1986 yılında “Gürültü Kontrol Yönetmeliği” çıkarılmıştır. Söz konusu yönetmelikte gürültü kaynakları sayılarak, gürültü ile ilgili yasaklar getirilmiş ve üst gürültü seviyeleri tespit edilmiştir.⁵¹

⁴⁸ Gökdayı, ss.101-109.

⁴⁹ Ertaş, s.33.

b. Nükleer Kirlilik

Nükleer enerji, 20. yüzyılda hem kendisine en çok umut bağlanan, hem de en çok tartışılan enerji türü özelliğini taşımaktadır. Enerji üretiminin petrol, kömür, doğal gaz gibi yenilenemeyen kaynaklara bağımlı olması ve bu kaynakların sınırlı olması, dünyayı başka enerji alternatiflerine yöneltmiştir. 1970’li yıllarda yaygınlaşan ucuz, temiz ve güvenilir enerji gözüyle bakılan nükleer, güvenli bir çalışma ortamı kurulması, nükleer riskin ortadan kaldırılması gibi konularda başarılı olamamış, maliyetleri düşürememiş, bu yönden fosil yakıtlara üstün gelememiştir. Buna karşılık kaza riskinin yüksek olması, radyoaktif atıkların saklanması ve yok edilmesinin bazı güçlükler doğurması, nükleer karşıtlığını getirmiştir. Dünyada halen elektrik üretiminin yaklaşık %17’si nükleer santrallerden sağlanmaktadır. Avrupa Birliği’nde bu oran % 30’ların üzerine çıkmaktadır.⁵²

Nükleer enerjinin temel kaynağını Uranyum elementi oluşturur. Uranyumun çıkarılmasıyla başlayan nükleer işlem, Uranyum 235 izotopunun zenginleştirilmesi, yakıt toplanması, reaktörün işletilmesi ve gereğinde radyasyonsuz yakıtın uzun süreli stoklanması veya yeniden devreye sokma durumunda yeniden radyokimyasal işleme tabi tutulması, yakıtın hazırlanması ve atıkların stoklanması gibi oldukça tefarruatlı ve tehlikeli işlemlerin yapılmasını gerektirir. Nükleer enerjinin üretimi esnasında ortaya çıkan katı radyoaktif atıkların stoklanması önemli bir sorundur. Son derece aktif olan bu atıklar, oldukça tehlikeli bir madde olan Sezyum içerir. Sezyum için 300 yıllık bir stoklanma süresinin planlanması gereklidir. Ayrıca santrallerin soğutulması esnasında da, atık üretimi olmaktadır.⁵³

Nükleer enerjinin ürettikleri radyoaktif atıklar dışında insanları korkutan diğer bir yanı da nükleer santralde bir kaza olması ihtimalidir. Kaza sonrası ortaya çıkan

⁵⁰ Görmez, s.45.

⁵¹ İbrahim Hasgür, “Gürültü Kirliliğinin Türk Mevzuatındaki Yeri”, *Ekoloji Dergisi*, Sayı 4 , 1992, ss.31-32.

⁵² Keleş, Hamamcı, *Çevrebilim*, s.84.

⁵³ Gökdayı, s.86.

radasyon çevre ve insan sağlığını etkilemektedir. Radyasyon gerek ışınlama yoluyla gerekse bitki ve deniz ürünlerinin yenmesi ile insana geçmekte,vücutta birikmekte ve kanserden, katarakta, genetik anomaliliğe kadar birçok hastalığa sebep olmaktadır. Dünyanın 1980 yılında enerji tüketimi 10 terevat dolaylarındaydı. 2025 yılında dünya nüfusunun enerji ihtiyacı 55 teravat olacaktır. Yapılan araştırmalar yenilenebilir enerji kaynaklarından birisi olan nükleer enerjiyle bu sorunun çözüleceği yönündeydi. Ancak hiçbir enerji kaynağının da tamamıyla risksiz olmayacağı yönündeki bulgular insanlığı korkutmaya da başlamıştır. Korkuların boşuna olmadığı ise ABD’de Three Miles adasındaki kaza ve SSCB’deki Çernobil kazası ile ortaya çıkmıştır. Üzerinden bu kadar uzun zaman geçmesine rağmen kazanın etkileri bölgede devam etmektedir.⁵⁴

1986 yılında Kiev’e 130 km uzaklıkta yer alan Çernobil nükleer güç santralında meydana gelen kaza, tarihin en büyük nükleer kazasıdır. Radyoaktif dağılımın etkileri, hemen tüm kuzey yarım kürede, hatta Japonya ve Kuzey Amerika’da saptanmış olmakla birlikte, Avrupa dışındaki ülkelerde çok az düzeyde görölmüştür. Güney yarım kürede, çevresel radyasyon ağı ile yapılan ölçümlerde radyoaktif birikim gözlenmemiştir. Türkiye de kazadan etkilenen ülkelerden biridir. Doğu Karadeniz Bölgesi’nde Pazar-Hopa arasındaki kıyı şeridinde yer alan, yoğun yağış alan yerlerde aktivitenin oldukça yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu bölgenin iki önemli ürünü fındık ve çayda radyoaktif kirlenme tespit edilmiş, radyoaktivite seviyesi tüketime izin verilen değerlerden fazla olanlar uygun alanlarda depolanmıştır. 2005 yılında Doğu Karadeniz Bölgesi toprak numunelerinde yapılan ölçüm sonuçları da; topraktaki radyoaktivite miktarının hala öngörülerden daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır.⁵⁵

Nükleer enerji üretimi konusunda olumlu ve olumsuz birçok görüş bulunmaktadır. Kaza riskine ve radyoaktif atık sorununa rağmen, özellikle de petrol, doğal gaz gibi enerji kaynaklarına sahip olmayan ülkeler için nükleer enerji hala bir seçenek olma özelliğini korumaktadır. Örneğin; ülkemizde Mersin-Akkuyu’da kurulması planlanan Türkiye’nin ilk nükleer santral inşaatı ve işletimi için ihale yapılmış ve ihaleye bir Rus firma teklif vermiştir. İhalede Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı’na bağlı

⁵⁴ Görmez, s.37.

⁵⁵ Türkiye Atom Enerjisi Kurumu , “Çernobil Serisi No:5”, 2.Basım, Ankara, 2007, ss.6-22.

Türkiye Elektrik Ticaret Anonim Şirketi (TETAŞ)'ın teklifi değerlendirme süreci devam etmektedir.

Nükleer enerji üretimine sahip olmak istenmesinin nedenleri arasında;

Başka enerji kaynağı olmayan ülkelerin enerji bağımsızlığını sağlamak için nükleer enerjiden faydalanmak istemeleri, fosil yakıt kullanan enerji üretim tesislerinin çevreye yaydığı sera etkisi yaratan gazlardan kurtulmak, uygun işletme koşulları sağlandığında çevresel açıdan bir risk taşımadığı görüşünü sayabiliriz. Örneğin; Bir nükleer santral, fay hattının üzerinde olmamak koşulu ile her deprem büyüklüğüne göre tasarlanabilir denilmektedir

Özellikle küresel ısınmanın etkilerini azaltmak amacıyla son yıllarda nükleer enerjiye bir yöneliş var gibi gözükmektedir. ABD, Şubat 2002'de nükleer endüstriye 642 milyon dolar araştırma desteği sağlayan, altı tane yeni nükleer santral kurmak için 30 milyar dolarlık bir kredi paketi öngören “Nükleer Enerji 2010” programını açıklamıştır. İngiltere’de nükleer enerjiye yöneleceğine dair işaretler vermiştir. Fakat yapılan analizler bu enerjinin geleceğini çok büyük ölçüde kamusal desteğe bağlamaktadır. Nükleer karşıtlarına göre; eğer nükleer santraller inşa edilecekse, kapsamlı hükümet garantilerine ve sübvansiyona ihtiyaç duyulacağı kesin gözükmektedir. Bunlar, inşaat, işletme performansı, yakıt dışı bakım onarım, nükleer yakıt ve tasfiye maliyetleri için gerekecektir. Ayrıca, santraller tarafından üretilen elektriğe fiyat garantisi verilmesi de gerekebilir. Böyle bir maliyet çerçevesinde, kamu yararının nasıl gözetileceği tartışma konusudur.⁵⁶

Sonuç olarak bu konuda hararetli tartışmalar devam etmektedir. Nükleer enerjinin gerek radyoaktif atık sorunu, gerekse kaza riski dolayısıyla sakıncalarının faydalarından daha fazla olduğu söylenebilir.

⁵⁶ Ali Kerem Saysel, “Nükleer Santrallerin Bir Ekonomisi Var mı?”, Boğaziçi Üniversitesi Çevre Bilimleri Enstitüsü, <http://web.boun.edu.tr/ali.saysel/ESc301/JEMO-Haz2006.pdf>, (22.10.2008), ss.1-7.

6.Türkiye'nin Çevre Sorunları

Türkiye'nin çevre sorunları çok yönlüdür. Çok genel terimlerle ifade edilecek olursa; endüstriyel kirlenme daha çok Ege ve Marmara Bölgelerinde, tarımsal kirlenme Orta Anadolu ve Akdeniz Bölgelerinde yoğun olarak yaşanmaktadır. Nüfus artışına bağlı olarak karşılaşılan altyapı yetersizliği sorunları ise daha çok büyük şehirlerde, özellikle de İstanbul, Ankara, İzmir, Adana ve Bursa gibi kentlerimizde görülmektedir.

Kalitesiz kömür yakılması, düzensiz kentleşme, yeşil örtünün azalması ve egzoz gazlarından kaynaklanan hava kirliliği, kentlerde yaşayan insanların sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir. Termik santraller yakın kentleri kirletmekte ve bölgenin bitki örtüsünü tahrip etmektedir. Türkiye'de toplam arazi yüzeyinin yaklaşık % 79'u çeşitli şiddette toprak erozyonuna maruz bulunmaktadır. Sonuç olarak yılda yaklaşık 500 milyon ton toprak erozyonla taşınmaktadır. Dolayısıyla Türkiye'deki en önemli ve en acil çevre sorunlarından biri erozyondur Kimyasal gübre ve pestisid kullanımının artmaktadır. Termik santraller, kirli sular ve tarım ilaçları toprak kirliliği oluşturmaktadır. Bu kirlilik besin zinciri yoluyla insanlara ulaşmaktadır. Kıyılarımızdaki kirlilik düzeyi Avrupa ülkelerine göre daha azdır. Ancak kirlilik düzeyinin yüksek olduğu bölgelerimiz de vardır. İstanbul Boğazı, İzmir, İzmit, Gemlik, Mudanya, Bandırma, Ayvalık, Marmaris, Marmara Denizi, Akdeniz Taşucu- İskenderun arasında kalan kıyı şeridi kirlilik yükü fazla olan bölgelerdir.

Ayrıca şehirlerde kırsal kesimden göç ile gelen hızlı nüfus artışından doğan konut ihtiyacı ise, altyapısız ve plansız yapılaşmayı doğurmakta ve bu durum çarpık kentleşme beraberinde kanalizasyon, içme suyu temini, çöp ve yeni çevre sorunları meydana getirmektedir. Şehirlerimizde çöp toplama ve depolama sahalarının seçimi plansız ve gelişigüzel yapılmakta, geri kazanılacak bir çok kağıt, cam, plastik, teneke vb. malzemeler yeteri kadar ayrılmamakta, depolama alanlarında büyük sorunlar yaşanmaktadır Gürültü kirliliği yapısı gereği kentsel olan ayrı bir sorun alanı oluşturmaktadır. Türkiye'de trafik aşırı gürültünün kaynaklarındadır. Bunu inşaat işlerinden, sınai gürültüden, hava trafiğinden ve demiryolu trafiğinden kaynaklanan

gürültü izlemektedir İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük kentlerimizde gürültü önemli bir problemdir.⁵⁷

Küresel ısınmaya bağlı iklim değişikliğinin etkileri çeşitlidir. Örneğin, gelecekte dünyanın bazı bölgelerinde kasırgalar, kuvvetli yağışlar ile onlara bağlı seller ve taşkınlar gibi afetlerin şiddetlerinde ve sıklıklarında artışlar olurken, bazı bölgelerinde uzun süreli ve şiddetli kuraklıklar ve bunlarla ilişkili yaygın çölleşme olayları daha fazla etkili olabilecektir. Türkiye ise küresel ısınmanın potansiyel etkileri açısından risk grubu ülkeler arasındadır. Önümüzdeki on yıllarda gerçekleşebilecek bir iklim değişikliğinin, Türkiye’de neden olabileceği çevresel ve sosyoekonomik etkileri şunlardır.

- Sıcak ve kurak devrenin uzunluğundaki ve şiddetindeki artışa bağlı olarak, orman yangınlarının frekansı, etki alanı ve süresi artabilir;
- Tarımsal üretim potansiyeli değişebilir.
- İklim kuşakları, Dünya’nın jeolojik geçmişinde olduğu gibi, ekvatorдан kutuplara doğru yüzlerce kilometre kayabilecektir ve bunun sonucunda da Türkiye daha sıcak ve kurak bir iklim kuşağının etkisinde kalabilecektir. İklim kuşaklarındaki bu kaymaya uyum gösteremeyen fauna ve flora yok olacaktır;
- Doğal karasal ekosistemler ve tarımsal üretim sistemleri, zararlılardaki ve hastalıklardaki artışlardan zarar görebileceklerdir;
- Türkiye’nin kurak ve yarı kurak alanlarındaki, özellikle kentlerdeki su kaynakları sorunlarına yenileri eklenecek; tarımsal ve içme amaçlı su gereksinimi daha da artabilecektir;
- Deniz seviyesi yükselmesine bağlı olarak, Türkiye’nin yoğun yerleşme, turizm ve tarım alanları durumundaki kıyı bölgeleri sular altında kalabilir.⁵⁸

⁵⁷ Ayşegül Pala, “Türkiye’nin Çevre Sorunları”, Dokuz Eylül Üniversitesi Çevre Mühendisliği Bölümü, <http://web.deu.edu.tr/cevre/pala/5.%20Hafta.ppt> (18.04.2009), ss.1-5.

⁵⁸ Murat Türkeş, Utku M. Sümer, Gönül Çetiner, “Küresel İklim Değişikliği ve Olası Etkileri”, **Çevre Bakanlığı Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Semineri**, İstanbul Sanayi Odası., 13 Nisan 2000, s.13-14.

- Türkiye'nin iklim değişikliği politikaları, 2004 yılında oluşturulan "İklim Değişikliği Koordinasyon Kurulu" tarafından belirlenmektedir. Çevre ve Orman Bakanlığı'nın koordinasyonunda mevcut durum analizi, sera gazı emisyon envanteri, politika ve önlemler, projeksiyonların yer aldığı İklim Değişikliği I. Ulusal Bildirimi 2006 yılında hazırlanmıştır. Türkiye, Kyoto Protokolü'nü 05 Şubat 2009 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu'nda kabul edilmiştir. Türkiye, Protokol kabul edildiğinde sözleşmeye taraf olmadığı için ve sayısallaştırılmış sera gazı azaltım veya sınırlama yükümlülüğü almamıştır. Ülkemizde 2006 yılı kişi başı sera gazı emisyonu değeri 4.55 ton CO₂ eşdeğeridir. Avrupa Birliği'ne üye 27 ülkenin 2006 yılı kişi başı sera gazı emisyon miktarı ortalaması 10.4 ton CO₂ eşdeğeridir. Ancak ülkemiz bu konuda acil önlem almak zorundadır çünkü Türkiye'nin sera gazı emisyonu artışı 1990-2006 yılları arasında %95'tir.⁵⁹

⁵⁹ Doğan, ss.26.28, Mustafa Şahin, "Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Türkiye", **Rio Sözleşmeleri Kapsamında Türkiye'nin Kapasitesinin Değerlendirmesi Projesi Sunumu**, Ankara: Çevre ve Orman Bakanlığı, 2009, ss.10-16.

İKİNCİ BÖLÜM

II-ÇEVRE KİRLİLİĞİNE NEDEN OLAN ETMENLER

A-Nüfus Artışı

Çevre sorunlarını oluşturan etkenlerin başında Dünyadaki hızlı nüfus artışı gelmektedir. Nüfus, yani belli bir toprak parçası üzerinde yaşayan insan sayısı, ülke ekonomisinin ve kalkınmasının belirleyici öğelerinden biridir. Düzenli nüfus artışı ekolojik denge bakımından en dikkate değer sorundur.

Günümüzde (Nisan 2006 itibariyle) yaklaşık 6.6 milyar olan dünya nüfusu yılda ortalama % 1.7 oranında artmaktadır. Buna göre günde 250 binden fazla kişi, yılda ise 100 milyon civarında insan, dünya nüfusuna katılmaktadır. Günümüzde hızlı nüfus artışına ek olarak yaşam standardının yükselmesi, teknoloji, sağlık, beslenme alanlarındaki gelişmelerin etkisiyle ortalama ömür uzunluğu artmıştır. Paleolitik dönemlerde ortalama ömür uzunluğu 25-30 yıl civarında iken, 1900’lü yılların başında 45, günümüzde ise gelişmiş ülkelerde 80 yılı aşmıştır⁶⁰

Dünya nüfusu başlangıçta, günümüze oranla daha yavaş artış göstermiştir. Nüfusbilimcilere göre dünya nüfus artışı üç safhada değerlendirilebilir. Birinci safha olan avcılık aşamasından sonra ilk büyük nüfus patlaması, tarım toplumuna geçişle yaşanmıştır. Yiyeceğin, her zaman erişilebilen bir kaynak haline gelmesi nüfus artışını önemli ölçüde etkilemiştir. Tarımın yaygınlaşmasıyla başlayan bu ikinci safha, M.Ö. 5000 yılları civarından, dünya nüfusunun 1 milyara ulaştığı 18. yüzyıla kadar sürmüştür. Avrupa’da Sanayi Devrimi’nin başları olan 1800’lerde, hala içinde bulunduğumuz üçüncü safha başlamıştır. Dünya nüfusu 1930’da 2 milyarı bulduktan sonra giderek artan bir tempoyla 1960’larda 3 milyarı, 1976’da 4 milyarı, 1986’da 5 milyarı aşmıştır. % 1.7 olan Dünya nüfus artış hızı böyle devam ederse 2027 yılında 10 milyarı, 2060 yılında ise 20 milyarı bulması beklenmektedir.⁶¹

⁶⁰ Galip Akın, “Küresel Çevre Sorunları”, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 31 No:1, 2007, s.46.

⁶¹ Kışlaoğlu, Berkes, ss.120-121.

Nüfus artışı, gelişmiş ülkelerde, doğurganlık hızının düşmesi hatta çoğu ülkede sıfıra yakın olması nedeniyle oldukça yavaşlamıştır. Bu durum gelişmekte olan ve azgelişmiş ülkelerde tam tersidir. Bu sebeple nüfus tüm dünya ülkelerinde dengeli dağılmamaktadır.

Nüfus artışı, özellikle azgelişmiş ülke ve bölgelerde ortaya çıktığı için, nüfusla kaynaklar arasındaki uçurum daha da artmaktadır. Çünkü dünya nüfus artışının % 90'ından fazlası azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde gerçekleşmektedir.⁶²

2007 yılı itibariyle gelişmekte olan ülkeler (Avrupa, Kuzey Amerika, Okyanusya kıtalarının dışındaki yerler) dünya nüfusunun %82'sini, gelişmiş ülkeler %18'ini oluşturmaktadır. Nüfus artış hızı en yüksek olan ülkeler azgelişmiş ülkelerdir. Bu rakam Yemen'de 3.2, Senegal'de 3.0, Mali'de 3.3, Uganda'da 3.1'tür. Buna karşılık gelişmiş ülkelerde bu oran sıfır bazen de eksidedir. Bu oran Almanya'da -0.2, Fransa'da 0.4, Avusturya ve İtalya'da 0.0'dır. Yapılan projeksiyonlara göre bu durum 2025 yılında bu ülkelerde nüfusun azalmasına yol açacaktır. Böylece 2025'te nüfusun 2.8 milyarı Çin ve Hindistan'da yaşayacaktır. Dünya nüfusu genç bir nüfustur. Gelişmiş ülkelerde 65 yaş üstü nüfus %16 iken gelişmekte olan ülkelerde bu oran % 6'dır. 15-65 yaş arası çalışabilir nüfus azgelişmiş ülkelerde %63, gelişmiş ülkelerde %67'dir.⁶³

Azgelişmiş ve gelişmiş ülkelerin nüfus artış hızları arasındaki bu fark sanayileşmiş ülkelerin geçirdiği tarihsel değişimden değerlendirilmesi sayesinde elde edilen demografik değişim teorisi ile ilgilidir. Bu teoriye göre üç ya da muhtemelen dört değişik demografik safha bulunmaktadır. İlk aşamada sanayi öncesi tarım toplumlarında yüksek doğum ve ölüm oranları vardır. Nüfus yavaş bir şekilde artmaktadır. İkinci safhada sanayileşen toplumlarda doğum oranları artmakta, ölüm oranları yaşam kalitesindeki artış, sağlık hizmetlerindeki gelişmeler sayesinde azalmaktadır. Nüfus hızla artar. Üçüncü safhadakiler ise sanayileşmiş toplumlardır. Doğumda ölüm oranları gibi düşer ve nüfusta sıfır büyüme gerçekleşir. Dördüncü safha ise sanayi sonrası

⁶² Görmez, s.12.

⁶³ Population Reference Bureau , “World Population Datasheet”, 2007, <http://www.prb.org/>, (24.08.2008), ss.7-13.

toplumlardır. Burada doğum oranları düşüşte düşük ölüm oranlarını da geçer ve nüfus azalır.⁶⁴

Gelişmiş ülkeler, verimliliği artması, yeni sömürgelere nüfus göçünü gerçekleştirmesi ve doğurganlığın düşmeye başlaması gibi gelişmeler sayesinde nüfusun hızla arttığı dönemin bunalımlarını yaşamamışlardır.⁶⁵

Fakat gelişmekte olan ülkelerin nüfus ihraç etmesi oldukça zorlaşmıştır. Türkiye örneğin en son Almanya'ya nüfus ihraç etmiştir. Nüfus artışı, dünyadaki gelişmişlik açısından oluşmuş dengesizliği de kalıcı kılmaktadır çünkü gelişmekte olan ülkelerdeki hızlı nüfus artışı kalkınma çabalarını silip süpürmektedir. Ülkenin o yıl gerçekleştirdiği kalkınma hızının nüfus artışı kadar olan kısmı, yeni doğanların ihtiyaçlarını karşılamak için harcanacaktır. Bunun sonucu zengin ülkeler zenginleşmeye, fakir ülkeler de fakirleşmeye devam etmektedir.

Nüfusun artışı ile nüfusu besleyecek kaynaklar arasındaki dengenin bozulması Eski Yunan'dan başlayarak tartışma konusu olmuştur ve bu durum günümüzde de devam etmektedir. İngiliz nüfusbilimci ve ekonomi politik teorisyeni, Robert Malthus, 1798 yılında yayımladığı, "Nüfus Üzerine Deneme" adlı yapıtında bu konuda oldukça karamsar çözümlemelere yer vermiştir. Yapıtta öne sürülen ana fikir ise "uygun şartlarda herhangi bir kısıtlayıcı faktör (salgın vb.) yoksa popülasyon geometrik dizi biçiminde artar (2, 4, 8, 16, 32,...) oysa besin maddeleri aritmetik dizi biçiminde artar (1, 2, 3, 4, 5,...). Doğada aradaki bu fark, popülasyonda bazı bireylerin ölümlerine neden olur ve bir denge sağlanır." şeklindedir. Malthus'un görüşleri gerçekleşmemiştir. Malthus ekonomik gelişmenin teknik ilerleme ile beraber tarımsal üretimi arttırdığı gerçeğini atlamıştır. Daha sonraki gelişmeler Malthus'un yanıldığını göstermiş, bilim adamları tarafından ağır eleştirilere uğramıştır. Fakat 1970'li yıllardan sonra dünya nüfusunun çok hızlı artması, Malthus gibi düşününlerin sayısının artmasına da neden olmuştur⁶⁶

"Yeni Malthusçular" adı verilen Ehrlich, Meadows, Mesarović gibi düşünürler, Malthus'un kısa sürede yanıldığını, ancak uzun sürede haklı olabileceğini, dünyanın

⁶⁴ Dennis Clark Pirages, Theresa Manley DeGeest, **Ecological Security An Evolutionary Perspective on Globalization**, Oxford :Rowman and Littlefield Publishers,Inc, 2004, s.33.

⁶⁵ Keleş, Hamamcı, **Çevrebilim**, s.49.

eninde sonunda üzerindeki nüfusu besleyemeyeceğini ileri sürmektedirler. Gelişmiş ülkelerin nüfus kontrolü için az gelişmiş ülkelere yardım etmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu görüş temelde, gelişmişlerin daha çok gelişmesi az gelişmişlerin de bulundukları düzeyde kalmalarını istemektedir. Nüfus, yeni Malthusçu söylemde sömürgeci ataerkilliğe gösterişli bir çevre etiketi oluşturmaktadır.⁶⁷

Yeni Malthusçulardan Paul R Ehrlich, “Nüfus Bombası” kitabında "Günümüzün en büyük tüketicisi endüstri devletlerinin mensupları olarak, kendimizi diğer ülkelere karşı ilgisiz sayamayız. Tereddütsüz denilebilir ki, bizler gelişmekte olan ülkelere karşı ayrışmış olarak zengin kalamayız. Çünkü, halen ABD'de dünya hammaddelerinin yarısı işlenmektedir. Düşününüz ki, dünyanın 1/20'sini oluşturan nüfus hammaddelerin yarısından daha fazlasını kullanıyor. Refahımız hammadde ithalatına bağlıdır. Çelik imalatında kullanılan demir hammaddelerini aldığımız diğer ülkeler kendilerine yeterli yardımı yapmayan ülkemize bu maddeleri verecek midir? Bugün, sonu açlık yaratan olayların içine karışmış durumdayız. Bu olayların devamı, bizim toplumumuzun da mahvına kadar gidebilecektir. Sonuç olarak, büyük zorluklarla mücadele edeceğimizi kabullenmek zorundayız." demektedir.⁶⁸

Marksist anlayış ise Neo Malthusçu bakışta nüfus artışının tüm çevre felaketinin sorumlusu gibi sunulmasına itiraz etmektedir. Kapitalist ideolojinin bu şekilde gerçeğin tek bir yanına vurgu yaptığını ifade etmektedir. Böylece sürdürülebilir kalkınma ve çevre sorunu gibi konular içine nüfusu yani fakir kitleleri en büyük düşman olarak sokarak hem kendini çevre ve insan sağlığı sorunlarından sorumsuz kılmış hem de kendi politikasının devamı için eski-nedeni yenilemiştir. Çevre sorunu ise egemen ilişkiler düzeni ile ilgilidir. Örneğin; ABD’de nüfus son 30 yıl içinde % 30 artarken, attığı atık %100 artmıştır. Bu da atıkta artışın nedeninin, nüfus değil, kitle üretimi ve bu üretim biçiminin yarattığı kitle tüketim kültürü biçimi olduğunu gösterir. Bu anlayışa

⁶⁶ Mehmet Akif Demirel, **Ekopolitika**, İstanbul:Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1992, s.43.

⁶⁷ Keleş, Hamamcı, **Çevrebilim**, s.58.

⁶⁸ Paul R Ehrlich, **Nüfus Bombası**, Ankara:Ayyıldız Matbaası, 1976, s.8.

göre, nüfus artışı çevre sorununu yaratıcı bir etken değil, var olan bir durumu kötüleştirebilecek olasılıklar taşıyan bir faktördür.⁶⁹

Nüfus sorununu sadece gelişmiş ülkelerin savlarından biri olarak görmek de hatadır. Sanayileşmiş bir ülkenin nüfusuna eklenen bir kişi, gelişmekte olan ülke nüfusuna eklenen bir kişiye kıyasla doğal kaynaklara daha fazla baskıda bulunmakta, daha fazla tüketmekte kısaca çevreye olan olumsuz etkileri ileri boyutlara gitmektedir.

Fakat nüfus artışının hiçbir şekilde denetlenmemesi yaklaşımı da temelsizdir.

Kaynakların yanlış kullanılması sonucu ortaya çıkan bozulma ve bozulmanın yol açtığı yoksulluk, dünyanın en az nüfuslu yerlerinde de karşılaşılan sorunlardan biridir. Nüfus aynı zamanda bir ekonomik kaynaktır. Kaynak olarak insanın niceliği kadar niteliği de önemlidir. Yeterli eğitim ve sağlık hizmeti alamayan, beslenemeyen az gelişmiş ülke vatandaşları, ellerindeki kaynaklardan gerektiği şekilde yararlanamamakta, kaynak kullanma eşitsizliği yoksulluğa yol açmakta, yoksulluk ise insan kaynağının gelişmesini engellemektedir. Hızla artan nüfusun yönlendirilememesi yabanıl bir kentleşmeye, yetersiz beslenmeye salgın hastalıklara, kaynakların yok edilmesine yol açacak, yoksulluk çevre sorunlarını çevre sorunları da yoksulluğu doğuracaktır. Bu yönüyle de sorun bir kısır döngü durumuna gelmiştir. Nüfus artış hızının düşürülmesi, kaynakları kullanacak biçimde eğitilmesi nüfusun dünya kaynaklarından eşit bir şekilde yararlanması için gereklidir.⁷⁰

Gelişmekte olan ülkeler bu gerçekleri görerek nüfus politikaları oluşturmuşlar ve aile planlaması konusuna ciddi bir biçimde eğilip etkin programlar oluşturmuşlardır. 1974 yılı Birleşmiş Milletler tarafından “Dünya Nüfus Yılı” olarak ilan edilmiştir. Aynı yıl Bükreş’te yapılan Dünya Nüfus Konferansı’nda “bütün çiftlerin ailelerini planlamalarının bir hak olduğu” kararı çıkmıştır. 2004 yılında ise Londra’da toplanan Üçüncü Dünya Nüfus Konferansı’nda hem zengin ülkelere, hem de kalkınmakta olan ülkelere temsilciler bulunmuştur Konferans gündeminin ana maddeleri ise aile

⁶⁹ İrfan Erdoğan, Nazmiye Ejder, **Çevre Sorunları Nedenler Çözümler Egemen ve Marksist Anlayışın İlettikleri Üzerine**, Ankara: Doruk Yayıncılık, 1997, ss.90-92.

⁷⁰ Keleş,Hamamcı, **Çevrebilim**, s. 60.

planlaması, doğum kontrolü, kürtaj, AIDS ile mücadele ve cinsel sağlık olmuştur. Burada bir eylem planı ortaya çıkmıştır.⁷¹

Nüfus Planlaması konusunda harekete geçen bir çok ülke olmuştur Örneğin Çin'de tek çocuk politikasına 1970'lerin başında başlamıştır. Aile başına ortalama çocuk sayısı 1960'da 5.5 iken, 1987'de 2.4'e düşmüş, 2007 yılında ise bu oran %1.6 olmuştur. Bu politika sonucunda "tek çocuk olacaksa erkek olsun" düşüncesi ile erkek çocuk talebi ortaya çıkmıştır. Bu da başka bir sorun olan ülke nüfusunda cinsiyet dengesizliğine yol açmıştır. Çin Nüfus ve Aile Planlama Komisyonu raporuna göre, 2005 itibarıyla Çin'de her 100 kadına 118 erkek düşmektedir.⁷²

Ülkemizde nüfusuna bakacak olursak, 1927 ilk nüfus sayımında 13.6 milyon olan nüfusumuz, geçen sürede 5 kattan fazla artarak 73 milyona çıkmıştır. Ülkemiz bu nüfusuyla dünya ülkeleri arasında 15. sırada yer almaktadır. Günümüzde yıllık nüfus artış hızımız ise % 1.5 civarındadır. Ülkemiz demografik değişim teorisine göre sanayileşen ülke kategorisine girmektedir Ülkemizde 1938'de şehirleşme oranı %23.5 iken, 1985'de % 53'e, 2006 yılında ise % 60'ın üzerine çıktığı sanılmaktadır.⁷³

1965 yılında çıkarılan Nüfus Planlaması Hakkında Yasa ile kalkınma ile nüfus arasında bir denge kurulmak istenmiştir. Yasada, herkesin istediği zaman istediği sayıda çocuk sahibi olması, hükümetin istenmeyen gebeliklerin önlenmesi hususunda yardımcı olması, halkın bu konuda eğitilmesi hususları vardır. Nüfus planlaması alanındaki hizmetleri yürütmek için 1965 yılında Sağlık Bakanlığına bağlı Nüfus Planlaması Genel Müdürlüğü kurulmuştur.⁷⁴

Bu uygulamalar sonucu nüfus artış oranında bir miktar azalma olmuştur Fakat hala nüfus artış oranında istenilen düzeyde bir düşüş sağlanamamıştır.

⁷¹ Jan Tussing, "Nüfus Patlamasına Çare Arayışı ", AB Haber Sitesi, 2004, <http://www.abhaber.com/haber.php?id=337>, (12.11.2008).

⁷² Sabah Gazetesi, "Çin'in Tek Çocuk Politikası 400 Milyon Doğumu Engelledi", 20.08.007, <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/08/20/haber,A84984C596204C22A716895ADD9B9814.html>, (12.11.2008).

⁷³ Akın, s.47.

⁷⁴ Ersin Güngördü, "Türkiye'nin Nüfus Projeksiyonları ve Nüfus Politikaları", **Kastamonu Eğitim Dergisi**, Cilt:11 No:2, 2003, s. 485.

B. Çarpık Kentleşme

Kentleşme, içinde bulunduğumuz yüzyılın ayırdedici özelliklerinden biri olmuştur. Sanayi devrimi sonrasında kentleşme, sanayileşmenin yan ürünüdür. Fabrikalar yakınında sanayi kapitalizminin simgesi olan kentler doğmuştur. Köylerden kentlere nüfus akınlarının kentleşmeyi besler duruma gelmesi, sanayi devriminin bir sonucudur. Günümüzde en az sanayileşmiş olan toplumların, aynı zamanda en az kentleşmiş olduklarını görürüz.⁷⁵

Kentlerin ortaya çıkışı çok eskidir, Antik çağlara kadar dayanır. Uluslar arası istatistiklerde nüfusu 10 bini aşan yerleşmeler kent olarak gösterilir. Bir yerleşmenin üretim biçimi, ekonomik durumu yada fiziksel yapısı da onun kent olarak adlandırılıp adlandırılmayacağını gösterir. Kentler dışarıdan yiyecek sağlamak zorundadır ve kentlerde oturanların büyük bir bölümünün tarımsal üretim dışında ekonomik faaliyetlerde bulunurlar. İşgücü sanayi,ticaret ve hizmet sektörlerinde toplanmıştır.⁷⁶

Kentleşme ise sanayileşme ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında, artan oranda örgütlenme, iş bölümü ve uzmanlaşma yaratan insan davranışı ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan nüfus birikim sürecidir.⁷⁷

Kentleşme çağımızın nüfus değişiminin en karakteristik özelliğidir. Dünyanın bir çok yerinde ulaşım ağının gelişmesine bağlı kitlesel göçler olabilmektedir. Dünyanın belli bölgelerinde kırsal kesimden kente göçlerle de bir nevi kentleşme süreci başlamaktadır. Kentlerin büyümesini kırdan kente göç dışında doğal nüfus artışı ve kırsal bölgelerin kentsel hale getirilmesi belirlemektedir⁷⁸

Gerçekten sanayileşmiş ülkelerde sanayinin kentleri birer çekim merkezi haline getirmesi ile kırsal kesimde serbest bıraktığı işgücü tutarı arasında bir ölçüde denge

⁷⁵ Demirer, s.46.

⁷⁶ AnaBritannica, İstanbul: Ana Yayıncılık, Cilt 13, 1986, s.183.

⁷⁷ Keleş, **Kentbilim İlkeleri**, Ankara:Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayını, 1976, s.31.

⁷⁸ Çağatay Güler, Zakir Çobanoğlu, **Nüfus ,Nüfus Hareketleri ve Göçler**, 1. Baskı, Ankara: Sağlık Bakanlığı Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğü Yayını Çevre Sağlığı Temel Kaynak Dizisi No:35, 1994, s.15.

vardır. Az gelişmiş ülkelerde ise kentler, kırsal alanın ittiği nüfus ile şişirilmektedir. Kırsal göç bu ülkelerde işlevsel olmayan yığılmaları oluşturmuştur.⁷⁹

Yeterince sanayileşememiş gelişmekte olan ülkelerde bu faktörler sonucunda plansız ve düzensiz bir kentleşme ortaya çıkmıştır. Birkaç kent büyürken diğerleri gelişmemektedir. Ülkemizden bu duruma İstanbul, Ankara, İzmir'i örnek verebiliriz.

1950'de tüm dünyada kentte yaşayan nüfus oranı %29'dur. 2005 yılı itibariyle bu oran % 48.6'ya çıkmıştır. Aynı yıl için bu oran gelişmiş ülkelerde % 74, gelişmekte olan ülkelerde %42.7'dir. Kent nüfusunun artımı 2000-2005 arasında yıllık 2.07'dir. Gelişmekte olan ülkelerde söz konusu yıllar arasında yıllık kentsel büyüme oranı 2.68'dir. Ülkemizde büyük kentlerin nüfusu büyük bir hızla artmaktadır⁸⁰

Kent sayısının artması ve kentlerin boyutlarının gittikçe büyümesi ciddi çevre sorunlarına yol açmaktadır. Günümüzde New York, Paris, Londra, İstanbul gibi metropollerin sayıları da, nüfusları da önemli bir artış göstermektedir. Böylesine hızlı kentleşme önemli çevre sorunlarını da beraberinde getirmektedir.

Globalleşme süreci, devletler arasındaki sınırları kısmen de olsa kaldırırken, metropol kentleri öne çıkarmaktadır. Nüfusu 10 milyona varan bir kentin ekolojik bir yaşama uygun olduğunu kimse söyleyemez. Mevcut kentleşme politikaları ve kentler, merkezi devletin, sanayi kapitalizminin, kitle üretimi ve dağıtımının kontrolü noktasında zorunlu hale gelmiş yerleşmelerdir. Bu süreç az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, bölgesel dengesizlikleri de artırmaktadır. Bu durum kentlerin, ülke planlarından bağımsız gelişmesine yol açmaktadır⁸¹

Hızlı kentleşme sonucu ortaya çıkan altyapı eksikliği de oldukça önemlidir. Kentin alt yapısının artan aşırı nüfusun gereksinimlerine cevap verememesi en önemli sorunu oluşturmaktadır. Kentleşmenin getirdiği atık sorunu, kanalizasyon ve su tesisatının yetersiz kalması en önemli sorunları oluşturmaktadır. Yapılaşmaya bağlı olarak yeşil alanların oranı da her geçen gün azalmaktadır. Kente yeni gelen ve bir konut

⁷⁹ Özer Ozankaya, **Toplumbilim**, 6. Baskı, Ankara:Tekin Yayınevi, 1986, s.252.

⁸⁰ United Nations Population Division ,2007, " World Urbanization Prospects:The 2007 Revision Population Database", <http://esa.un.org/unup/>, (13.1.2008).

⁸¹ Görmez, s 16.

sahibi olmaya veya kiralamaya maddi gücü elvermeyen kimseler kamu arazisi ya da başkasının mülkiyetinde olan arazilere, barınma amaçlı derme çatma yapılar yapmaya başlamıştır Böylece ortaya çıkan gecekondulaşmanın getirdiği sanitasyon yetersizliği, toplu taşıma, trafik artan nüfusa bağlı olarak dev sorunlar haline gelmektedir. Bütün bunlar çevre ve sağlık sorunlarının büyümesine yol açmaktadır. Kent yönetimleri artan gereksinime karşılık verecek ekonomik destek, planlama ve uygulama gücüne sahip değilse artan gereksinimlerin giderilmesi çok zorlaşacaktır. Kalabalıklaşan kentlerde, gürültü, hava kirliliği gibi sorunlar da artmaktadır. Özellikle daha önceden yapılmış olan kent planlarının koyduğu ilkelerin çiğnenmesi, kentlerin hava koridorlarının kapanmasına, yapılaşmanın sakıncalı olduğu bölgelerde yüksek yapılaşmaya yol açmaktadır. Bu hava kirliliği sorunun daha da artıran bir sorun olmaktadır.⁸²

1. Tarihi Çevrenin Tahribi

Tarihi çevre bir milletin geçmişten kalan en büyük mirasıdır. Milletler, tarihten öğrendikleri ile içinde yaşadıkları zamanın kültürlerini birlikte yoğurarak geleceğini kurabilirler. Tarihî bilgileri aktaran en önemli araçlar ise tarihi çevrelerdir. Yani, dünden bugüne ulaşabilen kültür ve sanat eserleridir. İnsanlarda sanat eserini ve tarihi çevreyi koruma şuurunun yokluğu, sahip olduğumuz zengin kültür mirasımızın hızla kaybolması ve gözlerden silinip gitmesi sonucunu doğurmaktadır. Anadolu toprakları birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Ama bu uygarlıkların geride bıraktığı eserlere, bilinçsizlik ve bilgisizlik yüzünden yeterince sahip çıkılmamakta, bakımsız bırakılmakta veya yanlış restorasyonlar. yüzünden bu eserler tarihi özelliklerini yitirmektedirler. Hızlı kentleşme ve nüfus artışı sonucu kentlerdeki konut ihtiyacı artmaktadır. Bu durum tarihi mimari eserlerimizin ortadan kaldırılarak yerlerine, modernleşme adına, zevksiz, belli bir mimari üslubu olmayan betonarme yapıların inşa edilmesini beraberinde getirmektedir. Böylece tarihi çevre dokusu tahrip edilmektedir. Bu durumun ortadan kaldırılması için tarihsel çevre bilincinin geliştirilmesi ve bu eserlerin bulunduğu alanların Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü gibi kamu kurumları tarafından SİT alanı ilan edilerek kişi ve kurumların bu yapılara zarar vermesi engellenmelidir.⁸³

⁸² Güler, Çobanoğlu, *Nüfus ,Nüfus Hareketleri ve Göçler*, ss.15-16.

⁸³ Yüksel Sayan, “Tarihi Çevrenin Bazı Tahrip Sebepleri ve Korunması İçin Öneriler”, *Ekoloji Dergisi*, Sayı 11, 1994, ss.46-48.

C Hızlı Ekonomik Kalkınma ve Sanayileşme

Sınırsız insan isteklerinin gerçekleşmesi yolunda üretim, gelir ve refah seviyesinin artması yani ekonomik gelişme toplumların her zaman temel ekonomik amaçlarından birisi olmuştur. Ekonomi bilimi temelde kıt iktisadi kaynaklar karşısında üretim artışını sağlayacak olan unsurları bulmaya çalışır. Söz konusu üretim artışını sağlamak için en önemli girdilerden biri de doğal kaynaklardır.

İlk insandan bu yana avcılık, tarım, savaşlar çevreyi şu yada bu şekilde kirletmiştir. Ama günümüzdeki anlamda çevre sorunlarının ortaya çıkması, Sanayi Devrimi sonrasına denk gelir. Bu süreçte ekonomik refahı sağlamak amacıyla kullanılan bedava ve sınırsız kabul edilen doğal kaynaklar, günümüzde sınırlı sermayeye dönüşmüştür. Bazı hammadde ve madenler, önümüzdeki birkaç on yıl içinde tükenecek hale gelmiştir. Yine hava, su , toprak gibi bol kaynaklar da artık, sermaye konumuna girmek üzeredir. Çevre sorunlarının bu derece artmasının temel sebebi, mal ve hizmet üretim biçimidir.⁸⁴

20. yüzyılda dünya nüfusu hızla artarken, tüm iktisat tarihçilerine göre ülkeler insanlık tarihinde emsali olmayan bir ekonomik büyüme sergilemişlerdir. Bir çok ülkede nüfusun büyük bir kısmı hiçbir zaman bu yüzyılda olduğu kadar maddi refaha katkıda bulunmamıştır. 1870 ve 1913 arasında, endüstrileşmeye liderlik eden Fransa, Almanya, Birleşik Amerika ve İngiltere’de fert başına milli gelir yıllık ortalama %1.5 artmıştır. 1950 ve 1994 arasında fert başına milli gelir aynı ülkelerde yıllık ortalama %2.5 artmıştır. Böylece, %1.5’lik bir büyüme oranıyla bu ülkelerde fert başına milli gelirin iki katına çıkması 47 yıl gerektirirken, %2.5’lik büyüme oranı ile milli gelirin iki katına çıkması yalnızca 28 yıl alacaktır.⁸⁵

Böylece İkinci Dünya Savaşından sonra, hemen her sektörde mal ve hizmet üretiminin hızla arttığını, teknoloji, üretim ve tüketim kalıplarının değiştiğini, birçok yeni malın üretildiğini görmekteyiz. Yani bu dönemde kalkınma iktisadının temel

⁸⁴ Görmez, s 14.

⁸⁵ Ertuğrul Deliktaş, “ Malthusgil Yaklaşımdan Modern Ekonomik Büyümeye”, Ege Akademik Bakış, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 1, 2001, <http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/malthus.pdf>, (27.12.2008), s.3.

yaklaşımı, kıt faktör olan sermayeyi en etkin şekilde değerlendirerek, geliri, üretimi ve özellikle sanayi üretimini artırmaktır.⁸⁶

Zanaatkar tipi üretim biçiminin yerini alan ve kar maksimizasyonuna dayanan sanayi kapitalizminde, makineleşmeyle beraber metaların seri üretim süreci başlamıştır. Birikim rejimi olarak anılan Fordizm, toplumsal yaşamın tüketim olgusuna göre biçimlendirilmesinde etkili olmuştur. 20. yüzyılın başında fabrikalarda emek gücünü ücret karşılığı işverene satan işçi, aynı zamanda ürettiği malın tüketicisi konumuna gelmiştir. Sanayi kapitalizmi ile ortaya çıkan kent yaşamı, tüketim üzerinden bireyin kimlik oluşturmasını sağlamıştır.⁸⁷

Çünkü kitle üretimi ve modern kapitalizm, kitle tüketimi olmadan yaşayamaz, bu nedenle tüketimi şansa ve klasik piyasa kurallarına (arz ve talebin kendiliğinden serbest pazarda serbestçe oluşumu teorisi) bırakamaz. Tüketiciler ve ihtiyaçlar yaratılmalıdır. Bu yaratılmış ihtiyaçlar ve hemen kullan-hemen at tüketimine yönelik dürtüler pazarında, tüketicinin seçeneği kendine sunulanlar arasından seçim yapmak ve tüketmektir. Kitle üretimini destekleyen kitle kültüründe “alabildiğin her şeyi al” düşüncesi hakimdir. Bu hem tasarrufu engeller, hem de kaynak israfını yaratır.⁸⁸

Böylece hızla artan sanayileşme, gerek doğal kaynakların çıkarılması ve işlenmesini içeren üretim aşamasında gerek tüketim aşamasında neden olduğu atıklarla çevre kirliliğinin boyutlarını büyütmüştür. Bir taraftan üretimde kullanılan enerjiyi elde etmek için kullanılan fosil yakıtlar, diğer yandan hammadde kaynaklarının sınırsız kullanımı ve de üretim sonucu ortaya çıkan katı, sıvı, gaz atıklarla bu çevresel tahrip gerçekleşmektedir. Bu ürünlerin tüketimi sonrasında ortaya çıkan atıklar da başka bir kirlilik nedenidir.

Enerji bir ülkenin sanayileşmesinin ve ekonomik gelişmesinin en önemli ögesidir. Kömür ve petrol, doğal gaz gibi fosil yakıtların üretiminden tüketimine kadar geçen tüm süreç çevreye zarar vermektedir. Bu yakıtlar kullanılmaları sırasında, hava

⁸⁶ Necla Yıkılmaz, **Yeni Dünya Düzeni ve Çevre**, İstanbul:Sosyal Araştırmalar Vakfı, 2004, s.111.

⁸⁷ İlker Bıçakçı., “Sanayi Toplumdandan Bilgi Topluma Tüketimin Evrimi ve Türkiye’deki Yansımaları”, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi , Cilt:5, Sayı:1, 2008, <http://www.insanbilimleri.com/ojs/index.php/uib/article/view/378/267> , s.3.

⁸⁸ Erdoğan, Ejder, s.88.

kirliliğine sebep olurlar. Çıkardıkları zararlı gazlar bir yandan iklim değişikliğine diğer yandan asit yağmurlarına yol açmaktadır. Ayrıca bu kaynakların rezervi kısıtlıdır. Günümüzdeki rezerv, üretim ve tüketim miktarları dikkate alındığında, petrolün 40, doğalgazın 62, kömürün ise 204 sene daha kullanımının mümkün olduğu tahmin edilmektedir.⁸⁹

Fosil kökenli yakıtlar üretim teknolojilerinin gelişmiş ve ucuz olması nedeniyle son iki yüzyıldır yaygın olarak kullanılmaktadır. Petrol ve kömür egemenliğine dayanan enerji çağı, uzun yıllar sorunsuz devam etmiş, ancak 1973 Petrol Krizi ilk kez enerji kaynakları konusunda bir güvensizlik ortamı yaratmıştır. 1980'lerin ortalarında petrol fiyatları düşmüş ancak, petrol krizi sonucu gündeme gelen “enerji güvenliği” kavramı kalıcı olmuş ve “enerjinin çeşitlendirilmesi”, enerji politikalarının vazgeçilmez unsurlarından biri haline gelmiştir. Enerji güvenliği ve kaynak çeşitliliği, yenilenebilir enerji kaynaklarının da enerji yelpazesinde yer almasına yol açmıştır. 1990'lı yıllarda çevre bilincinin ortaya çıkması yenilenebilir enerji kaynaklarının gelişimini destekleyen bir başka gelişmedir. Bu bilinç, yenilenebilir enerji kaynaklarının “temiz enerjiler” olarak destek görmesine yol açmıştır.⁹⁰

Su, jeotermal, biyokütle, rüzgar, güneş enerjisi yenilenebilir enerji kaynaklarıdır. Bu tip enerji kaynaklarının da çevreye belli zararları vardır. Ama bu çevresel maliyetler diğerlerine kıyaslanamayacak oranda azdır. Bu nedenle çevreyi kirliletmeyen, çevreyle uyumlu bir enerji politikası için yenilenebilir kaynakların ön plana çıkarılmalıdır. Bu enerji kaynakları dışında niteliği açısından nükleer enerjiyi de yenilenebilir kaynaklar arasında sayabiliriz. Ama nükleer enerjinin kaza riski ve radyoaktif atık meselesi yüzünden bazı güçlükler doğurması güçlü bir nükleer karşıtlığını da beraberinde getirmiştir.⁹¹

Sanayileşmede enerji üretim ve tüketimi sonucu ortaya çıkan atıklar dışında maden, metal kimya gibi birçok sanayide üretim faaliyetleri sırasında katı, sıvı, gaz

⁸⁹ Naci Bayraç, “Uluslararası Petrol Piyasasının Ekonomik Analizi”, Türkiye Ekonomi Kurumu İnternet Sitesi, <http://www.tek.org.tr/dosyalar/BAYRAC-ENERGY.pdf>, (28.12.2008), s.6.

⁹⁰ Zerrin Taş Altuntaşoğlu, “Sürdürülebilir Kalkınma Yenilenebilir Enerji ve Yenilenebilir Enerji Kaynakları Kanun Tasarısı Taslağı”, Elektrik Mühendisleri Odası İnternet Sitesi, http://www.emo.org.tr/resimler/ekler/46709aa58ba5101_ek.pdf, (29.12.2008), ss.346-347.

⁹¹ Keleş, Hamamcı, **Çevre Bilim**, s.84.

atıklar ortaya çıkmaktadır. Bu atıkların özel işlemlerden geçirilmeleri gerekmektedir. Sanayi ürünleri evlerde tüketilirken de ciddi miktarda atık sorunu ortaya çıkarırlar.

Bu atıkların çevreye etkilerini en aza indirecek şekilde depolanması ya da dönüştürülmesi önemli bir sorundur. Kompostlama, yakma, gazlaştırma yöntemleri uygulanarak katı atıklardan enerji, kompost gübre elde edilebilir. Bu şekilde atık dönüşümü uygulanarak bu atıklar yeniden değerlendirilmektedir. Bu sürecin uygulanmadığı atıkların da düzenli olarak depolanması gerekir. Bu atıkların örneğin kağıdın geri kazanılmasında olduğu gibi geri kazanılması çevre kirliliğine çok önemli bir çözüm getirmektedir ve ekonomide de önemli bir tasarruf sağlamaktadır.⁹²

Ekonomik yönden negatif dışsallık olarak adlandırılan çevre kirlenmesi söz konusu olduğunda, piyasa ekonomisinin kuralları, bu sonuçların giderilmesine yetmemektedir. “Toplumsal Maliyet“ adı da verilen bu zararları, tüm toplum yüklenmektedir. “Kirleten öder” prensibi yeterince işletilememektedir. Üretici maliyetini fiyatlara yansıtmamak için arıtma tesisi kurma masrafına katlanmayıp kirlenme faaliyetini sürdürür. Böylece o çevrede yaşayanlara zarar aktarılmaktadır. Çevre harcamalarının üretim maliyetini yükseltip satış fiyatlarını etkilemesi yalnız ülke için değil ülkeler arasında da rekabet şartlarını etkiler. Mesela; A.B.D. de geçerli olan arıtım standartlarının uygulanması durumunda, demir- çelik fiyatlarının %25 artacağı hesap edilmiştir. Çevrenin bir diğer makro ekonomik boyutu, istihdam ile ilgili olanıdır. Çevreyi koruma çalışmalarının istihdam üzerindeki etkisi, geniş iş alanlarının açılması durumunda olumlu olmaktadır. Öte yandan çevre konuları için zorlayıcı harcama yükümlülüklerinin, sanayi kuruluşlarını eksik kapasite ile çalışmaya ya da tümüyle kapanmaya zorlanması durumunda, işsizlik düzeyinin yükselmesi ihtimali ortaya çıkar.⁹³

Günümüzde çevre ekonomisi, piyasa ekonomisinin kuralları içinde çevre kirlenmesini önleyebilmek için çeşitli yöntemler ortaya atmıştır. Kirlenmeyi kontrol amacıyla arıtma tesisi kuracak firmalara vergi erteleme, vergi indirimi, ucuz kredi, sübvansiyon sağlanması, firmalara kirlenme harcı uygulanması gibi önlemlerin amacı

⁹² Adem Baştürk, Talha Gönüllü, “Evsel ve Endüstriyel Katı Atıkların Düşündürdükleri”, **İnsan ve Çevre Sempozyum Tebliğleri**, İstanbul :İnsanlığa Hizmet Vakfı Yayını, 1992, s.173.

⁹³ Koray Başol, Faysal Gökalep, “Ekonomi ile Çevre Sorunları Arasındaki İlişkilere Bir Bakış-I”, **Ekoloji Dergisi**, Sayı 1, 1991, s.46.

kirlenmenin maliyetini sanayi için içsel maliyete dönüştürmektir. Kirletme izinlerinin kullanılması da piyasa mekanizması içinde aranılan çözümlerden biridir. Bu yöntemde bir kirlilik denetim kurulunun bir bölge için toplam kirlenme miktarı standardı saptayarak, kirletme izinlerini açık artırmaya çıkarması önerilmektedir.⁹⁴

Yaratılan çevresel kirliliğe çözüm ve bunun ekonomi ile çevre uyumunun sağlanarak yapılması için arayışlar olmuş ve bu süreçte yeni bir ekonomik kavram ortaya çıkmıştır. Bu kavram sürdürülebilir kalkınmadır.

1.Sürdürülebilir Kalkınma

1970’li yıllarda hammaddenin sınırsız olmadığı, ekonomik gelişme uğruna yapılan ekolojik tahribat sürdürülürse bu durumun insanlık için çok önemli sonuçlar yaratacağı anlaşılmaya başlanmıştır.

Öncelikle Roma Kulübü’nün 1972’de açıkladığı raporda ve çevre tahribatının durdurulması için “sıfır ekonomik büyüme” önerilmiştir. Böylece çevre ve ekonomi arasındaki ilişki ilk kez gündeme getirilmiştir. “Bugünün ihtiyaçlarını, gelecek kuşakların da kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme olanağından ödün vermeksizin karşılamak” olarak tanımlanabilecek “Sürdürülebilir Kalkınma” kavramının da temelleri atılmıştır. 1987 yılındaki “Ortak Geleceğimiz” raporunda ise kavram geniş boyutlu bir içerik kazanmıştır. 1992 yılındaki Dünya Çevre Konferansı’nda imzalanan belgeler ve 1995 yılında GATT Uruguay Raundu sonunda imzalanan anlaşmalarla ise çerçevesi belirlenmiştir. Günümüzde BM,DTÖ, DB gibi uluslar arası kuruluşların belgelerinde yeni kalkınma paradigması olarak sürdürülebilir kalkınma yer almaktadır.⁹⁵

Burada çevre sorunları karşısında çevre politikasının oluşturulup, yürütülmesinde üç çeşit stratejiden söz edebiliriz. Sürdürülebilir kalkınma bunlardan sadece biridir.

Az gelişmişlik veya gelişmişlik ekoloji ve ekonomi arasındaki tercihin hangisi olacağını da belirler Az gelişmiş ülkeler günümüzde ekonomik gelişmeyi birinci sıraya

⁹⁴ Keleş, Hamamcı , **Çevrebilim**, ss.148-149.

⁹⁵ Yıkılmaz, ss.114-115.

oturtmuşlardır. Gelişmiş ülkelerde ise ekoloji, ekonomi arasındaki tercih daha çok ekoloji yönünde ağır basmaktadır. Hükümetler ortaya çıkabilecek bir çevre sorununu önceden öngörüp daha sorun ortaya çıkmadan bunun önlenmesini amaçlamaktadır. Sürdürülebilir kalkınma da ise ekoloji ve ekonomi tercihi yapılmaksızın iki faktör birlikte dengeli olarak ele alınmaktadır.⁹⁶

Gelişmiş ülkelerde üretim artması, bir yandan yenilenemez kaynakların hızla tükenmesine, diğer yandan da özellikle su ve hava kirlenmesinin artmasına ve böylece bunların kıt kaynaklar haline gelmesine yol açmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde ise çevre sorunları, öncelikle yoksulluğun ve toplumun geri kalmışlığının sonuçlarıdır. Bunlar, düşük gelir seviyesi, geri kalmış teknoloji kullanımı nedeni ile ortaya çıkmaktadır. Kırsal bölgelerde ve hızla büyüyen şehirlerde yeterince ve sağlıklı içme suyunun olmaması, düzgün bir kanalizasyon veya atık toplama sisteminin hemen hiç bulunmaması sonucu salgın hastalıkların yayılması, erozyon ve taşkınlar, gelişmekte olan ülkelerin temel çevre sorunlarını oluşturmaktadır. Yoksulluğun ekolojik bozulmaya yol açtığı ve bunun da gene yoksulluğu arttırdığı bilinen bir gerçektir. Bu bir kısır döngüdür.⁹⁷

Sürdürülebilir kalkınma burada en dengeli, çevre ve ekonomi açısından en akla yatkın strateji olarak görünmektedir.

Fakat sürdürülebilir kalkınmanın, uygulanabilirliği konusunda iki ayrı soru vardır. İlki, “gelecek kuşakların da kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme imkanlarını ellerinden almadan” ekonomik büyümeyi sürdürmek mümkün müdür? İkinci soru ise sözü edilen teknik çerçevenin ulusal ve uluslararası düzlemde mevcut üretim ve bölüşüm ilişkileri içinde gerçekleştirme olanağının olup olmadığıdır. Yani ulusal düzende ortodoks bir piyasacılığa, uluslar arası planda hegemonik bir dünya düzeni ve onun bölüşüm ilişkilerine dayanan bir iktisadi büyüme gerçekleştirilebilir mi? Uluslararası

⁹⁶ Koray Başol, Mustafa Durman, Hüseyin Önder, **Doğal Kaynakların ve Çevrenin Ekonomik Analizi**, Bursa :Alfa Aktüel Yayınları, 2007, ss.162-163.

⁹⁷ Başol, Gökarp, “Ekonomi ile Çevre Sorunları Arasındaki İlişkilere Bir Bakış-I”, s.45.

kuruluşlarca, az gelişmiş ülkelere kalkınma modeli olarak önerilen sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi konusu esasen yoksullukla ve gelişmemişlikle iç içedir.⁹⁸

BM Küresel Yönetim Komisyonu Raporu'na göre, “gelişmekte olan ülkelerde çevre konusundaki esas baskı yoksullukla bağlantılıdır. Yoksul insanlar toprağa, ormanlara baskı yapmakta, sağ kalabilmek için bunları istismar etmekte, kendi bekalarının güvencesi olan kaynak tabanını sabote etmektedirler.” Ancak yoksulluk çevre yıkımının tek başına sorumlusu değil, sadece bir parçasıdır. Gelişmiş ülkeler, yenilenemez kaynakları ve enerjiyi oransız biçimde kullanmaktadırlar. Kuzeydeki bir kişinin güneydeki bir kişiye göre 52 kat et, 115 kat kağıt, 35 kat fazla enerji tükettiği hesaplanmaktadır. Yoksulların yaşam standardını yükseltebilmeleri için varlıklı toplumların daha az tüketmesi gerekmektedir. Bu eşitsizlik dünyanın esas çevre sorunudur ve bu eşitsizlik aynı zamanda dünyanın esas “gelişme“ sorununu da oluşturmaktadır.⁹⁹

Birçok diğer alanda olduğu gibi, kalkınma sorununa ilişkin tartışmalar da son yıllarda artan ölçülerde yaygın bir küreselleşme söylemi içinde yapılmaktadır. Küreselleşme, yaygın olarak mal ve hizmetlerin, üretim faktörlerinin, teknolojik birikimin ve finansal kaynakların ülkeler arasında serbestçe dolaşabildiği ve faktör, mal, hizmet ve finans piyasalarının giderek bütünleştiği bir süreç olarak tanımlanır. Bugünkü sürecin kökenleri, neoliberalizmin 1970’li yılların sonlarında başlayan yükselişiyle yakından ilişkilendirilmektedir. Neoliberal küreselleşme olarak tanımlanabilecek bu süreçte, kalkınma olgusu doğrusal bir süreç olarak değerlendirilmekte ve piyasa ekonomisinin mutlak hakimiyetiyle sonuçlanan bir “ideal son”la özdeşleştirilmektedir. Ulus devletlerin etkisinin giderek zayıflaması, buna karşılık çokuluslu şirketlerin başat bir rol üstlenmesi küreselleşme sürecinin en temel özellikleri arasında yer almaktadır. İktisat dışındaki sosyal bilimcilerin ise küreselleşme sürecinin “sosyal ilişkilerde ve karşılıklı bağımlılıkta dünya çapında artış” gibi özelliklerini ön plana çıkardıkları görülmektedir.¹⁰⁰

⁹⁸ Yıkılmaz, ss.122-123.

⁹⁹ Yıkılmaz, ss.85-86.

¹⁰⁰ Fikret Şenses, “Neoliberal Küreselleşme Kalkınma için Bir Fırsat mı, Engel mi?”, **Economic Research Center Çalışma Raporu**, Ankara :ODTÜ, 2004, s.1.

1980 sonrasında hızlanan küreselleşme süreci, çevre sorunlarının uluslararası sorunlar olarak ortaya konmasını ve bu sorunlarla mücadele için küresel eylem ve stratejilerin benimsenmesini sağlamıştır. Böylece sınır aşan çevre sorunlarından hareketle, sınırlar ötesi eylemler, dünya vatandaşlığı gibi kavramlar gündeme gelmiştir. Örneğin küresel ısınma gibi riskler herkesi etkilemiştir. Çevre sorunları bir yandan küreselleşme eğilimlerini güçlendirirken, diğer taraftan küreselleşme sürecinin kendisi çevre sorunlarına neden olmuştur.¹⁰¹

Örnek olarak; Kanada Hükümeti'nin, Amerika orijinli Ethyl Cooperation şirketinin benzine katkı maddesi olarak kullandığı, zararlı MMT maddesinin ithalatını ve taşınmasını yasaklama hakkı var mıdır? NAFTA tahkim kurulunun Ethyl Cooperation lehine aldığı karara göre yoktur. Dava sonunda Kanada hükümeti sözkonusu şirkete tazminat ödemeye ve şirketçe ithal edilen ürün üzerindeki engeli kaldırmaya mahkum edilmiştir.¹⁰²

Diğer bir örnek de ABD'de yapılan hesaplara göre, hava kirlenmesinden, bitkiler ve hayvanlar, yılda 500 milyon dolarlık bir zarar görmektedir. Amerikalılar da çözümü, son yıllarda, asbest, cıva ve tarımsal ilaç üreten sanayi dallarını, Meksika, Brezilya ve öteki Latin Amerika ve hatta Güneydoğu Asya ülkelerinde kurmakta bulmuşlardır.¹⁰³

Kirlilik yaratan sektörler az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelere kaydırılmakta, böylece kirlilik diğer ülkelere aktarılmaktadır. Böyle bir ekonomik düzende, sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesinin ne kadar zor olduğu bu örneklerden de anlaşılmaktadır.

D. Ekolojik Tahribat

Ekolojik tahribat, tüm ülkelerde hissedilmekte fakat gelişmekte olan ülkelerde ekonomik gelişme isteğinin ve çabalarıyla bağlantılı olarak çok daha fazla yaşanmaktadır. Nüfus artışına bağlı olarak daha fazla nüfusu beslemek için tarımda

¹⁰¹ Yıkılmaz, ss.75-76.

¹⁰² Yıkılmaz, s.79.

¹⁰³ Keleş, Hamamcı ,Çevrebilim, s.144.

hatalı uygulamalara başvurulmakta, bu uygulamalar da tarım topraklarını verim açısından fakirleştirmektedir. Flora olarak adlandırılan yöreye özgü bitki örtüsü ve bu alanda yaşayan yabanıl hayvan topluluğunu temsil eden fauna, biyolojik çeşitliliği de içinde barındırmaktadır. Flora ve faunanın içinde bulunan biyolojik çeşitliliğin azalması da bu sorunun başka ve önemli bir boyutudur.

1.Tarımsal Alanların Azalması

Yerleşim alanlarının çevrelerindeki tarım arazilerinin arsaya dönüşmesi ile değerlerinde meydana gelen çok yüksek artışlar karşısında, bu arazilerin tarımda kullanılmaya devamını sağlamak güçleşmektedir Tarım alanları sanayi, konut ve ulaştırma sektörlerinin ihtiyacı çerçevesinde üretim alanının dışına kaymaktadır Kişi başına düşen tarım alanlarının azalmasındaki oranlar oldukça düşündürücüdür. Ülkemizde de durum iç açıcı değildir. Ülkemizde turistik tesislerin kapladığı alanın %70'i tarıma elverişli alanlardır. Bu durumda verimli tarım topraklarının %18,7'si tarım dışı faaliyetlerle ilgili kullanımlara ayrılmış durumdadır¹⁰⁴

Sanayi veya yerleşim alanı olmanın dışında tarım alanlarının yanlış kullanımı da tarım alanlarının azalmasının diğer bir nedenidir. Hızla artan nüfusun gıda ihtiyacını karşılayabilme amacıyla, birim alandan daha fazla ürün alabilmek için, tarıma giren yapay unsurlar, doğal ortamı bozan ve çevre sorunlarını yaratan bir sektör haline gelmiştir Özellikle de modern üretim yöntemleri çevre kirliliğinin bir nedenidir¹⁰⁵

Toprak yetersizliği, yanlış işleme sonucunda toprak yapısının bozulması, hızlı bir nüfus artışıyla birleşince sürüp giden bir eksik beslenmeye yol açmaktadır. Gelişmiş ülkeler tarımlarını destekleyerek ve uluslar arası rekabetten koruyarak dünya besin maddeleri üretiminde ilk sıralarda yer alırlar ve besin dağılımını denetimleri altında tutarlar. Varsıl kuzey ülkeleri o besin malını üretsin ya da üretmesin dış alım yoluyla o ihtiyacını karşılar ve açlık sorunuyla karşı karşıya kalmazlar¹⁰⁶

¹⁰⁴ Taşkaya, s.7.

¹⁰⁵ Taşkaya, s.2.

¹⁰⁶ Keleş ,Hamamcı, **Çevre Politikası**, s.85.

Açlıkla karşılaşılan az gelişmiş ülkelerde ise, arazi üzerindeki yoğun nüfus baskısı, toprak dağılımındaki dengesizlik, küçük üreticilerin sistemle bütünleştirilememesi, toplumsal örgütlenmenin gelişmemesi, teknolojik yetersizlik, alternatif tarım alanlarının açılabilmesi, tarımsal üretkenliği olumsuz etkilemektedir. Gelişmiş ülkeler açlıkla karşı karşıya olan ülkelere 1950’li yıllardan beri besin yardımı politikasını sürdürmektedir. Açlık sorunu ise hala sürmektedir. Yoksulluk içindeki nüfusu üretken yapmadan doyurmaya çalışmak bu politikanın başarısızlığının temel nedenidir.¹⁰⁷

Açlık sorunuyla mücadele için gelişmiş ülkelerin üzerinde durduğu çözüm yollarından biri de genetiği değiştirilmiş tarım ürünleri üretmektir.

Bir canlının gen diziminin değiştirilmesi ya da ona kendi doğasında bulunmayan bambaşka bir karakter kazandırılması yoluyla elde edilen canlı organizmalara “Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar” veya kısaca GDO (transgenetik) denilmektedir. Tarımsal biyoteknolojide en çok üzerinde çalışılan özellikler, hastalıklara ve zararlılara karşı dayanıklılık, yabancı ot ilaçlarına dayanıklılık, meyve olgunlaşma sürecinin değiştirilmesi, besin öğelerince zenginleştirilmesi ve iyileştirilmesi, raf ve depolama ömrünün uzatılması ve aromanın artırılmasıdır. Daha uzun raf ömürlü, aroması artırılmış domates gibi¹⁰⁸

Genetiği değiştirilmiş tarım ürünleri konusundaki tarla denemeleri 1995’te tamamlanmış, 1996 yılında da üretime başlanmıştır. Genetiği değiştirilmiş tarım üretim alanları hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelere düzenli olarak artmaktadır. Genetiği değiştirilmiş ürünlerin ekildiği alanların %63’ü ABD’de bulunmaktadır. ABD’yi sırasıyla, Arjantin, Kanada, Brezilya ve Çin takip etmektedir. Bu beş ülke toplam transgenetik üretim alanlarının %95’ine sahiptirler Dünyada toplam genetiği değiştirilmiş ekim alanlarının %60’ında soya, %24’ünde mısır, %11’inde pamuk ve %5’inde kanola üretilmektedir. Genetiği değiştirilmiş tarım ürünlerindeki bu hızlı teknolojik gelişim, etik yönden tartışılmadan ve insan sağlığına olası etkileri tam araştırılmadan önemli oranda yaşamımıza girmeye başlamıştır. Genetiği değiştirilmiş

¹⁰⁷ Keleş, Hamamcı, **Çevre Politikası**, s.86-87.

ürünlerin çevreye ve insan sağlığına kötü yönde etkileyebileceği yönünde çalışmalar da bulunmaktadır¹⁰⁹

2007 yılı itibariyle genetiği değiştirilmiş ürünlerin üretim alanı 112 milyon hektara ulaşmıştır. Transgenetik canlıların biyolojik çeşitlilik üzerinde oluşturabileceği olumsuz etkilerin önlenmesini amaçlayan ve ülkemiz tarafından 2000 yılında imzalanan Biyogüvenlik Protokolü (Cartagena Protokolü) ile, herhangi bir transgenetik canlı çevreye salımı gerçekleştirilmeden önce tam bir risk değerlendirmesine alınacak ve bir başka ülkeye ihraç edilmeden önce ithalatçı ülkenin önceden onayı alınacaktır. Türkiye, her yıl 70 milyon dolarlık tohum ithal etmektedir. Kanseri, alerji, antibiyotiğe dayanıklılık, bebeklerde cinsiyet sorunları gibi menfi sonuçlara yol açtığı öne sürülen bu tür gıdaların, gümrüklerde analiz yapabilmek için akredite laboratuvarlara kolayca ulaşılamadığı için ülkemize girerken yeterli denetime tabi tutulmamaktadır.¹¹⁰

2.Flora ve Faunanın Tahribi ve Biyolojik Çeşitliliğin Azalması

Biyolojik çeşitlilik kavramı ile canlı doğanın içerisindeki çeşitlilik anlaşılır. Bu çeşitlilik mikroorganizma, mantar, bitki ve hayvan türlerinin hepsini kapsar. Biyolojik çeşitliliğin, üç tanımı bulunmaktadır. Bunlar genetik çeşitlilik, türlerin çeşitliliği ve ekolojik çeşitliliktir

Genetik çeşitlilik, bir tür içerisindeki farklılığı gösterir.

Tür çeşitliliği, bir bölgede mevcut olan canlı türlerinin sayısını ifade eder. Yerküre üzerinde mevcut olan tür çeşidi sayısının 10 milyon ila 30 milyon arasında olduğu tahmin edilmektedir.

¹⁰⁸ İbrahim Kulaç, Yücel Ağirdil, Mehmet Yakın, “Sofralarımızdaki Tatlı Dert, Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar ve Halk Sağlığına Etkileri”, **Türk Biyokimya Dergisi** , sayı 31, 2006, s.152.

¹⁰⁹ Erkan Aktaş, “Küreselleşme, Yoksulluk ve Genetiği Değiştirilmiş Tarım Ürünleri”, Akdeniz Üniversitesi VII. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi , 13-15- 09-2006, http://mpira.ub.uni-muenchen.de/8657/1/Kreselleme_GDO.pdf, ss.3-5.

¹¹⁰ Buğday Derneği Sitesi, “GDO’lar Türkiye’ye Denetimsiz Giriyor”, (17.06.2008), <http://www.bugday.org/article.php?ID=2554> (16.04.2009).

Ekolojik çeşitlilik, belirli bir bölgede yer alan farklı ekosistemleri ifade etmektedir. Belli bir doğal sınır içinde yer alan bitki, hayvan ve mikroorganizmalar bir bütün oluştururlar. Örneğin : Balarılarının bal yapması gibi...

Biyolojik çeşitliliğin sürdürülebilmesinde üç temel sorunla karşılaşılmaktadır. Bunlar, sırayla, çeşitlerin kaybolması, türlerin kaybolması, doğal alanların bozulmasıdır.¹¹¹

Etik açıdan bakıldığında her canlının türünü ve yaşamını sürdürme hakkı vardır.

Ekonomik açıdan canlılara bakıldığında yiyecek, giyecek, içecek, ilaç, endüstride kullanılan pek çok madde canlılardan elde edilmektedir. Bugün yararsız veya zararlı olarak bilinen bir canlı türünün ilerde "her herde deva "olabileceğini keşfedebiliriz. Ekolojik açıdan bir türün kaybolması o ekosistemde o türe doğrudan veya dolaylı olarak bağımlı olan türlerin hızlı bir şekilde kaybolması demektir. Bu da genel olarak ekosistemlerin ortadan kalkmasına neden olabilir. Ekosistem içinde canlıların hepsinin kendine göre bir görevleri vardır.

Bugün nesli tükenen türlerin sayısı, bugüne kadar tespit ettiğimiz türlerin sayısı ile sınırlıdır. Tespit edilmeyen türlerin ne kadarının ortadan kalktığını henüz bilememekteyiz. Çok kısa bir süre öncesine kadar dünyada yaşayan türlerin sayısı yaklaşık 1,5 ile 2 milyon olarak bildirilmekteydi Halbuki bilim adamlarının tahminlerinin yanında bu sayı oldukça azdır. Son yıllarda özellikle de tropik yağmur ormanlarındaki araştırmalar sayesinde tahmin edilen tür sayısı 10 ile 30 milyon olarak bildirilmektedir¹¹²

Biyolojik çeşitliliği korumak, doğayı, hayvanları ve bitkileri korumaktan farklı bir şeydir. Biyolojik çeşitliliği sürdürebilmek ve korumak amacıyla gerekirse bazı hayvan türleri öldürülebilir veya bazı bitki türleri imha edilebilir. Bu durum çevresel değerlere aykırı bir davranış gibi görünse de aslında dolaylı olarak çevrenin korunmasını

¹¹¹ Sinan Erten, "Uluslar arası Düzeyde Yükselen Bir Değer Olarak Biyolojik Çeşitlilik", **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, sayı 27, 2004, s.99.

¹¹² Erten, "Uluslar arası Düzeyde Yükselen Bir Değer Olarak Biyolojik Çeşitlilik", s.100.

sağlamaktadır. Örneğin bir bozkır alanını tamamen ağaçlandırmak suretiyle ormana dönüştürmek ilk bakışta olumlu ve yararlı bir faaliyet olarak görünse de, o bozkır alanında yaşayan bazı hayvan ve bitki türlerinin orman ekosisteminde yaşaması mümkün değildir. Söz konusu canlılar endemik ise sonsuza kadar tamamen ortadan kalkma tehdidi altına girmiş olacaklardır. Endemik bitki, Dünya'da sadece o ülkenin sınırlarında var olduğu için, bu bitkinin üretimde kullanılmasından elde edilecek fayda da sadece o ülkeye ait olmaktadır. Bu nedenle ülkeler, sınırları içerisinde yer alan bitkileri korurken endemik olanların korunmasına daha fazla özen gösterirler. Endemik bitkilerin istisnalar dışında toplanması ve bilimsel amaçlarla bile olsa yurt dışına götürülmesi yasaktır¹¹³

Biyolojik çeşitliliği doğrudan veya dolaylı olarak tehdit eden pek çok unsur vardır. Bunlar; Yasa dışı avlanma, erozyon, çevre sorunları, habitat (doğal ortam) tahribi, koruma eksikliği, sel deprem gibi doğal tehlikeler, organizmaların genetik yapısının değiştirilmesi, bir türün normal dağılım alanı dışında (yani yabancı tür olarak) ekosistemi veya diğer türleri tehdit eder şekilde var olması yani “İstilacı Tür”ün ortaya çıkmasıdır¹¹⁴

Canlılar genel olarak IN-SITU (yerinde) veya EX-SITU (habitatı dışında) şeklinde korunurlar. EX-SITU koruma, bitki tohumlarının toplanıp tohum bankalarında saklanarak korunması; ayrıca yine bitki tohum ve diğer üreme parçalarının doğadan toplanarak botanik bahçelerinde yetiştirilmesi şeklinde olmaktadır. Biyolojik açıdan öneme sahip alanların korunması çeşitli statülerde gerçekleştirilirler. Milli Parklar, Tabiat Parkları, Tabiatı Koruma Alanları, Gen Koruma Ormanları, Özel Çevre Koruma Alanları, Tabiat Anıt alanları vb. yerler, başlıca in situ koruma alanlarıdır.

Milli parklar dışında sulak alanlar, ormanlar, çayır ve meralar biyolojik çeşitliliği içinde barındıran floranın ögeleridir. Ormanlar ve meralar yeni tarım ve yerleşim alanları açmak, ekonomik amaçlı fazla ve yanlış kesim, orman yangınları gibi nedenlerle tahrip edilmektedir. Özellikle dünyanın akciğerleri olarak adlandırılan tropikal ormanlar hızla kayba uğramaktadır.

¹¹³ Münici Çakmak, ”Biyolojik Çeşitliliğin Hukuken Korunması ve Kamu Yararı”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, cilt 57, sayı 1, 2008, ss.136-138.

¹¹⁴ Çakmak, ss.141-150.

Türkiye endemik türlerin zenginliği açısından dünyada önemli bir yere sahiptir. Endemik bitki sayısı 3925 olarak belirlenmiştir. Avrupa faunasını oluşturan türlerin sayısı 60.000'e yaklaşırken, ülkemizde 80.000'e yaklaşmaktadır. Türkiye birçok hayvan türünün anavatanı olarak bilinmektedir. Ülkemizde 2008 yılı itibariyle 39 adet milli park bulunmaktadır ¹¹⁵

1992 yılında Rio'da imzalanan Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, 1993 yılındaki Helsinki Sözleşmesi, 1995 yılındaki Santiago Deklarasyonu ve Montreal Sözleşmesi, biyolojik çeşitliliğin korunması açısından dönüm noktası olmuş ve Dünya çapında bölgesel süreçler başlatmıştır.¹¹⁶

Türkiye Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'ni 1996 yılında onaylamıştır. Zengin bir biyolojik çeşitliliği içinde barındıran ülkemizde koruma bağlamda Orman Kanunu, Çevre Kanunu, Milli Parklar Kanunu, Su Ürünleri Kanunu ve Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu çıkarılmıştır.¹¹⁷

¹¹⁵Türkiye İstatistik Kurumu, “Çevresel Göstergeler 2006”, Ankara::T.C. Başbakanlık Yayınları, 2007, s.23.

¹¹⁶Ramazan Özçelik, “Biyolojik Çeşitliliği Korumaya Yönelik Yapılan Çalışmalar ve Türkiye Ormancılığına Yansımaları”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**, Sayı 2, 2006, s. 24.

¹¹⁷ Görmez, s.58-59.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

III. ÇEVRE KORUMA BİLİNCİ KAVRAMI

A. Çevre Koruma Bilincinin Ortaya Çıkışı ve Çevreci Hareketler

Bilinç; verili bir anda bizim farkında olduğumuz düşünceler, algılamalar ve duygulardır ¹¹⁸

Çevre bilincinden amaçlanan, çevre bilgisi, çevreye olan tutum ve çevreye yararlı davranışlardır. Bunları çok kısa olarak şu şekilde açıklayabiliriz:

Çevre bilgisi: Çevreye ait sorunlar, bu sorunlara aranan çözüm yolları, ekolojik alandaki gelişmeler ve doğa hakkındaki tüm bilgilerdir.

Çevreye yönelik tutumlar: Kişilerin çevreye karşı gösterdikleri olumlu veya olumsuz tavır ve düşüncelerin hepsidir.

Çevreye yararlı davranışlar: Çevrenin korunması için gösterilen gerçek davranışlardır.

Çevre duyarlılığının diğer bir deyişle çevre bilinci geliştirilmesinde ailenin, eğitim kurumlarının, kitle iletişim araçlarının ve sivil toplum örgütlerinin önemli rolleri vardır. Sadece bu konuda bilgi sahibi olmak yeterli değildir. Çevre bilincine sahip kişi, çevre dostu davranışların yanı sıra, çevrenin bozulmasına tarafsız, duyarsız kalmayan, egoist davranmayan ve sadece kişisel kazanımlarını hırsla dönüştürmeyen kişidir. ¹¹⁹

¹¹⁸ Seçil Alkış, Yusuf Oğuzoğlu, “Ülkemiz Koşullarında Tarihi Çevre Eğitiminin Önemini ve Gerekliliğini Artıran Etkenler”, **Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, sayı 18, 2005, s.349.

¹¹⁹ Sinan Erten, “Çevre Eğitimi ve Çevre Bilinci Nedir, Çevre Eğitimi Nasıl Olmalıdır?”, **Çevre ve İnsan Dergisi**, sayı 65, 2004, ss.4-5.

Dünyada çevre koruma bilincinin doğuşu ve buna bağlı olarak çevreci akımların ortaya çıkışı aslında oldukça yenidir. Çevrecilik, bir bütün olarak toplumsal düzeyde ve evrensel olarak çevreye sahip çıkılmasıdır. Buna bağlı olarak çevreci akımların ortaya çıkması 1960'lı yılların sonlarına denk gelmektedir. Bu dönemde çevreci hareketler yükselmeye başlamıştır. Siyasi platformda, ulusal ve uluslararası düzeyde bir çok yasal düzenleme çevreyi koruma amacıyla yaşama geçirilmiş, birçok ulusal ve uluslararası kurum oluşturulmuştur.

20. yüzyılın sonu, sanayi aktivitelerinin çevreye verdiği zarar konusunda halkın giderek bilinçlenmesine ve bu yıkımı önlemek için harekete geçilmesi isteğine tanık olmuştur. Çevrecilik, diğer konulardaki görüşleri birbirine pek benzemeyen entelektüellerin bile desteğini alan kompleks bir harekettir. Çevrecilik, diğer başka yerlerde gelişimin gerekliliğini kabul ederken, özellikle seçilmiş doğal alanlarının korunmasını talep eder. Yeşil Hareket'in daha ateşli savunucuları modern endüstriyel toplumun tüm yapısına karşı çıkmışlardır. Endüstriyelleşmenin azaltılarak dünyanın daha doğal bir hale getirilmesini istemektedirler¹²⁰

Çevre, çevrecilik kavramları sanayileşmenin yarattığı sorunlar ve kirlilik sonucunda gündemimize yerleşmiştir. Çevrenin bir insan hakkı olarak algılanmaya başlaması çok eski bir olgu değildir.

Hak ve hukuk gibi kavramlar, toplumdaki gelişmeleri arkadan izler, onlara tepki olarak gelişir ve kurumsallaşırlar. Sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkının bir insan hakkı değeri kazanması, dünyada çevre bilincinin halk katmanlarında gelişmeye başlamasıyla paralel giden bir süreçtir. Son 20-25 yılda ortaya çıkmıştır.¹²¹

Çevre Hakkı, dayanışma hakları olarak da adlandırılan 3. Kuşak Haklar, en yeni tarihli haklardır. 2. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkmış, 1970'li yıllardan itibaren bu ad altında sınıflandırılmaya başlanmıştır. İnsanın, onurlu ve iyi bir yaşam sürebilmesine olanak veren nitelikli bir çevrede yaşama hakkı olarak tanımlanabilecek çevre hakkının

¹²⁰ Peter J. Bowler, **Doğanın Öyküsü**, İstanbul, :İzdüşüm Yayınları, 2002, s.197.

¹²¹ Oktay Ekinci, **İnsan Hakları ve Çevre**, İstanbul :Ahattar Kitaplar Yayınevi, 1992, s.11.

hayata geçirilebilmesi için kişilerin, kurumların ve devletin ortak çabası gerekmektedir. Burada bir mücadeleden çok, bir dayanışma sözkonusudur¹²²

İlk insanların çevreyi korumak için önlemler almasına gerek yoktu; zaten sayıları çok azdı ve teknolojileri de çevreye önemli bir zarar veremeyecek kadar kısıtlıydı. Çok sayıda insanı biraraya toplayan kentlerin gelişmesiyle, çevre kirlenmesi gibi sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Antik Çağ'dan kalma buluntularda çevre kirliliğine ilişkin kanıtlara rastlanır. Atinalılar ve Romalılar her türlü atığı kent dışında açılan çukurlara boşaltırdı. Tarihçilere göre, Roma'da görülen pek çok salgın hastalığın başlıca nedeni bu çukurlara cesetlerin atılmasıdır. Ortaçağ'da kentlerin gelişmesiyle çevre kirlenmesi daha da önemli boyutlara ulaşmaya başlamıştır. Caddelere su yollarına çöp dökülmesini önlemek için çeşitli yasal önlemler alınmış, hava kirliliğine karşı ilk yasa 1273'te İngiltere'de çıkartılmıştır. Sanayi Devrimi'yle birlikte, çevre kirlenmesinin etkileri de her yerde hissedilmeye başlanmıştır. 19. yüzyılda Avrupa'da havayı kirleten, insan sağlığı için tehlike yaratan, gürültü yapan işletmelere karşı cezalarda içeren önlemler uygulamaya konmuştur¹²³

Çevre sorunlarıyla ilgili ilk düşünce üretimi de hayatın her alanında gözle görülmeye başlanan bu süreçle paralel olarak ortaya çıkmıştır.

Çevre sorunları konusuna ilk eğilenler, bazı 17. ve 18. Yüzyıl düşünürleri olmuştur. John Locke, insanlığın ortak malı olan değerlerden yararlanabilmek için, herkesin kendi malını, başkalarına zarar vermeyecek biçimde kullanması gerektiğine dikkat çekmiştir. Çevre konusunda bu dönemdeki en önemli kaygıyı Thomas Malthus dile getirmiştir. Malthus, nüfus artışının gıda arzının çok üzerinde olduğunu savunmuş ve insanlığın bu nüfus artışı sonucunda açlıkla karşı karşıya kalacağını iddia etmiştir. Jean-Jacques Rousseau ise insanların toplum yararı söz konusu olduğunda, bireysel çıkarlarından vazgeçmesini öngören genel irade (general will) kavramını ortaya atmıştır.

¹²² İsmet Giritli, Hasan Atilla Güngör, **Günümüzde İnsan Hakları**, İstanbul: Der Yayınları, 2002, ss.24-25.

¹²³ AnaBritannica, İstanbul :AnaYayıncılık , cilt 6, 1986, s.392.

Bireylerin, kendi bencilliklerinin sonuçlarına karşı korunmaları gerektiğini savunan Rousseau, bunun içinde bir toplumsal sözleşme yapılması gerektiğini söylemiştir¹²⁴

Bu dönemde çevreci hareketlerin ortaya çıkışı için ilk aşama gerçekleşmiştir. 1876'da biyolog olan Ernst Haeckle'in ekoloji bilimini kurması ile doğal denge ve onun uzantısı olan doğal varlıkların korunması gerektiği de insanlığın gündeminde önemli yer tutmaya başlamıştır. İkinci aşamada ise, 1968 olayları ile beraber çevreci hareketin bir toplumsal hareket olarak ortaya çıkışı yer almaktadır. Son aşamada ise, 1979'larda başlayarak siyasal bir oluşuma dönüşen ve yeşiller hareketinin başını çektiği çevreci hareket bulunmaktadır¹²⁵

20. yüzyılda sanayinin hızla gelişip yaygınlık kazanması sonucunda çevre kirlenmesi çok ciddi boyutlara ulaşmıştır. Özellikle 2. Dünya Savaşı'ndan sonra sanayideki gelişmenin büyük bir ivme kazanması çevre kirlenmesini artırırken, çevre sorunlarına karşı duyarlılığın ve ilginin de gelişmesine neden olmuştur. Çevreci hareketlerin gelişimi için önemli olaylardan biri 1968 yılında Batılı işadamları ve sanayicilerin biraraya gelerek Roma Kulübü'nü kurmalarıdır. Roma Kulübü'nün yayınladığı raporlar çevreci akımların gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Bu raporların başında Massachusettes Teknoloji Enstitüsü'nden bir grubun hazırladığı ve dünya kamuoyuna 1972 yılında "Büyümenin Sınırları" olarak açıklanan rapor gelmektedir. Bu rapora göre, doğal kaynaklar nüfusun artışına yetmeyecek ve içinde yaşadığımız çevre, 15 yıla varmadan yaşanabilir olmaktan çıkacaktı. Bu nedenle eğer çevreyi korumak istiyorsak, gelişme hızını yavaşlatmalı hatta durdurmalıydık. Bu şekilde ortaya atılan "Sıfır Büyüme" önerisi geniş tepkilere yol açmış, bunun az gelişmiş ülkelerin kalkınma hamlelerini baltalamak için ortaya atıldığı söylenmiştir. Üstelik çoğu ekonomist, bu alarm işaretinin haklı ve gerçekçi olmadığını da ortaya koymuştur. Buna rağmen bu raporun çevreci akımların gelişmesinde önemli bir etkisi olmuştur.

Bu akımları etkileyen diğer bir çalışma ise İngiltere'de yayımlanan "Çevrebilimcinin Yaşam Şablonu" adlı yapıttır. Enerji ve diğer kaynaklara sahip

¹²⁴ Keleş, Hamamcı, **Çevrebilim**, ss.203-204.

¹²⁵ İsmail Ceritli, "Çevreci Hareketin Siyasallaşma Süreci", **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, cilt 25, No:2, Aralık 2001, s.214.

çıkılması, nüfusun yarıya indirilmesi gibi hedefler koyan, bu amaçların benimsetilmesi için çevre eğitimi öngören bir çalışmadır. Bir başka çalışma ise Fritz Schumacher'in "Küçük Güzeldir" adlı kitabıdır. Üründen daha çok üretenin önemli olduğuna işaret eden Schumacher'e göre yeni bir yaşama biçiminin ve tüketim alışkanlığının benimsenmesi zorunludur.¹²⁶

Bu çalışmalar dışında 1972 yılında Rachel Carson'un yazdığı "Sessiz İlkbahar (Silent Spring)" adlı kitap da oldukça önemlidir. Kimyasal atıkların insan ve yaban hayatına nasıl zarar verdiğini belgeleyen bu kitap günümüz tarihçileri tarafından modern çevre hareketlerini başlatan eser olarak tanımlanmaktadır.¹²⁷

Diğer bir önemli çalışma ise Dünya Çevre ve Gelişme Komisyonu'nun hazırladığı, 1987 yılında yayımlanmış "Ortak Geleceğimiz" adlı rapordur. Rapora komisyon başkanı Gro Harlem Brundtland'ın adına izafeten "Brundtland Raporu" da denmektedir. Raporda yer alan 2 temel ilke vardır ki oldukça önemlidir. Bunlardan ilki çevreden raporda temel bir "insan hakkı" olarak söz edilmesidir. Diğer önemli ilkede "sürdürülebilir kalkınma" kavramıdır. Bu rapor, "Sürdürülebilir Kalkınma"yı, "bugünün gereksinimlerini, gelecek kuşakların da kendi gereksinimlerini karşılayabilme olanağından ödün vermeksizin karşılamak "olarak tanımlamıştır.¹²⁸

Toplumsal düzeyde çevre bilincinin yükselmesi ile hem doğa sorunlarına bakış hem de eylem tarzı bakımından farklı ve yeni çevre örgütlenmeleri ortaya çıkmıştır. Bunların en önemlilerinden Yeryüzü Dostları (Friends of the Earth) 1969'da, Yeşil Barış (Greenpeace) ise 1971'de kurulmuştur.¹²⁹

Greenpeace (Yeşil Barış) örgütü bir avuç insanın kiraladıkları kırık dökük bir tekne ile nükleer denemeleri protesto etmek için Amerika'nın Alaska eyaletinde, Amchitka'daki nükleer deneme sahasına gitmeleri ile 1971 yılında Kanada'nın

¹²⁶ Keleş, Hamamcı, **Çevrebilim**, ss.205-208.

¹²⁷ Sargun Tont, "Batı Ülkelerinde Kurtarıcı Çevreciliğin Kronolojisi", **Türkiye'de Çevrenin ve Çevre Korumanın Tarihi Sempozyumu Bildiri Metinleri**, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 2000, s.24.

¹²⁸ İlhan Tekeli, "Türkiye Çevre Tarihçiliğine Açılırken", **Türkiye'de Çevrenin ve Çevre Korumanın Tarihi Sempozyumu Bildiri Metinleri**, s.10.

¹²⁹ Tuncay Önder, **Yeşil Siyaset**, İstanbul: Lotus Yayınevi, 2003, s.607.

Vancouver şehrinde olmuştur Şiddet içermeyen doğrudan eylem kavramını kullanarak çevreye verilen zararların önlenmesi Greenpeace'in ana ilkesi olmuştur.. Greenpeace büyüdükçe ve geliştikçe, siyasi lobi çalışmaları ve bilimsel araştırmalarla doğrudan eylem tarzını güçlendirmiştir. Zamanla çevrecilik hareketinin simgesi haline gelmiştir ¹³⁰

1972 yılında BM'nin Stockholm'de düzenlediği konferansa, 100'den fazla ülkenin resmi temsilcileri ile gönüllü kuruluş temsilcileri katılmıştır. Konferansın dayanağını oluşturan görüşler, Barbara Ward ve Rene Dubos'un "Tek Bir Dünya" kitabında dile getirilmiştir. Öyle ki bu kitap ismi konferansın sloganı haline gelmiştir. Stockholm Konferansı'nın önemi, ülkelerin çevreye karşı sorumluluklarını kabul etmenin yanında, insanın yeryüzündeki varlığını sürdürebilmesi için çevre korunmasının zaruri olduğu görüşünde birleşilmesidir ¹³¹

Konferans, ayrıca çevre konusunda ülkeler arasında ayrıntılı sözleşmelerin yapıldığı, uluslar arası alanda çevre hakkının dile getirildiği ilk toplantıdır. Konferans sonunda 26 maddelik bir bildirge ve bir eylem planı kabul edilmiştir. Konferans sonucunda, BM'nin çevre işlerini yönetmekten sorumlu kurumu UNEP (BM Çevre Programı) ve "Çevre Fonu" kurulmuş ve 5 Haziran gününde "Dünya Çevre Günü" olarak kutlanması kararlaştırılmıştır. Stockholm Bildirisi, kabul eden devletleri bağlayıcı değil, ideal bir amaca yönelik temenni seviyesindedir.. ¹³²

Çevre koruma konusunda diğer bir önemli milatta Rio Zirvesidir. 1992 yılında Rio'da toplanan 'Rio Dünya Zirvesi' olarak da anılan konferansın sonunda, çevre ve gelişme alanında 27 emredici ilke belirlenmiştir. Rio bildirisinin ilk maddesine göre 'İnsanlar, sürekli ve dengeli kalkınmanın merkezidir. Doğa ile uyum içerisinde, sağlıklı ve verimli bir yaşama hakları vardır'.Bildiride genel olarak temiz bir kalkınma planının ana hatları belirlenmiştir. Ayrıca bir ülke sınırı içindeki faaliyetlerin, başka ülkelerdeki

¹³⁰ Gökdayı, ss.170-171.

¹³¹ Tekeli, s.10.

¹³² Gökdayı, ss.29-31.

doğaya zarar vermeyeceği garantisi getirilmektedir.¹³³

Konferans çalışmaları sonucunda 5 temel belge ortaya çıkmıştır. Bu belgeler: Rio Bildirgesi, Gündem 21, Orman İlkeleri, İklim Değişikliği Sözleşmesi ve Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'dir. Gündem 21, 1990'lı yıllardan başlayarak 2000'li yıllar boyunca çevre ve ekonomiyi etkileyen tüm alanlarda hükümetlerin, kalkınma örgütlerinin, Birleşmiş Milletler kuruluşlarının ve bağımsız kesimlerin yapması gereken etkinlikleri tanımlayan bir eylem planıdır. Gündem 21, 4 temel bölümden oluşmaktadır. Sosyal ve Ekonomik Boyutlar, Kalkınma için Kaynakların Korunması ve Yönetimi, Etkin Grupların Rolünün Güçlendirilmesi ve Uygulama Mekanizmalarıdır.¹³⁴

Rio Doruğu'nun üzerinden 10 yıl geçtikten sonra, 2002 yılında Johannesburg Doruğu olarak da adlandırılan "Dünya Sürdürülebilir Gelişme Doruğu" toplantıya çağırılmıştır. Burada Gündem 21 ve Rio İlkelerinin ne ölçüde yaşama geçirildiği değerlendirilmiştir. 37 ilkedен oluşan Johannesburg Sürekli ve Dengeli Gelişme Bildirisi açıklanmıştır. Bildiride küreselleşmenin sağladığı yararların yeryüzüne dengeli dağılmadığı ve bu serbestleşmenin yeni sorunlar yarattığı belirtilmiş ve bu etkilere geniş yer verilmiştir.¹³⁵

1.Çevrecilik Konusundaki Temel Yaklaşımlar

Günümüzde yaşanan çevre sorunlarının çözümü için temel bazı yaklaşımlar ortaya atılmıştır. Hatta bu konu felsefenin dallarından biri olan etiğin de konusu olmuştur. Çevre sorunlarına artan ilginin doğal bir sonucu olarak bu konunun çözümüne yönelik birçok değişik çevre etiği görüşü ortaya çıkmıştır. Buna rağmen hepsinde ortak amaç çevresel sorunların azaltılmasıdır.

Etik kuramları "Nasıl yaşamalıyız?" sorusunu cevaplamaya çalışır. Geleneksel etikte insan olmayan dünya ile insanın ilişkileri etik olarak nötrdür. Etik bakımından

¹³³ Keleş, Hamamcı, **Çevrebilim**, ss.179-182.

¹³⁴ Ahmet Samsunlu, **Çevre Bilimleri**, İstanbul: Çevre Gönüllüleri Derneği Yayını, 2004, ss.12-13.

¹³⁵ Keleş, Hamamcı, **Çevre Politikası**, ss.206-207.

önemli görülen şey, insanın kendisiyle ilişkisi dahil, insanın insanla doğrudan ilişkisine aittir. Tüm geleneksel etik insanmerkezcidir. Buna göre, her ne kadar doğal dünyaya karşı sorumluluklarımız olduğu söylene de doğal dünyaya karşı doğrudan bir sorumluluğumuz yoktur. Çevre Etiği ise, insanın doğayla ya da dış dünya ile nasıl ilişkide bulunması gerektiğini inceler. Çevre Etiği'nde ise tüm doğal varlıklar ve sistemlerin kendi başlarına bir değere sahip oldukları için ahlaki saygıyı hak ettikleri kabul edilir.¹³⁶

Çevre kirlenmesinin etkilerinin ortaya çıkması ile Etik'in bir alt dalı olarak Çevre Etiği'nden sık sık söz edilir olmuştur. Çevre Etiği üzerinde duranlar Kant'ın ahlak felsefesinden geniş ölçüde yararlanır. Kant'ın insanlık kavramı, gelecek kuşakların çıkarlarının hesaba katılmasını da gerektirmektedir. Ayrıca kaynakların adaletli paylaşımı ve mekanın barışçı kullanılması da Kant'ın ahlak kuramında yer alır. Bunlar çevre etikçilerinin de savundukları düşüncelerdir.¹³⁷

Çevre ile insanın ilişkileri nasıl olmalıdır?, çevre sorunlarının kaynakları nelerdir?, Bu sorunlar nasıl çözülür? sorularına karşı çeşitli yaklaşımlar ortaya çıkmıştır.

Bu sorunlara çeşitli yaklaşımlar farklı cevaplar vermektedirler. Buradan hareketle derin ekoloji ,sığ ekoloji ,toplumsal ekoloji, ekofeminizm, ekososyalizm gibi çeşitli yaklaşımlara değinmek gerekir.

a.Derin Ekoloji , Sığ Ekoloji

Çevre felsefesi tartışmalarında, insanın doğaya karşı ahlaki sorumluluk duygusu geliştirmesinin, aracısız bir doğa kavrayışı geliştirmekte yattığını ileri süren çevre felsefesi akımıdır. Derin ekoloji düşüncesi adını 1973 yılında Norveçli filozof Arne Naess'in yayımladığı aynı adlı makaleden alır. Arne Naess'in kavramsallaştırdığı “Sığ Çevrecilik” (Shallow Environmentalism) akımı, kirlenme ve kaynak tüketimi gibi çevreyi istismar edici birtakım faaliyetlerin önlenmesini gerekli görürken, insanmerkezli, şehirci-endüstriyel sosyal paradigmayla ilgili olarak herhangi bir değişiklik

¹³⁶ Joseph R. Des Jardins, **Çevre Etiği: Çevre Felsefesine Giriş**, İstanbul: İmge Kitabevi, 2006,ss.46-49.

¹³⁷ Keleş, Hamamcı, **Çevre Politikası**, s.251.

öngörmemektedir. Tarım ilaçları yerine biyolojik kontrolden yararlanılması veya arıtma tekniklerinin geliştirilmesi ve kullanılması örneklerin de olduğu gibi. Bu yaklaşım çevre sorunlarını teknik bir mesele olarak görmektedir. Buna karşın yine Naess'in kavramsallaştırdığı derin ekoloji kavramında ise varlıklar arasında ekolojik bütünlüğü yeniden kavratma çabası yer almaktadır.¹³⁸

”Derin Ekoloji” ise kendisini doğa merkezli bir düşünüş olarak “insan merkezli” çevreciliğin tam tersi olarak tanımlar. Bu düşünceye göre doğanın tüm oluşturuıcı öğeleri de aynı derecede eşit ve “saygıya değer”dir. Derin ekolojistler, doğanın kendisi için bir değer taşıdığını ileri sürerler. Derin Ekoloji yaklaşımı köktenci, idealist bu yönden de ütöpik bulunmasına karşın, çağdaş sanayi toplumunun, kapitalist düzen içinde toplum yaşamına yaptığı olumsuz etkilerin sistemli bir eleştirisi olarak dikkati çekmiştir¹³⁹

b.Toplumsal Ekoloji

Bir toplumbilimleri kuramcısı olan Murray Bookchin'in görüşleri pek çok biçimde nitelendirilmiştir. “Eko-anarşizm” ve daha genel olarak “toplumsal ekoloji” bunlardan bazılarıdır. Toplumsal ekoloji, insanın doğaya hükmetmesi ve sömürmesi gerektiği şeklindeki varsayımın insanın insana hükmetmesi ve onu sömürmesinden kaynaklandığını savunur. Toplumsal Ekoloji, ekolojik krizin kökenlerinin insanlar arasındaki tahakküm ilişkileri ile sıkı bir şekilde örtüştüğünü belirtir. Bookchin'e göre, insan doğa ayrımı, doğa üzerinde egemenlik kurma çabası, hiyerarşik ilişki biçimlerinin oluştuğu toplumlarda ortaya çıkmıştır. Bu hiyerarşik ilişkiler ortadan kaldırılmadıkça, ne kadar çalışırsak çalışalım, doğa ile ilişkilerin uyum içine girmesi mümkün değildir. Ona göre, çevre hareketi toplumsal bir hareket olup, çevre sorunları da sosyal sorunlardır. Bu ilişki biçimi değişmeden gösterilecek reformist çabalar doğanın bozulmasının önüne geçmeye yeterli değildir.¹⁴⁰

¹³⁸ İbrahim Uslu, **Çevre Sorunları**, İstanbul: İnsan Yayınları, 1995, ss.118-119.

¹³⁹ Günseli Tamkoç, ”Derin Ekolojinin Genel Çizgileri”, **Birikim Dergisi** , sayı 57, 1994, ss..87-91.

¹⁴⁰ Des Jardins, ss.455-457.

c.Ekofeminizm

Eko feminizm, belli bir kişi ya da felsefe ile özdeşleşmiş değildir. Toplumsal ekoloji ve Ekofeminizm, çevre sorunlarının ardında yatan nedenleri toplumda arar. Her ikisi de Derin Ekoloji'yi çok soyut bulur ve bu yaklaşımın toplumsal gerçekleri görmezden geldiğini öne sürer. Her ikisi de insan merkezli olmanın nedenin kendisi olduğunu reddeder. Bunun tersine özgül insani kurum ve uygulamaların daha kritik olduğunu savunur. Derin Ekoloji'yi, çevreye verilen zararların insani maliyetini görmezden gelerek, vahşi doğal alan konusunu abartmakla suçlar. Her iki yaklaşım da felsefenin dikkatini, etik ve metafizikten uzaklaştırıp, toplum ve siyaset felsefesiyle ilgili sorunlara kaydırmaktadır. Toplumsal adalet bu felsefelerin başlıca odağı olmaktadır. Eko--feminizmi, diğer çevre felsefelerinden ayıran nokta, onun çevreye ilişkin özümlemelerinde kadın sorununu ile çevre sorununu ilişkilendirmesi, çevre sorunlarının analizinde kadın bakış açısını kullanmasıdır. Ekofeministlere göre, erkeğin kadın üzerindeki egemenliği ile insanın doğa üzerindeki egemenliği arasında bir bağlantı vardır. Onlara göre, doğanın tahribinden sorumlu olan insan merkezcilik değil, erkek merkezciliktir.¹⁴¹

d.Eko-sosyalizm

Marksist yaklaşım ise çevre sorunlarının kaynağını kapitalist sistemde arar. Marksist yaklaşım, çevre konusunun 1960'lı yılların sonundan başlayarak öneminin hızla artmasıyla, konuya önemle eğilmiş ancak çevre sorununu kendi başına bir sorun olarak ele almamış, bunun yerine konuyu toplum yapısı ve yapısal ilişkiler içinde görmeyen ve incelemenin zorunluluğu üzerinde durmuştur. Marksist yaklaşımda, doğal kaynaklar mülkiyet ilişkileri biçiminde kendini gösterir. Kaynaklar üzerinde mücadele, üretim araçlarının kontrolü üzerindeki mücadelenin önemli bir parçasıdır. Doğal kaynakların kullanımı, çoğunlukla kapitalist sınıfın üretim güçlerini sömürüsü çerçevesinde ele alınmıştır. Bu sömürünün sonucu olarak doğanın kaynaklarının eşitsiz kullanılması, bu kaynaklardan işçi sınıfının yoksun bırakılması ve birçok ülkenin geri bırakılması (azgelişmişliği) üzerinde durmaktadır. Marksist anlayışta, doğal kaynakların

¹⁴¹ Des Jardins, ss.474-478.

tahribi ve çevre bozulması, kapitalist gelişmenin negatif bir sonucu olarak kabul edilir ve çözümü üretim biçimi değişiminde arar.¹⁴²

Eko-sosyalizm, 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başından kimi Rus öncülerinin araştırmalarından yola çıkarak, özellikle son yirmi beş yılda, Manuel Sacristan, Raymond Williams, André Gorz (ilk metinlerinde) çapında düşünürlerinden çalışmalarıyla gelişmiştir. Bu akım siyasal bakımdan homojen olmaktan uzaktır fakat temsilcilerinin çoğu belirli ortak temaları savunur. Kaynakların ve insan ihtiyaçlarının tanımlanmasında; materyalizmi arka plana atar. Kaynakların paylaştırılmasında eşitlikçi tavır alır Eko-sosyalist tasarı, zenginliklerin dünya çapında yeniden dağılımını ve yeni bir üretim paradigması sayesinde kaynakların ortak bir gelişimini hedeflemektedir. Emekçilerin üretimin teknik yapısının ve onu şekillendiren enerji kaynağının -esasen fosil yakıt veya nükleer enerji- derin bir dönüşümü anlamına gelir. Çevreye saygı duyan bir teknoloji ve yenilenebilir enerjiler özellikle güneş enerjisi, eko-sosyalist projenin temelinde yatar.¹⁴³

Bu yaklaşımlardan hareketle çevreci hareketleri eğilimleri bakımından ikiye ayırabiliriz.

Birinci grubu, ekonomik bireyciliğe ve faydacı materyalist değerlere, birçok açıdan karşı çıkan 19. yüzyıl liberalizminin mirasçıları olan doğa korumacıları ya da gelenekçiler oluşturmaktadır. Endüstriyalizme karşı değildirler. Ancak bu sanayileşme sürecinde, çevrenin korunması için gerekli olan baskıyı yasa yoluyla yapma eğilimindedirler. Amaçları toplumu gerçekten değiştirmek değildir. Genellikle düzenin ve geleneksel otoritenin restorasyonuna önem verirler. Yeşil olma eğiliminde değildirler.

İkinci grupta ise Kropotkin, Thoreau ve Godwin'in anarşist idealleriyle tamamlanan geleneğin mirasçıları olan radikal liberter çevreciler yer almaktadır. Çağdaş endüstriyalizmin bürokratik ve hiyerarşik baskılarından kaçmak için, kendine yeterli, küçük topluluklardan yanadırlar. Bugünkü endüstriyel sisteme karşıdırlar. Mevcut krizin, bir teknolojinin diğerinin yerini almasıyla çözülebileceği görüşüne inanmamaktadırlar ve geniş çaplı bir toplumsal dönüşümün peşinden koşarlar. Amaçları

¹⁴² Erdoğan, Ejder, ss.160-162.

¹⁴³ Michael Löwy, "Ekososyalist bir Etik İçin", **Yeni Yol Dergi**, Sayı 20, 2006, ss. 126-129.

toplumsal değerlerde temel bir değişiktir. Bu akıma mensup çevreciler genelde yeşil partilerde çalışma ve oy verme eğilimine sahiptir.¹⁴⁴

Gürsel de çevreci hareketi, Alman yeşillerinden hareketle iki kategoriye ayırmaktadır. Gerçekçi (Realos) çevreciler mevcut politik araçları kullanmaktan ve gerekli ittifakları oluşturmaktan yanadırlar. İkinci grup çevrecileri oluşturan Hayalciler (Fundis) ise var olan politik araçları reddi temelinde yükselen ve sürekli muhalefete dayanan bir politikayı öngörmektedirler.¹⁴⁵

B- Türkiye’de Çevreci Hareketin Gelişimi

Türkiye’de çevre ve toplum ilişkileri değerlendirildiğinde, azımsanmayacak ölçüde bir çevresel duyarlılık ve çevresel hareketin oluşmakta olduğu söylenebilir. Fakat çevresel bilinçlenme, Türkiye için yeni bir olgudur. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde öncelik her zaman sanayileşme, ekonomik kalkınma ve refah olmuştur. Gelişmekte olan ülkeler, bir yandan sanayileşip kalkınırken diğer yandan ulusal ve küresel gerekçelerle çevresel faktörleri dikkate almak zorundadır. Burada bir ikilem ortaya çıkmaktadır.

Türkiye’nin çevresel açıdan içinde bulunduğu ikilemi iki örnek ile açıklamak mümkündür. Örnek olarak Yatağan Termik Santrali’ni verebiliriz. Yatağan Termik Santrali düşük kalite kömür ile çalışan, yörenin tarımı üzerinde yıkıcı etkileri mahkeme kararıyla ortaya konmuş bir enerji santralidir. Yatağan’ın köylerinde yaşayanlar, Yatağan Termik Santrali çalışanlarına göre daha fazla çevresel duyarlılığa sahiptir. Bunun nedeni, santral çalışanlarının santralin yarattığı ekonomik katma değeri, santralin yarattığı çevresel etkilerden daha önemli olarak değerlendirmeleridir.¹⁴⁶

Ülkemizde çevreyle ilgili algılanan ilk problem, ormansızlaşma ve erozyon olmuştur. Cumhuriyet’in ilk yıllarında bu iki konuda çalışmalar sürdürülmüş, çevreyle

¹⁴⁴ Jonathan Porritt, **Yeşil Politika**, 2. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1989, ss.19-20.

¹⁴⁵ Deniz Gürsel, **Gelenekselci Çevrecilikten Gelenekselci Liberalizme**, Ankara: Vadi Yayınları, 1995, s.159.

¹⁴⁶ Muammer Tuna, **Türkiye’de Çevrecilik**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2006, ss.35-36.

ilgili faaliyetler büyük ölçüde kalkınma hareketiyle paralellik göstermiştir. Bu çerçevede bataklıkların kurutulması, su ve kanalizasyon şebekelerinin kurulması, şehirleşmenin planlanması gibi çevreyle ilgili olumsuz unsurlar ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Daha çok tabiat severlik veya çevreyle ilgili estetik kaygılardan hareket eden bu derneklerin sayısı 1946'da çok partili hayata geçişle birlikte artmıştır. İlk resmi tavır da hava kirliliği sebebiyle ortaya çıkmıştır. Birinci 5 Yıllık Kalkınma Planı'nda, evlerde yakılan linyit kömürünün havayı kirletmesinin önlenmesiyle ilgili ifadeler yer almıştır.¹⁴⁷

Fakat ülkemizde bugünkü anlamda bir çevreci hareketin, 1970'lerden itibaren başladığı söylenebilir. Böylelikle, dünyadaki çevreci hareketle Türkiye'deki çevreci hareketin birbirine yakın tarihlerde ortaya çıktığı görülmektedir. Türkiye'de 1978 yılında Başbakanlık Çevre Müsteşarlığı'nın kurulması ile çevre örgütlenmesinde ilk adım atılmıştır. 1991 yılında ise Çevre Bakanlığı kurulmuştur. 2003'te bu bakanlık, Orman Bakanlığı ile birleştirilerek Çevre ve Orman Bakanlığı adını almıştır. Türkiye'de özellikle 1970'li yıllardan itibaren çevre ile ilgili gönüllü kuruluşların kurulmaya başladığı görülmektedir. (Türkiye Çevre Vakfı vb). Bunların dışında asıl ilgi alanı başka olup çevre ile de ilgili gönüllü kuruluşlar (Sosyoloji Derneği gibi) ve geçici olarak oluşturulmuş çevre koruma grupları da vardır (örneğin, Çevre Duyarlılığı Grubu).¹⁴⁸

Bu yıllar aynı zamanda kitle eylemlerinin görüldüğü yıllar olmuştur. 25 Temmuz 1975'de Samsun İzale Tesisleri'nden çıkan zehirli gazların ürünlerinden zarar gören çevre sakinleri 2 kilometrelik bir kortej oluşturarak, sessiz yürüyüş yapmışlardır. 9 Temmuz 1978'de ise, İzmit'li balıkçılar Körfez'de kirliliği protesto için yüzlerce tekne ve kayığın katıldığı bir gösteri düzenlemişlerdir.¹⁴⁹

Modern çevre hareketinin başlaması ise 1980 sonrasıdır. 1980'ler turizm yatırımlarının hızlandığı bir dönem olmuştur. Türkiye'nin en güzel koyları yatırımcılara sunulmuştur. Bu koylarda hızlı bir betonlaşma ve çevre sorununu da beraberinde getirmiştir. Çevre kirliliğine karşı hukuki düzenlemeler de bu dönemde yapılmaya

¹⁴⁷ Mustafa Tatar, "Basın ve Çevre İlişkisi", **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996, ss.53-54.

¹⁴⁸ Murat Kayıkcı, "Türkiye'de Çevre için Eğitim ve Katılım", *Mülkiye Dergisi*, Sayı 240, 2008, http://www.mulkiyederigi.org/index.php?option=com_docman&task=doc_download&gid=199&&Itemid=2, (10.05.2009), s.5.

¹⁴⁹ Tatar, s.54.

başlanmıştır. Çevre Kanunu, Kıyı Kanunu, Boğaziçi Kanunu gibi düzenlemeler bu dönemin ürünüdür. “Yeşil Barış Çevre Derneği”, “Yeşil Dayanışma Grubu”, SOS Akdeniz Derneği, Doğal Hayatı Koruma Vakfı, TEMA gibi bir çok dernek ve vakıf bu dönemde kurulmuştur. 1988 yılında, daha sonra faaliyetlerine son verse de Yeşiller Partisi de yine bu dönemde kurulmuştur.¹⁵⁰

Gökova Termik Santrali mücadelesi, Dalyan’daki caretta caretta kaplumbağalarının kurtarılması için eylemler, Aliaga Termik Santrali durdurulması gibi toplumsal desteği de alan çevreci eylemler bu dönemde yapılmıştır.

1990 sonrasında çevre hareketinde yaşanan bir gelişme, çevre mücadelelerinin yerel bir nitelikte ortaya çıkmasıdır. 1996’da Bergama altın madenine karşı başlatılan direniş, bu konuda güzel bir örnek oluşturmaktadır. Bergama’nın bir tür prototipini oluşturduğu, kendi köyünde, şehrinde kasabasında, neredeyse, kendi yaşadığı yerdeki toprağı korumak isteyen insanların tabandan yükselttikleri bir hareketin, Türkiye’de son bir kaç yıldır çok ciddi etkide bulunduğunu görüyoruz. Kahramanmaraş’taki çimento fabrikasına karşı bu bölgede veya Munzur barajı için Tunceli’de yereli de ciddi biçimde kapsayan hareketler ortaya çıkmıştır¹⁵¹

Bu hareketlerin miladı kuşkusuz Bergama’daki harekettir. Bergama’daki çevreci taban hareketi, tartışmasız bugüne kadar Türkiye’de açığa çıkmış en önemli çevreci halk hareketidir. Türkiye’de çevre mücadelelerinin, çevreci akımlar dışında halk hareketi boyutu kazanması, Bergama köylüleri sayesinde başarılmıştır.¹⁵²

¹⁵⁰ İstanbul Ticaret Odası ,Çevre Kirliliğini Önlemede Basına Düşen Görevler Nelerdir? Konulu **İnceleme**, İstanbul, 1993, ss.11-13.

¹⁵¹ Açık Radyo İnternet Sitesi, “Ümit Şahin’le Şöyleşi”, 2007, http://www.acikradyo.com.tr/default.aspx?_mv=prn&aid=18628, (10.05.2009).

C- Çevresel Bilgilenme Hakkı

Çevre hakkı kişilerin, sağlıklı bir çevrede yaşama hakkıdır. Stockholm Bildirgesi’nde çevre hakkı, “İnsan kendisine onurlu ve iyi bir yaşam sürdürme ve tatmin edici yaşam koşulları temel hakkına sahiptir.” şeklinde ifade edilmektedir. Anayasa temel bir hak olarak önceleri yaşama hakkının bir parçası olarak kabul edilen çevre hakkı 1982 Anayasasında “Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. “ denmek suretiyle özel anayasal temel bir hak olarak kabul edilmiştir. Çevre hakkının konusu, çevrenin korunması ve geliştirilmesidir. Çevre herkesin ortak malı olduğundan çevre hakkı bir kamusal hak olarak çevreyle ilgili hususlarda bilgi alma ve çevreyle ilgili kararlara katılma hakkını da içerir.¹⁵³

Düşünce ve ifade özgürlüğü ve bilgiye erişim hakkı, hukuk kurallarıyla yönetilen demokratik bir rejim için zorunludur. Özellikle de çevresel bilgiye erişim günümüz toplumlarında çok önemli bir konudur.

Bilgi edinme hakkı ile ilgili düzenlemeler son yıllarda hız kazanmışsa da aslında, bilgi edinme hak ve özgürlüğü, yönetimin işlemleri, tutum ve davranışları hakkında kişilerin bilgilenmesi ihtiyacından doğmuş ve II. Dünya Savaşı’ndan sonra ve özellikle 1960’lı yıllardan itibaren, çağdaş batı demokrasilerinde gelişmeye başlamıştır. Bilgi edinme hak ve özgürlüğü, BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (m.19), Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (m.10) ve BM Siyasi ve Medeni Haklar Sözleşmesinde (m.19) düzenlenmiştir. Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu’nun 1998 yılında hazırladığı, Türkiye’nin de bazı çekincelerle taraf olduğu “Çevresel Sorunlarda Bilgiye Erişim, Karar Almaya Katılma ve Yargıya Erişim Aarhus Sözleşmesi” ile ilk kez uluslar arası bir belgede, insan hakları ile çevresel haklar arasında açıkça bir bağlantı kurulmuştur. Sözleşmenin amacı, şimdiki ve gelecek nesillerin uygun bir çevrede yaşama hakkının korunması için, çevresel konularda bilgiye erişim, kararlara katılma ve yargıya ulaşabilme hakkını düzenlemektir ¹⁵⁴

¹⁵² Mehmet Horuş, “Türkiye Çevre Hareketi Halklaşıyor“, 2007, <http://www.ekolojistler.org/turkiye-cevre-hareketi-halklasiyor.-mehmet-horus.html>, (11.05.2009).

¹⁵³ Ertaş, s.55.

¹⁵⁴ Erdoğan Yücel, “Türkiye’de Bilgi Edinme Hakkı ve Uygulaması”, **Türk İdare Dergisi**, Sayı 449, 2005, s.138.

1960'lı yıllarda ekolojik hareket güç kazanmaya başladığında, dünya çapında çevresel eğilimleri kontrol etmek ve değerlendirmek için uluslar arası bir sisteme ihtiyaç duyulmuştur. Stockholm Konferansında, BM Çevre Programı (UNEP) kurulmasıyla birlikte; küresel ölçekte çevrenin durumunu değerlendiren bir sistemin uygulanmasına karar verilmiştir. İlk kuruluşlarından itibaren UNEP, çevre hakkında veri ve enformasyon toplanması, mevcut bilginin değerlendirilmesi ve incelenmesi, araştırma yoluyla yeni bilginin oluşturulması, gözlem faaliyetleri ve enformasyon takası yoluyla bilgi toplanması alanlarında faaliyet göstermektedir. Bu sistem üç parçadan meydana gelmektedir: Hedefi UNEP'in çalışmaları ve uluslar arası kurumlar ve hükümetlerin çevre yönetim programları için kesin bilimsel temeller sağlamak olan Küresel Çevre Değerlendirme Sistemi (GEMS), bu parçaların ilkidir. Bu merkezin çalışma alanı beş duyarlı alanı içermektedir: iklim, sınır ötesi kirlilik, kaynakların yenilenirliği, okyanuslar ve çevresel kirlilik. 1985 yılında BM, GEMS çerçevesinde , karar vericilere, verilere daha kolay erişim imkanı sağlayan Küresel Bilgi Kaynağı Veri Bankası (GRID)'nı kurmuştur. Bu sistemin diğer parçaları, uluslar arası bilgi değişimini sağlayan, Uluslar arası Çevresel Bilgi Sistemi (Infoterra) ve Potansiyel Olarak Zehirli Kimyasalların Uluslar arası Kayıt Sistemi (IRPTC)'dir. Diğer bilgi toplama mekanizmaları bölgesel düzeyde gelişmektedir.¹⁵⁵

Ülkemizde Anayasa'da 2001 yılında yapılan değişikliklerin bilgi edinme hakkı ile ilgili yasal düzenlemelere anayasal temel oluşturulduğu söylenebilir. Kamu yönetiminde yaşanan gelişmeler ve özellikle AB uyum süreci çerçevesinde yapılan anayasal ve yasal düzenlemeler doğrultusunda, bilgi edinme hakkını düzenleyen 4982 sayılı "Bilgi Edinme Hakkı Kanunu", 09 Ekim 2003 tarihinde kabul edilmiş ve 24 Nisan 2004 tarihinde de yürürlüğe girmiştir. Kanunlara ve yönetmeliklere bakarsak; Çevre Kanunu'nun 30. maddesinde, çevreyi kirleten veya bozan bir faaliyetten zarar gören veya haberdar olan gerçek ve tüzel kişilerin, idari makamlara başvurarak, bu faaliyetin durdurulmasını isteyebilmelerine ilişkin düzenleme ile Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Yönetmeliği'nin 10. maddesinin hükümleri, çevre ile ilgili konularda bilgiye

¹⁵⁵ Nihan Yancı "Çevresel Bilgilenme Hakkı", **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü , 2004, ss.206-207.

erişim ve halkın karar alma ve planlama sürecine katılmasına imkân sağlaması açısından, bilgi edinme hakkını destekleyen hükümlerdir.¹⁵⁶

Türkiye çevresel bilgiye erişim konusunda “Avrupa Çevre Ajansı ve Avrupa Bilgi ve Gözlem Ağı’na Katılımı Anlaşmasını” 2000 yılında imzalamıştır. Avrupa Çevre Ajansı, çevre ile ilgili sağlıklı, bağımsız bilgiler vermekle görevli AB kurumudur. Avrupa Çevre Ajansı’nın üye ülkelere verdiği hizmetler; çevre durumunun izlenmesi, gerekli verilerin toplanması, raporlanması, bu bilgilere halkın ve tüm üye ülkelerin erişiminin sağlanması böylece karar vericilere, politika oluşturulması esnasında gerekli olan tüm veri ve bilginin sağlanmasıdır.¹⁵⁷

Günümüzde çağdaş toplumlar bilgilenme haklarını geniş ölçüde basın- yayın araçları yoluyla kullanmaktadırlar. Kitle iletişim araçları yoluyla her türlü haberi öğrenebilme ve yayabilme, 10 Aralık 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 1950 tarihli İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve 1975 tarihli Helsinki Nihai Senedi ile ülke sınırları söz konusu olmaksızın, bir hak olarak tanınmıştır. Bilgilenmenin bireysel ve toplu bilgilenme olarak iki boyutu vardır. Bireysel bilgilenme hakkı, iletişim araçları açısından da, haberciye haber kaynağına ulaşma hakkı sağlar. Toplumsal bilgilenme, özgür, yaygın, çok yönlü, doğru, saptırılmamış haber ve bilgi dolaşımıyla sağlanır. Kitle iletişim araçlarıyla bilgi ve haber dolaşımı bir süreçtir ve bu süreç bilgilenmiş toplumu meydana getirir. Çok yönlü bilgi dolaşımı, çoğulcu uzlaşmaya dayanan demokratik yaşama işlerlik sağlayan en önemli etkenlerden biridir.¹⁵⁸

Bilgilenme hakkı ile basın özgürlüğü arasında önemli bir ilişki vardır. Basın özgürlüğü, basın- yayın girişimlerini kurma, basma ve yayma özgürlükleri ve okuyucu için tercihine göre haber alma özgürlüğünü birlikte kapsamına alır. İletişim özgürlüğü olması, bu çok yönlü özelliğinden ileri gelir. Bu özgürlüğün öznelere, yalnızca haber toplayanlar, yazarlar ya da yayanlar olmayıp; aynı zamanda okuyuculardır. Yazar, yayımcı ve basımcı haber verme hakkını, okuyucular ise haber alma haklarını kullanırlar. Haber ve bilgileri alma ve verme serbestliği iletişim özgürlüğünü oluşturur

¹⁵⁶ Yücel, ss.139-142.

¹⁵⁷ Türkiye Çevre ve Orman Bakanlığı ÇED ve Planlama Genel Müdürlüğü İnternet Sitesi, “Avrupa Çevre Ajansı Kimdir”, <http://www.cedgm.gov.tr/aca/aca.htm>, (02.03.2009).

¹⁵⁸ Çetin Özek, **Basın Özgürlüğünden Bilgilenme Hakkına**, İstanbul : Alfa Yayınları, 1999, s.61.

ve herkes bu hakkın öznesidir. Her bireyin gerçekleri tam olarak bilme ve öğrenme hakkı vardır.¹⁵⁹

Basın sayesinde kişiler gerçekleri öğrenmek, bilgilenmek olanağına kavuşabilirler. Bu olanağın sağlanması ise, kişilerin sağlıklı tercihler yapması için ön koşuldur. Bu durum, hayatın diğer tüm alanları gibi çevre konusunda da kanaatlerin oluşumu için gereklidir.

D- Çevre Koruma Bilincinin Önemi ve Eğitimi

Çevreyi koruyucu, çevre kirliliğini önleyici çevreyi geliştirici tüm çabaların amacı bütün insanlığın ve gelecek kuşakların sağlıklı bir çevrede yaşama, doğal kaynaklardan eşit yararlanma hakkına sahip olması içindir. Çevre konusunda başarılı sonuçlar alınması, çevre sorunlarına karşı kamuoyunun oluşması ve kamuoyunun duyarlılığının geliştirilmesi ve halkın katılımının sağlanması ile mümkündür. Günümüzde çevre bilinci, insanlar için ortak anlayış ve ortak sorumluluk haline gelmiştir. 1982 Anayasasının 56. Maddesinde herkesin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı olduğu kabul edilmiştir. Buna paralel olarak 2872 sayılı Çevre Kanunu'da çıkartılmıştır. Toplumun tüm kesimlerinin çevre konusunda bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi; bireylerde duyarlı ve olumlu davranış değişikliklerinin yaratılması, çevrenin korunması, tahribe uğramış çevrenin yeniden kazanılmasında köklü bir çevre eğitimi gereklidir.¹⁶⁰

Dünyada son yıllarda çevre bilincinin öneminin kavranması ve çevreyle ilgili bilgi sahibi olunması, her alanda baş döndürücü hızla gelişen teknolojiler sayesinde kısa sürede olmaktadır Çevre ile ilgili sivil toplum örgütlerinin sayıları ve etkinlikleri de gün geçtikçe artmaktadır. Toplumu çevre ve çevre eğitimi konusunda bilgilendirmek ve çevre bilincinin oluşturulmasını sağlamak için bireylerde davranış değişiklikleri yaratmak ve kazandırmak gereklidir Diğer bir deyişle, çevre sorunlarının kalıcı

¹⁵⁹ İbrahim Ö. Kaboğlu, **Özgürlükler Hukuku :İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı**, Ankara: İmge Kitabevi, 2002, s.502.

¹⁶⁰ Birleşmiş Milletler Türk Derneği ,**Günümüzün Çevre Sorunları**, No:18, Ankara, 1994, s.10.

çözümünde bugüne kadar üzerinde yeterince durulmamış “eğitim yönünün” ağırlık bastığını söylemek gerekmektedir.¹⁶¹

UNESCO, UNEP, çevre bakanlıkları, üniversiteler, belediyeler ve bazı sivil toplum örgütleri çevre eğitimi temel alan çalışmalar yürütülmektedir¹⁶²

Çevre eğitimi kavramı 1960’lardan sonra tartışılmaya ve kullanılmaya başlanmıştır.1972 yılında düzenlenen Stockholm Konferansı ile çevre eğitimi konusu, uluslar arası, küresel bir boyut kazanmıştır. Konferans Bildirgesi’ndeki “insanlık, şimdiki ve gelecek nesiller için çevreyi korumak ve iyileştirmek mecburiyetindedir.” ifadesine Tiflis Bildirgesi’nde atıf yapılmıştır.¹⁶³

Dünyada Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP), 1975’de Çevre Eğitim Programı’nı (IEEP) oluşturmuştur. UNESCO, 1976’dan bu yana çevreye harcanmak üzere bütçesine para koymaktadır. UNESCO ve UNEP’in işbirliğiyle yapılan 1977 tarihli Tiflis Çevre Bilim Eğitimi Konferansı ve 1987’de “Uluslararası Çevre Eğitimi ve Öğretimi” ni konu alan Moskova Kongresi ulusal ve uluslar arası çalışmalara bir vizyon sağlamıştır.¹⁶⁴

Ana metin olarak kabul edebileceğimiz Tiflis Bildirgesi’nde, çevre eğitiminin hedefleri ve amaçları belirtilmiştir. Burada ana hedef, bireylerde çevreye dönük yeni bir davranış biçimi yaratmak bunun içinde çevre bilincini ve duyarlılığını geliştirmektir. Çevre eğitiminin amaçları ise bilinç, bilgi, tutum, beceri, katılım olarak sınıflandırılmıştır. Bilinç ve bilgi amacı kısaca, bireylerin ve toplumların çevre ve sorunları hakkında temel bilgi ve deneyim sahibi olmaları ve bu bilgiyle çevre duyarlılığını kazanmasını sağlamaktır. Tutum ve beceri ise bireylerin ve toplumların çevreyi koruma ve iyileştirme yönünde etkin katılım isteği kazanmaları ve çevre sorunlarının çözülmesi için beceri elde etmeleridir. Katılım amacı ise bireylerin ver toplumların bu sorunlara çözüm getirme çalışmalarına aktif olarak katılma olanağı

¹⁶¹ Naim Uzun, Necdet Sağlam, “Sosyo-Ekonomik Durumun Çevre Bilinci ve Çevre Akademik Başarısı Üzerindeki Etkisi” **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı 29, 2005, ss. 194-195.

¹⁶² Yeter Şimşekli, “Çevre Bilincinin Geliştirilmesine Yönelik Çevre Eğitimi Etkinliklerine İlköğretim Okullarının Duyarlılığı”, **Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı 17, 2004, s. 84.

¹⁶³ Sevil Ünal. Ebru Dımışkı, “UNESCO ve UNEP Himayesinde Çevre Eğitiminin Gelişimi ve Türkiye’de Ortaöğretim Çevre Eğitimi”, **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı 16, 1999, s.143.

¹⁶⁴ **Günümüzün Çevre Sorunları**, s.239.

sağlamaktır Tiflis Bildirgesi'yle, tüm dünyada kabul edilen çevre eğitiminin sınıflandırılmış genel amaçları, 1992 Rio Zirvesi'nde gündeme alınan sürdürülebilir kalkınma boyutunu da içine alacak şekilde Çevre Eğitim Programı (IEEP) himayesinde tekrar düzenlenmiştir. Ülkemizde de çevre bilincini yerleştirmek ve çevre duyarlılığını artırmak amacıyla 1992 yılında lise ders programına “Çevre ve İnsan” adıyla yeni bir seçmeli ders eklenmiştir.¹⁶⁵

Tiflis Konferansı'ndan 10 yıl sonra Moskova'da gerçekleştirilen Uluslararası Çevre Eğitim ve Yetiştirme Kongresi'nde ise Tiflis Konferansı sonrasında kaydedilen gelişmeler değerlendirilmiş, öğretmenlik eğitimine çevre eğitimi boyutunun dahil edilmesi gereği ön plana çıkmıştır. 1997 yılında, Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu'nun çalışma programının uygulanmasına katkıda bulunmak amacıyla Selanik'te, “Uluslararası Çevre ve Toplum Konferansı: Sürdürülebilirlik için Eğitim ve Toplum Bilinci” başlıklı bir konferans düzenlenmiştir. Sonuç Bildirgesi'nde, eğitimle ilgili maddeleri arasında, Tiflis Bildirgesinin tümüyle hala geçerli olduğu belirtilmiş ve sürdürülebilir kalkınma konusunda eğitimde yapılması gereken düzenlemeler esaslar oluşturulmuştur.¹⁶⁶

BM tarafından, 26 Ağustos - 4 Eylül 2002 tarihleri arasında Johannesburg'da yapılan Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi'nde de (Johannesburg Zirvesi), bir "eylem planı" ortaya çıkmıştır. Yine bu planda da sürdürülebilir kalkınma için eğitim atağına kalkılması öngörülmüştür.¹⁶⁷

Çevre eğitimi, insanlarda çevreye karşı olumlu tutum ve davranışlara yol açmalı, onların çevre konusunda bilgi edinmelerini sağlamalıdır. Günlük yaşamda su ve enerji tasarrufu, atıkları türlerine göre ayırma, pasif bir şekilde tüketmek yerine aşırı ve gösterişli ambalajlara direnme, çevreyi korumak ve iyileştirebilmek için çalışmak gibi

¹⁶⁵ Ünal. Dımışkı, ss.144-150.

¹⁶⁶ Ebru Mançuhan, Sevil Ünal, Ahmet Alp Sayar, **Çevre: Bilinci, Bilgisi ve Eğitimi**, Marmara Üniversitesi Yeni Teknolojiler Araştırma Geliştirme Merkezi, 2001, s. 9-12.

¹⁶⁷ Birleşmiş Milletler Resmi Sitesi, “Education & Awareness”,
:http://www.un.org/esa/dsd/susdevtopics/sdt_educawar.shtml,(10.04.2009).

davranışlar teşvik edilmelidir. Çevre eğitimi diğer insanlara saygı, çevre sorumluluğu, çevre korumaya olan bağlılık gibi değerleri yaratmalıdır.¹⁶⁸

Çevre eğitimi; örgün eğitim, yaygın eğitim ve hizmetiçi eğitim olmak üzere üç ana başlık altında toplanabilir. Kişinin okul ya da okul niteliği taşıyan yerlerde aldığı örgün eğitimde hedef kitleler; Okul öncesi (anaokul-kreş) öğretim, ilköğretim, orta öğretim (lise ve dengi okullar) ve yüksek öğretimdir.¹⁶⁹

Çevre eğitiminde ise asıl olan uygulama boyutundaki kısımdır; yani yaygın eğitimidir. Bu anlamda yaygın eğitimin amacı, toplumun tüm katmanlarında, özellikle kentsel kamuoyu, kırsal kamuoyu ve çalışan kitle gibi hedef kitlelerde doğal kaynakların sürdürülebilirliğinin öneminin algılanmasına çalışmak, doğal kaynakların korunması ve gelecek nesillere aktarımının öneminin vurgulanması, çevre sorunlarına karşı nasıl bir strateji oluşturulması gerektiği ve çevre bilinci ile nasıl hareket edilmesi gerektiği hususlarının irdelenmesidir. Yaygın eğitim kurumlarının başlıcaları; halk eğitim merkezleri, mesleki eğitim merkezleri, bilim ve sanat merkezleri, endüstri pratik sanat okulları, olgunlaşma enstitüleri, kız sanat okulları, açık öğretim, özel kurslar ve özel dershanelerdir.¹⁷⁰

Çevre eğitiminin bir diğer ayağı olan hizmet içi eğitimde ise halk ile doğrudan ve dolaylı olarak ilişki içinde bulunan idari mekanizmada yer alan kişilerin, çevre konusunda eğitimlerine önem verilmelidir. Kamu kuruluşlarında her kademedeki yöneticilere, özel sektör yatırımcıları, yöneticileri ve yerel kuruluşların yöneticilerinden başlayarak en alt düzeyde çalışanlara kadar herkese çevre eğitimi verilmelidir. Hizmet içi eğitimde hedeflenen; kamu personeli eğitimi, eğiticilerin eğitimi ve politikacı ve yöneticilerin eğitimidir.¹⁷¹

¹⁶⁸ Pervin Dedeler Bezirci, **AB Sürecinde Çevre**, İstanbul: Tasam Yayınları, 2005, ss.105-109.

¹⁶⁹ Çevre ve Orman Bakanlığı Çevre Envanteri Dairesi Başkanlığı, “Türkiye Çevre Atlası”, Ankara, 2004, s.452.

E-Çevre Eğitiminde Basının Etkisi

Basının birey ve toplum yaşamına olan etkisinin araştırıldığı pek çok araştırma bulunmaktadır.

Basının etkisi ile kastedilen bilgide, duyguda, düşünce, tutum ve nihayet davranışta ortaya çıkan bir değişiklik veya değişme olmaktadır.¹⁷²

Birçok iletişimci basının etkisini genellikle 3 grupta toplamaktadır

Toplumsal değişiklik yapıp yaymak

Kamuoyunu ilgilendiren konuların önemini vurgulamak

Müzik, oyun ve ortaya çıkardığı kişiliklerle popüler kültür oluşturmak

Etki türleri ise tavır ve düşünce değişiklikleri, toplu ve kişisel tepkiler, gündem belirleme, toplumsallaşma, denetim, gerçeği tanımlama ve egemen ideolojinin sürdürülmesidir. Birey ya da toplum basından etkilenir. Dolaylı etkileri ise uzun sürelidir, sonuçlarını araştırmalarla anlamak güçtür.

Sosyoloji temelli dört medya etkisi modeli geliştirilmiştir. Bunlar:

Gündem Koyma (agenda setting)

Suskunluk Sarmalı (spiral of silence)

Bilgi Gediği (knowledge gap)

Medyaya Bağımlılık (media dependency) olarak sıralanmaktadır.¹⁷³

Basın, birey ya da toplum üzerinde bir sosyalizasyon aracı olarak davranışları yönlendirebilmektedir. Sosyalizasyon, kısaca bireysel ve toplumsal etkileşim sürecidir.

¹⁷⁰ Rüştü Ilgar, “Çevre Eğitiminde Yaygın Eğitimin Rolü ve Önemi”, Çanakkale Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı 23, 2007 s.41-42.

¹⁷¹ Türkiye Çevre Atlası”, s.454.

¹⁷² Orhan Gökçe, **İletişim Bilimi:İnsan İlişkilerinin Anatomisi**, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2006, s.131.

¹⁷³ Atilla Girgin, **Yazılı Basında Haber ve Habercilikte Etik’i**, 2. Baskı, Ankara:İnkilap Kitabevi,, 2003, ss.59-60.

Sosyalizasyon bir bakıma eğitim sürecidir. Eğitim, “yaşantı ve öğrenme yoluyla bireyde istendik yönde davranış değişikliği meydana getirme süreci” olarak tanımlanmaktadır. Basının çok önemli bir işlevi de eğitimidir. Birey, basından takip ettikleri ile kendine özgü bir yaşam biçimi seçebilmekte ve buna uygun tutum ve davranışlar kazanmaktadır. Basın, bireyin kişisel, toplumsal ilişki ve etkileşimlerine katkıda bulunduğundan, bireyin toplumsallaşmasında önemli bir role sahiptir. Özetle basın, kişinin tutum ve davranışlarını etkilemektedir.¹⁷⁴

Medya ve basın yolu ile eğitim de yaygın eğitimin diğer bir türüdür. Bu tarz yaygın çevre eğitim süreci, toplumun tüm katmanlarını kapsar. Ancak eğitimde her türlü medya olanağından yararlanmak gerekir. Radyo ve televizyonun bir kitle iletişim aracı olarak habercilik, kamuoyu oluşturma, eğlendirme, dinlendirme işlevleri yanında en önemli bir görevi de özellikle geri kalmış ülkelerde halk eğitimidir. Yazılı basında çevre sayfalarının sayısının artırılması geniş kitlelere ulaşma adına daha yararlı olacaktır. Medya; yani yazılı ve sözlü medya, yapacakları çevre eğitim programları, belgeseller ve katılımın sağlandığı aksiyonlar ile toplumun tüm katmanlarına hitap edecek şekilde yayınlarla, çevre eğitimine daha çok katkıda bulunmalıdırlar. Türkiye’de çevre konusunda toplumsal duyarlılığın oluşturulmasında basın organlarının büyük rolü olduğu açıktır.¹⁷⁵

Medyanın eğitici işlevi, onun kurumsal ya da mesleki işlevleri kadar önemlidir. Medya kuruluşları birer işletme olabilirler. Ancak bu kuruluşlar, herhangi bir işletmeden farklı olarak sosyal sorumluluk ve görevlerle donatılmışlardır.¹⁷⁶

İster yazılı, ister görsel ya da elektronik basın olsun çevreden doğrudan veya çevreyi araştıran kuruluşlardan sağladığı enformasyonla, hem kamuoyunu hem de kirliliği denetleyen kamusal otoriteyi aydınlatma işlevine sahiptir. Basın burada enformasyon sağlamanın yanında, temiz bir çevre hedefinin tarafı olarak da çevre bilincini oluşturma ve baskı unsuru olma işlevini yerine getirmekle sorumludur.

¹⁷⁴ Banu Kumbasar, “İstanbul’da Yayımlanan Gazetelerde Sağlık Haberleri”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s.32.33.

¹⁷⁵ Rüştü Ilgar, s.45.

E- Basının Kamuoyu Oluşturmadaki Etkisi ve Çevresel Kamuoyu

Kamuoyu kavramı “kamu” (public) ve “oy” (opinion) sözcüklerinden oluşmaktadır. “Kamu” terimi, belli bir sorun hakkında fikir ve kanaat sahibi olan kişilerden meydana gelen bir grubu veya grupları ifade eder. Başka bir deyişle, sosyolojik anlamda “kamu” terimi, “grup” karşılığında kullanılmaktadır. ”Oy” kavramına gelince, az çok belirli bir eğilim, bir görüş, daha doğrusu bir “kanaat”tir. Grup içinde tartışmalı bir konuda değişik kanaatler ortaya çıkabilir yani grupların çeşitliliğinin yanı sıra, grup içindeki oyların çeşitliliği de söz konusudur. Kamuoyu şu şekilde tanımlanabilir: “Belli bir zamanda, belli bir tartışmalı sorun karşısında, bu sorunla ilgilenen kişiler grubuna veya gruplarına hakim olan kanaattir”¹⁷⁹

Kamuoyu, toplumsal etkileşim ve iletişim ve etkileşim sürecinden oluşur. Bireylerin gördükleri, işittikleri ya da okudukları şeyler süreçte oldukça etkilidir Bir yürüyüşü izlemek, bir konuşmayı dinlemek, oy kullanmak, bir kanının oluşturulmasını ve ifade edilmesini sağlayabilecektir. Herhangi bir sorun karşısında kamuoyunun eylemsel, devingen bir nitelik kazanması için çeşitli görüşlerin olumlu yada olumsuz yönlerinin açıklığa kavuşması gerekmektedir. Yani “haber alma ve iletişim kurma” olanaklarının varlığı şarttır.¹⁸⁰

Kamuoyunun oluşumunda oldukça etkili olan iletişim süreci ise iletiyi aktaran birey, ileti ve iletinin alıcısı bireyden oluşan çift yönlü bir yapıdadır. İletişim, kişilerin ortak simgeler aracılığıyla (sözlü ya da sözsüz) bilgi, düşünce, inanç, duygu vb. karşılıklı olarak aktarmaları sonucu, zihinlerinde aynı ya da benzer çağrışımlar söz konusu olduğu durumlarda gerçekleşebilmektedir.¹⁸¹

¹⁷⁷ Bezirci, s.85.

¹⁷⁸ Çevre Envanteri Dairesi Başkanlığı, “Türkiye Çevre Durum Raporu”, No:5, Ankara, 2007, s.537-538.

¹⁷⁹ Münci Kapani **Politika Bilimine Giriş**, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2006, ss.160-161.

¹⁸⁰ Güleda Yücedoğan, “Gelişen Teknoloji ve Kamuoyu Oluşturma”, **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, Sayı 7, 1998, ss.234-235.

¹⁸¹ Gökçe, s.9.

Kamuoyu oluşum süreci açısından ele alındığında, iletişim bir tarafın, diğer tarafın davranışını istenen yönde etkileme veya değiştirme sürecidir. Eğer beklenen etki ortaya çıkmaz ya da farklı olarak gerçekleşirse bu iletişimin başarısızlığı olarak nitelenir.¹⁸²

Kamuoyu ile ilgili olarak uzun süre hakim olan görüş şu olmuştur. “Belli bir sorunla karşılaşan insanlar, bu sorunla ilgili verileri tartarak bilinçli, rasyonel (akılcı) sonuçlara varırlar; böylece ulaşılan kanaatlerde kamuoyunu meydana getirir. Daha sonra yapılan çalışmalarda ise, “kamuoyunun kaynağında çoğu zaman bu nitelikte rasyonel, bilinçli bir değerlendirmenin bulunmadığını ve somut sorunlar karşısında beliren fikir ve tutumları genellikle önceden biçimlenmiş kanaatlerin tayin ettiğini” ortaya koymuşlardır. Bireyin kanaatleri, kişisel yapısı ile içinde bulunduğu çevrenin karşılıklı etkileşimleri sonucunda oluşur.¹⁸³

Kamuoyunun oluşmasında çeşitli psikolojik ve sosyolojik etkiler rol oynar. Bunlar:

Kişilik Yapısı : Kişinin doğuştan getirmiş olduğu mizacı ve onunla çevre etkileşimine giren karakteri, çocukluk deneyimleri ve öğrenilmiş davranışları, neyi – nasıl algılayacağını belirler.

Sosyal Çevre : Bu faktör kişinin artık toplumda yaşayan bir birey olarak sosyalizasyon sürecinde öğrendikleri ve çevre ile olan etkileşimlerinde anlam kazanır. Bu alanda birinci derecede rol oynayan grupların başında aile ve okul gelir. İş ve meslek grupları da (sendika, meslek kuruluşları vs.) kanaat biçimlenmesinde aile ve okuldan sonra rol oynayan diğer bir çevre faktörüdür.

Dar çevrelerde, arkadaş gruplarındaki yüz yüze temasların kanaat oluşturmadaki rolü azımsanmamalıdır. Bunun dışında kanaat önderi olarak nitelenen kişiler, genellikle kendi yorumlarını da katarak yaydıkları haberlerle çevrelerinde belli görüşlerin benimsenmesinde hayli başarı sağlayabilmektedirler. Bu iki faaliyette kitle

¹⁸² Arsev Bektaş, **Kamuoyu ,İletişim ve Demokrasi**, 3. Baskı, İstanbul: Bağlam Yayınları, 2007, ss.99-100.

¹⁸³ Kapani, s.162.

haberleşme araçlarının yeter derecede yaygın olmadığı azgelişmiş ülkelerde önemli bir yer tutmaktadır.¹⁸⁴

Bireysel kanaatlerin toplamının kamuoyuna dönüşümü, insanların toplumsal doğalarıyla sürekli yaşadıkları etkileşimlerle gerçekleşir. Dışlanma tehdidi, dışlanma korkusu, kanaat ortamının sürekli gözlemlenmesi ve güç ilişkilerine dair yürütülen tahminler, bireylerin konuşma ve susma eğilimlerini belirler. Kamuoyunun biçimlenme sürecini 5 aşamada incelemek mümkündür.

Sorun aşaması: Bu aşamada sorunu anlamada bir eksiklik söz konusudur. Bu nedenden dolayı da, sorunla ilgili kamu, ne yapacağı konusunda kararsızdır. Bu aşamanın sonuna doğru sorun, tanınan bir sorun haline gelir.

Öneri aşaması: Sorunu çözmek için, bir ya da birkaç hareket tarzı belirlenir. Hala bir belirsizlik vardır.

Politika aşaması: Bu aşamada önerilen çözüm yolları tartışılır ve bu aşamada belirli görüşleri savunan aktif bireyler, sorunla daha az ilgili bireyleri yanlarına çekerler. Araştırmacılar bu aşamada ortaya çıkan görüşleri izlerler. Medyada da, bu görüşlerden birini destekler ya da karşı çıkar yönde yayınlar yer alır. Politika aşaması sonunda belirli bir hareket planı oluşturulur.

Program aşaması: Program aşamasında kabul gören eylem biçimi gerçekleştirilir.

Değerlendirme aşaması: Değerlendirme aşamasında ise özellikle daha önceki aşamalarda ikna edilemeyen küçük gruplar, çözüm için ortaya konan politikaları değerlendirirler.¹⁸⁵

Günümüzde kamuoyunun oluşumunda en etkili unsur kitle iletişim araçlarıdır. İletişimin kitlelere ulaşmasını sağlayan teknolojilerin bulunuşu ile kitlesel kullanım alanlarına kavuşan kitle iletişimi, bu teknoloji sayesinde geniş kitlelere ulaşabilmiş ve kitle iletişim araçları adını almışlardır. Demokratik bir düzende kitle iletişim araçlarının

¹⁸⁴ Kapani, ss.163-164.

¹⁸⁵ Girgin, **Yazılı Basında Haber ve Habercilik Etik'i**, ss.119-121.

kamuoyu oluşturulmasında büyük rol oynar. Kitle iletişim araçlarını izleme, bireye mevcut siyasal sistem ve olaylar hakkında bilgi verir ve bu olaylara karşı ilgisini yoğunlaştırırken, siyasal sisteme olan talepleri ve siyasal yaşama katılmayı da uyarır. Bu araçlar, aynı zamanda, toplumdaki diğerk etki merkezlerinden kanaat için ipuçları iletirler ve sahiplerinin görüşlerini yayarlar. Kısaca, kitle iletişim araçlarının yayınları kamuoyu oluşumuna geniş ölçüde imkan sağlarlar.¹⁸⁶

Bununla beraber, yapılan pek çok araştırma bu araçların etkileme ve bağımlılık oluşturma güçlerinin sanıldığı kadar kesin ve yaygın olmadığını ortaya çıkartmıştır. Bu araştırmaların büyük bir kısmından çıkan sonuç şudur: Yazılı basın, radyo, televizyon, sinema gibi kitle iletişim araçları, ancak kişilerin varolan görüş ve kanılarını güçlendirebilmekte fakat değışmelerinde fazlaca etkili olamamaktadır. Halkın her gün yayımlanan haber ve yorum yığını arasından sadece kendi “seçtiklerine” kulak verdiği, kendi eğilimlerine yakın haber ve yorumlara açık olduğu, bunun dışında kalanlardan etkilenmediğı savunulmaktadır. Kişi açısından “seçmeli ilgi” olarak adlandırılan bu tutum, kitle haberleşme araçlarının etkisini zayıflatmaktadır.¹⁸⁷

Kitle iletişim araçlarının en önemlilerinden biri de gazetelerdir. Basını, genellikle kamu görevi yapan bir “özel girişim kuruluşu” olarak değerlendiren toplumlarda basının işleyişi , sermaye ve ifade ve basın özgürlükleri gibi iki temel öğeye bağılıdır. Toplumda sermayenin yeri ile ifade ve basın özgürlüklerinden ne anlaşıldığı ve uygulanma biçimleri, basının kamuoyu olayındaki rolünü yakından etkilemektedir. Basın burada kamuoyu oluşumuna katkıda bulunmaktadır. Çünkü kamuoyunun oluşumunda yukarıda belirttiğimiz üzere psikolojik ve sosyolojik çok daha etkili etkenler ve süreçler vardır ¹⁸⁸

Bununla birlikte kamuoyunun görüşlerine temel teşkil eden bilgiler öncelikle kitle iletişim araçlarından gelmektedir.

¹⁸⁶ E. Özgür Gönenç, “Siyasal Yaşamın Belirlenmesinde Kitle İletişim Araçlarının Rolü”, **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakóltesi Dergisi**, sayı 17, 2003, ss. 33-25, Bektaş, ss.92-93.

¹⁸⁷ Bektaş s.119, Kapani, s. 165.

¹⁸⁸ Atilla Girgin, **Türk Basın Tarihi’nde Yerel Gazetecilik**, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2001, s. 145.

1.Gündem Oluşturma

Kitle iletişim araçlarının gündem hazırlama görevi yaptığını savunan gündem belirleme yaklaşımına göre, kitle iletişim araçları halka “ne düşüneceklerini söylemede” çoğu kez başarılı olmayabilir, fakat izleyicilerine “ne hakkında düşüneceklerini” anlatmada çok başarılıdır. Başka bir deyişle, kitle iletişim araçları dünyayı bizim için inşa etme yeteneğine sahiptir ve bu yönde çalışırlar. Bunu yaparken de belli bir fikrin alacağı yönü belirlemeksizin kamuoyu için gündem hazırlarlar.¹⁸⁹

Gündem belirleme yaklaşımının temel tezine göre, kitle iletişim araçlarının kendi önem sırasına göre verdiği haberler zaman içinde okuyucular tarafından da benzer bir şekilde önemli olarak algılanmaktadır. Gazete editörlerinin veya televizyon yayıncılarının gündelik işlerini yaparken yayınlanacak haberleri seçmesi ve haberlerin gazete veya televizyondaki konumlarını belirlemesi, izleyicilerin dünyayı algılayış biçimleri üzerinde önemli etkiler yapar. Bu etki sayesinde kitle iletişim araçları kamunun düşünme ve tartışma gündemini düzenlemede önemli bir işlev görür.¹⁹⁰

Demokrasilerde herkesin ve her grubun kamuoyunun oluşmasına eşit katkıda bulunmadığı ve bu konuda eşit güce sahip olmadığı bilinen bir gerçektir. Kamuoyunun belirlenmesinde büyük rol oynayan basın alanında bu eşitsizlik daha da belirgin olarak kendini gösterir. Gazete çıkarmanın ve yaşatmanın büyük mali kaynakları gerektirdiği göz önünde tutulacak olursa, her isteyen bu imkandan yararlanamayacağı kendiliğinden ortaya çıkar.¹⁹¹

Günümüzde daha çok satışa dayanan bir reklam geliri ilişkisi gazete yayıncılığının temelini oluşturmaktadır. Gazeteler önemli bir eğitim ve kamuoyu oluşumu vasıtası sayıldıkları kadar, siyasal ve ekonomik savaşım alanında da etkili bir silah niteliğini taşımaktadırlar. Gazetelerin sahip oldukları bu siyasal etkinlik yeteneğinin yanı sıra gazetecilik mesleğinin gereklerinin layıkıyla yerine getirilmesi bugün çok büyük ekonomik kuruluşlara gereksinme göstermektedir. Dolayısıyla,

¹⁸⁹ Korkmaz Alemdar, İrfan Erdoğan, **İletişim ve Toplum**, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1990, s. 146.

¹⁹⁰ Nejdet Atabek, “Gündem Belirleme Yaklaşımı”, **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, Sayı 7, 1998, ss.156-157.

¹⁹¹ Kapani, s.167.

gazetelerin mülkiyeti şahısların elinde toplandıkça, geniş halk kitlelerine belirli fikirleri benimsetmeye çalışma olanağı artmaktadır.¹⁹²

İnsanların geçmiş yüzyıllarla kıyaslanamayacak ölçüde bilgilendikleri bir gerçektir. Ancak bu gerçek anlamda bilgilenmek için yeterli midir? Temel sorun bu noktadadır. Medya güçlendikçe çıkar gruplarına (ki devlet ve sermaye de bu grupların içinde yer almaktadır çünkü onların da bu çıkar gruplarıyla sıkı ilişkileri söz konusudur) bağımlılığı artmaktadır. Bu da demokrasinin vazgeçilmez bir ögesi olan “gerçekleri kamuoyuna iletme” ilkesinin önündeki en önemli engeldir.¹⁹³

Medyadaki ticarileşme ve tekelleşme eğilimleri, yazılı ve görüntülü basının habercilik görevini özgür ve tarafsızca yapmasını büyük ölçüde engellemektedir.¹⁹⁴

2.Çevresel Kamuoyu

Kamuoyu kavramının tanımından yola çıkarak, çevresel kamuoyu, “insanların yakın ve uzak çevresi ile ilgili tutumlarının, kanaatlerinin anlatımıdır” şeklinde tanımlanabilir. Geniş bir kitlenin zihninde çevre kavramının yerleşmesini, çevre bilincinin oluşmasını sağlamaları çevresel kamuoyunun bir anlatımıdır.

Çağdaş anlamıyla çevre, çevrecilik, yeşil hareket gibi kavramlar Türkiye gibi gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerde yeni yeni gündeme gelmeye başlamıştır. Gelişmiş ülkelerde bile çevresel kamuoyunun uzun bir geçmişi yoktur .Bir konuda kamuoyu oluşabilmesi için o konuyla ilgili değer yargıları, tutum ve kanaatlerin bulunması, oluşması gerekmektedir. Az gelişmiş ülkelerde çevre konusundaki değer yargıları (büyüme ideolojisi veya çevrecilerin marjinal insanlar olarak nitelendirilmesi gibi), çevre ile ilgilenen gönüllü örgütlerin anlayışları, iç çekişmeler vb. de etkin bir kamuoyu oluşumunu engelleyici niteliktedir Bu yüzden, çevresel kamuoyundan bahsedebilmek için öncelikle, çevre konusunda bilgili ve bilinçli, bu konularla ilgilenen

¹⁹² Bektaş, s.130.

¹⁹³ Yücedoğan, s. 238.

¹⁹⁴ Ceyda Ilgaz, “Tekelleşme Olgusu ve Türk Basını”, **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, Sayı 11, 2001, s. 221.

insan grupları bulunmalıdır. Günümüzde bu konuda tartışmalar başladığına göre çevresel kamuoyunun koşullarında bazıları tamamlanmış sayılmaktadır. Çevre konusunda uluslar arası toplantılar yapılması, Çevre Yasası'nın çıkarılması, Çevre Bakanlığı'nın kurulması, gönüllü pek çok örgütün kurulması, kitle iletişim araçlarında bu konuların sık sık yer alması aslında çevresel kamuoyunun göstergeleridir. Ancak burada amaç, çevre ile ilgili karar süreçlerini etkileyip denetleyebilecek, yönetim ile yönetilenler arasında etkileşimi sağlayıp yönetimi dengeleyebilecek etkin, sürekli, yoğun bir çevresel kamuoyu oluşturmak olmalıdır. Kamuoyunun bir ülkede belli bir düzeye ulaşması da yeterli değildir kirlenmenin sınır tanımadığı gerçeği karşısında uluslar arası işbirliğine götürecek bir kamuoyunun yaratılması ve güçlendirilmesi de gerekir.¹⁹⁵

¹⁹⁵ Bezirci, ss.68-71.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

IV- ÇEVRE HABERİ ÜRETİMİ SÜRECİ

A- Haber ve Gerçeklik

İnsanoğlunun “bilme” , “haber alma” isteği, arzusu üzerinde pek çok kimse görüş ileri sürmüştür. Basın özgürlüğü kavramı toplumlarda yerleştirilmezden önce dahi, pek çok kimse haber nedir, ne değildir sorularına yanıt aramıştır. Bu yanıt arama ise haber olgusunu tanımlama çığrını açmıştır. Bununla beraber, haber kavramı ve tanımı üzerinde hala görüş birliğine varılmamıştır. “Haber zaman uygun olan herşeydir.”, “Haber acele kaleme alınmış edebiyattır.” , “Haber insanları ilgilendirecek , zamanlı olan bir fikrin, olayın veya sorunun özetidir. “ gibi pek çok haber tanımı bulunmaktadır.¹⁹⁶

Haberin tanımının açık ve kesin, tek bir biçimde ifade edilemeyeşinin nedeni, işlevinin çeşitliliğinden ve yoğunluğundan kaynaklanmaktadır. Haberin değişik tanımlamalarında, sıkça tekrarlanan 5 temel öge göze çarpmaktadır. Bunlardan ilki haberin gerçekliği ya da doğruluğudur. Haberin gerçeklere ve doğru verilere dayandırılması, haberin olmazsa olmaz bir niteliğidir. Bunun dışında haber, kişisel ve toplumsal gereksinimlere cevap verecek şekilde ilginç olmalı, yeniliğini, güncelliğini korumalı, toplumsal, siyasal, ekonomik ya da kültürel yaşamı doğrudan etkiliyor ya da bu alanlarda herhangi bir gelişmeye ya da değişmeye yol açacak şekilde önemli olmalı ve yalın anlaşılır bir şekilde metin haline getirilmelidir.¹⁹⁷

Türkiye’de uygulanmakta olan Basın Meslek İlkeleri’nin 6 maddesinde haberde gerçeklik ilkesi, “Soruşturulması gazetecilik olanakları içinde bulunan haberler, soruşturulmasızın ya da doğruluğuna emin olunmaksızın yayınlanamaz.” cümlesiyle özetlenmiştir.¹⁹⁸

¹⁹⁶ Oya Tokgöz, **Temel Gazetecilik**, 3. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 1994, s.127.

¹⁹⁷ Atilla Girgin, **Haber Yazmak**, 3.Baskı, İstanbul: Der Yayınları, 2005, ss.11-17.

¹⁹⁸ Girgin, **Yazılı Basında Haber ve Habercilik Etik’i**, s.81.

Çevre haberleri de bu ilke doğrultusunda doğru eksiksiz olarak saptanıp ve tarafsız bir dille, anlaşılır bir şekilde kamuoyuna aktarılmalıdır.

Haberin gerçekliği, daha doğrusu gerçeğe en yakın anlatımı, haber kaynağının güvenilirliğinin yanı sıra habercinin kişilik yapısına, deneyimlerine kişisel ya da toplumsal beklentilerine, etik değerlerine bağlıdır.¹⁹⁹

Haber; gerçeklikle bağlantısı ya da gerçekliğin ta kendisi olduğu sanılmasından dolayı, bütün otoritelerce, en doğrudan ve en fazla etkili olabilen medya içeriği kabul edilir. Fakat haber üretilirken toplumda etkili olan iktidar yapıları, bu süreçte fazlasıyla etkili olabilmektedir. Haber söylemi yani yazım dili, genellikle ülkelerdeki iktidarın öncelikle hakim olmak istediği ya da hakim olduğu kamuoyu oluşturma ve yönlendirme aracıdır. Gerçeğe en yakın hatta yüzde yüz gerçek olması gereken “Haber” bile oluşturulan birşeye dönüşmektedir. Haber akışına, içeriğine ve söyleme hakimiyet dünyanın yönetimi için de çok önemli bir uğraş haline gelmiştir. Aynı faaliyet ülkeler bazında iktidar mücadelelerinin en başat konusudur. Kamuoyu baskısının yegane odaklandığı medya içeriği haberlerdir.²⁰⁰

Gazetecilik, serbest piyasa ilişkini de haberin gerçekliği açısından değerlendirirsek; basın piyasada yaşayabilmek için tüketicilerin beklentilerini karşılamak zorundadır. Tüketici önemli olaylarla ilgili gerçekleri işitmeyi her zaman tercih etmeyebilir. Piyasa bir haberin hikayesinde neyin aktarılacağını sistematik olarak belirler. Bu durum medyada her zaman yalan haber aktarma biçimini almasa da asıl önemli olanın ne olduğunu tam olarak anlatmama ve olayları basitleştirerek sunma sonucunu doğurur. Serbest piyasa ilkelerinin geçerli olduğu bir ortamda haber üretimi de etkilenmektedir. Bilgi ve haberlerin toplanmasının yüklü bir bedeli vardır. Bu sebeple, gazeteler haber ajansları ve halkla ilişkiler ajanslarından bolca yararlanmaktadır. Söz konusu kaynaklar kendine göre belirli bir sunum biçimini benimseyebilirler. Bu da haberin gerçekliğine etki yapmaktadır.²⁰¹

¹⁹⁹ Girgin, **Yazılı Basında Haber ve Habercilik Etik’i**, s.80.

²⁰⁰ Sadi Özdemir, **Medya Emperyalizmi ve Küreselleşme**, İstanbul: TİMAŞ Yayınları, 1998, ss.57.60.

²⁰¹ Der: Andrew Belsey, Ruth Chadwick, **Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar**, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1998, ss.41-43.

Haberin gerçekliği söz konusu olduğunda ülkemizde 1980’li yılların başından başlayarak giderek kendisini hissettiren ve 1990’lı yıllarda belirginleşen medya ve tekelleşme konusuna da değinmemiz gerekmektedir. Medyanın hızlı değişiminde, iletişim teknolojisinde ortaya çıkan gelişmelerin açık etkisi ve artan sanayileşme etkisi belirleyicidir. 1980’li yılların hemen başından itibaren, yani Türkiye’nin iktisat politikası tercihlerinde radikal değişikliklere gittiği bir dönemin başından itibaren Türkiye’de, yazılı basından başlayarak ekonomik faaliyet olarak medya alanında sermayenin yatırımları giderek artmaya başlamıştır.²⁰²

Küresel açıdan baktığımızda da bizi farklı bir tablo beklememektedir. Uluslararası sermaye hem doğrudan dünyanın her yerinde medya kuruluşlarını satın alarak, hem de reklamveren olarak medya hegemonyası kurmuştur. Medya ya çok farklı alanlarda da faaliyetleri olan bir holdingin faaliyet gösterdiği sektörlerden birisi konumunda kalmakta, ya da reklam harcamalarından pay kapmaya çabalayan ve yoğun rekabet ortamında yayın yapan bir sektör elemanı olmaktadır. Bu durum tüm dünyadaki medya kuruluşlarının haber üretim süreçlerini ve içeriklerini etkilemektedir.²⁰³

Olağan bir piyasada tekelleşmenin enformasyon akışını, bilgi akışını sadece kendi kullanıcısıyla kendi arasında bozmasının dışında, eğer medyada bu tür bir eğilim varsa, medyadan topluma yansıyan bütün bilginin çarpıldığını, bozulduğunu rahatlıkla düşünebiliriz. Toplum tekelleşmiş ortamlarda kendisine gelen bilgini sağlığında emin olamaz.²⁰⁴

Basın ilkeleri ve basın ahlakı ise tümüyle gerçeğe bağlılığa, dürüstlüğe, ahlaksızlıklarla savaşılmaya dayanır. Bu yönüyle basın ahlakı tekelleşmeyle de savaşılmaya gazeteciyi zorlar. Oysa tekelleşme durumunda gazeteciler ya basın meslek ilkeleri yerine tekeldi etik değerleri benimsemek ya da işsiz kalmak durumundadır.²⁰⁵

²⁰² Korkmaz Alemdar, **Medya ve Demokratik Kurumlar**, İstanbul: AFA Yayıncılık ve TÜSES Vakfı Yayını, 1999, s.86.

²⁰³ Özdemir, ss.57.60.

²⁰⁴ Halil Nebiler, **Medyanın Ekonomi Politikası**, İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1995, s.40.

²⁰⁵ Nebiler, s. 45.

Medya kuruluşlarının farklı alanlarda yatırımlarının olması, medya kuruluşunun yapısı ona uygun bir yayın politikasının oluşması durumunu ortaya çıkarmaktadır. Örneğin o medya kuruluşunun mevcut yatırımları ve ekonomik yapısı veya o holdingin gelecekte yapmayı planladığı yatırımlar çevreyle ilgili bir haberi genel politikasına uygun olarak vermesini ya da görmezden gelmesi gibi bir sonucu ortaya çıkarabilmektedir.

B- Haber ve Nesnellik

Haberde objektiflik modern gazeteciliğin en önemli prensiplerindendir. Objektifliğin anlamı, haberin, okuyucuya, olduğundan daha farklı görünmesine neden olabilecek kişisel görüş ve dış etkilere uğramadan ulaşmasıdır. Haberciden gördüğünü tarafsız yani olayla ilintili görüşlerin, eğilimlerin ve etkilerin dışında kalarak yazması beklenmektedir.²⁰⁶

Haberde tam bir objektiflikten bahsedilememektedir. Bunun sebebi iletişim doğası ile ilgilidir. İletişimin bütününde bir ikna etmek boyutu vardır. Her birey, olayları, kendi inançları, davranışları ve değerler bütünü çerçevesinde görme ve algılama eğilimindedir. Bu nedenle, gerçek ancak “göreceli” olabilir. Taraf tutma ya da seçicilik, haber üretiminin tüm aşamalarında devreye girer. Önce muhabirin, kendi inançları, tutumları ve değerleri çerçevesinde belli bir biçimde algıladığı olay söz konusudur. Haber , ikinci aşamada her biri bilinçli ya da bilinçsiz olarak neyin gösterileceğine karar veren editörlerden ve yönetimden onay alır. Haber kaynaklarında neyin kullanılıp neyin kullanılmayacağına bir tercih söz konusudur. Üst yönetim, reklamcılar, devlet yetkilileri vb. çoğunlukla bilinçli karar verme sürecine dahil olurlar. Kişisel ve mesleki inançlar, tutumlar ve değerler ise bilinçaltı seçimlerde rol oynar. Yazım aşamasında, veri ve bilgilerin nasıl ve ne kadarının kullanıldığı haberin objektifliğiyle yakından ilgilidir. Sayfa düzeni, fotoğraf kullanımı, başlık seçimi gibi öğeler de yine birer tercih sonucunda oluşmaktadır. Sonucu olarak da, izleyiciler neyin önemli olduğuna ve neyle ilgileneceklerini belirlerler.²⁰⁷

²⁰⁶ İsmail Kızılbay , “Mesleki Bir İlke Olarak Objektif Habercilik”, **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, Sayı 15, 2002, ss.187-188.

²⁰⁷ Girgin, **Haber Yazmak**, s. 68, Kızılbay, s.193.

Gazetecilikte saf katıksız bir objektiflik ölçütünü yakalamak mümkün görünmemektedir. Ancak haberde denge unsurunun gözetilmesi, taraflılık eğilimini azaltacak bir yaklaşımdır. Haberde yer verilen unsurların ve görüşlerin karşılıklı denge esasına göre sunulması, haberde simetrinin gözetilmesi habere ciddiyet ve objektiflik konusunda özen getirecektir. Ancak bu kavramlar iç içe geçmiştir. Örneğin dengeli haber, her zaman doğru haber anlamına gelmeyecektir ya da “kamu yararı” yaklaşımı, gazeteci için, her zaman önceden verili bir taraflılık zeminidir.²⁰⁸

Siyanürle altın aramanın yeni teknolojilere rağmen doğaya zararlı olduğunu ve olmadığını iddia eden iki bilim adamından hangisi tercih edilecektir. İkisi de tercih edildiğinde, okuyucu özel bilgi birikimi gerektiren böylesi bir durum hakkında nasıl fikir sahibi olacaktır? Bunun da ötesinde kaynak olarak kullanılan bilim adamı ne derece güvenilir olacaktır?²⁰⁹

Burada ticarileşme ve tekelleşmenin hakim olduğu medya yapısını ve bunu getirdiği yayın politikasını hesaba katmasak bile, “kamu yararı” yaklaşımını benimsemiş bir gazeteci, neyin “kamu yararı” olduğuna kendi bilgi birikimi, inançları, görüşleri doğrultusunda karar verecektir.

C- Haber ve Yanlılık

Uzun yıllar haberde yanlılık, siyasal bir görüşü – açık yada kapalı- savunma, biçiminde anlaşılmış ve görüşlere yer vermede “dengelik” ilkesine uyulduğu takdirde, basının yansızlığını koruyabileceğine inanılmıştır. 1970’li yıllardan itibaren yapılan eleştirel haber çalışmalarında yanlılığın, siyasal bir görüşü aşan yönleri bulunduğu ve farklı yayın politikalarına sahip basın kuruluşlarının, temelde farklılıktan çok, ortak bir paydada birleştikleri görülmüştür. Bunun da haberde yapısal bir yanlılık olarak belirlediği ve gazetecilerin açık siyasal tavırlar ve anlatım biçimlerine başvurmada da, yorum yüklü, hiç de nesnel olmayan haberler ürettikleri açığa çıkmıştır. Haberi üretirken tarafsız kalınmaya özen gösterilmiş olsa bile, kitle iletişim araçları yanlıdır. Haberin yayın politikası çerçevesinde sunuluşu, kapladığı alan, sırası yani hangi sayfada,

²⁰⁸ Şengül Özerkan, “Haberde Objektiflik”, **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, Sayı 10, 2000, s.53.

sayfanın neresinde yer aldığı, kaç kez yayımlandığı aşamalarında haber “yanlı hale getirilebilir.” Çünkü dört faktörde, seçim ve karar isteyen, yani taraf olunabilecek aşamalardır.²¹⁰

D- Haber ve Dil

Dildeki sözcükler, düşüncenin, insanın kültürel ve tarihi geçmişinin ürünü olarak ortaya çıkarlar. Kültür ürünü olarak diller, farklılıklarını yalnızca sözcük ve dilbilgisi yönünden değil; kültürün içinden doğduğu ilişkiler ve yaşanmışlıklardan da alırlar. Bu da dillerin tamamının olmasa bile, en azından bazı sözcük, deyim veya ifade kalıplarının, farklı bir bakış ve düşünce biçiminin ürünü olması sonucunu doğurur. Düşünce ve dil kaynaşmasının yanında “medya”, artık bu ilişkinin içine bir üçüncü alan olarak girmiştir. Günümüzde medya mesajı aktarırken, mevcut bir durumu ya da olayı haber şeklinde biçimlendirirken, onları parçalara ayıran, bazılarını seçip öne çıkaran, diğerlerini eleyen bir yol izler. Gerçeklik, haber olarak yeniden üretilirken bazı ideolojik değişimlere uğrar. Medya en sıradan mesajlarda bile aslında yanlı bir tavır içindedir. Medya , kabul ettiği doğruya göre, çarpık olanın ne olduğuna karar vermektedir. Bu da ideolojik bir seçimin işaretidir.²¹¹

Habere ayrılan yer ya da zaman dilimi, dilin vurgu sistemi, kullanılan cümlelerin yapısı, seçilen yüklem, zarflara, sıfatlara ayrılan yerler, bunların hepsi birer ideolojik seçim olarak değerlendirilmelidir. Haber metinlerinde, sıfatların kullanılmaması ya da en azından dengeli olarak dağıtılmaması, farklı görüşlere yer verilirken dengenin gözetilmemesi ve metin içindeki çeşitli iddialara simetrik olarak yer verilmemesi, haberin taraflı olduğu konusunda bize bilgi vermektedir. Medya içeriği, toplumdaki iktidar ilişkilerinin kabataslak bir haritasını oluşturmaktadır. Güçlüler haberlerde düzenli olarak yer alırken, daha az güçlü olanlar haberlerde cinayet, sapıklık gibi çarpıcı eylemler yaptıklarında yer almaktadırlar.²¹²

²⁰⁹ Kızılbay , s.192.

²¹⁰ Girgin, **Yazılı Basında Haber ve Habercilik Etik’i** , s.102.

²¹¹ Şengül Özerkan, **Medya, Dil ve İletişim**, İstanbul: Martı Yayınları, 2001, ss.162-164.

²¹² Necla Mora, “Türk Basınında Haber Anlayışı”, **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi** , Sayı 19, 2004, ss.141-142.

E- Çevre Haberi Nedir?

Çevre iletişimi, çevresel meseleler hakkındaki iletişimdir. Bir aktivite/ fenomen olarak, çevre iletişimi, insanlar arası, grup içi, kamusal, kurumsal ve kitle iletişiminin çeşitli formlarının hepsidir. Öyle ki bu iletişim çevre sorunları hakkındaki sosyal tartışmaları ortaya çıkarır ve insan olmayan doğayla ilişkimizi oluşturur.

Çevre iletişiminin yedi büyük çalışma alanı bulunmaktadır.

Çevresel retorik ve konuşma

Haber, medya ve çevre gazeteciliği

Çevre ile ilgili kararları almada halkın katılımı

Çevre koruma kampanyaları

Çevresel işbirliği ve çatışma çözümü

Risk iletişimi

Doğanın popüler kültürdeki temsili ²¹³

Çevre gazeteciliği, çevre iletişiminin alanı içindedir. Çevre haberinin bir çok tanımı yapılabilir: Basit bir anlatımla çevre haberi kitle iletişim araçlarında yayımlanan çevreyle ilişkili güncel olaylar, eğilimler, sorunlar ve insanlarla ilgili bilgilerdir.

Aslen çevre meseleleri ile ilgilenen çevre gazeteciliğinin kökleri doğa yazıcılığında, özellikle halk sağlığı ile ilgili araştırmacı gazetecilik ve bilim gazeteciliğindedir. 19. yüzyılda Henry David Thoreau ve George Perkins Marsh gibi yazarlar yazılarında doğanın güzelliği, önemini anlatmışlar ve korunması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu tip yazılar, ekolojinin bilim olarak ortaya çıktığı dönemde yazılmaya başlanmıştır. 19. yüzyılın sonunda, doğal kaynakları koruma fikri Amerikan kamuoyunda benimsenmiş ve ülkenin dört bir tarafında milli parklar oluşturulmuştur. Bu dönemde hazine arazileri ve sahip oldukları petrol, madenler gibi doğal kaynaklar

yatırımcıların ilgisini çekmiş ve burada yapılan kanunsuzluklar gazeteciler tarafından haber yapılmıştır. Özellikle de Alaska'daki hazine arazileri ile ilgili hikayeler bu konuya dikkat çekmiştir. 1. Dünya Savaşı sonrası “bilimin güç demek olduğu anlaşıncaya” gazetecilerde bu konuda daha fazla haber yapmaya başlamıştır. Bu dönemde her ne kadar bilim üzerine daha sık haber yapılmaya başlanmışsa da, sanayi faaliyetleri de takdir edilmiş, örneğin DDT gibi kimyasallar yararlı ilaçlar olarak görülmüş, bu faaliyetlerin çevreye ve insana etkisi sorgulanmamıştır. Çevre tarihçisi Donald Worster, Ekoloji Çağı'nın 1945'te ilk nükleer denemenin yapıldığı gün başladığını iddia eder. Ama Soğuk Savaş ideolojisi bu konunun sorgulanmasının önünü kapamıştır.²¹⁴

1960'ların sonunu batı medyasının çevreyi keşfettiği dönem olarak niteleyebiliriz. 1970'ler boyunca da bu ilgi artarak sürmüştür. Rachel Carson'un kitabı “Silent Spring”in 1962'de basılması çevreciliği daha önemli bir sosyal ve politik güç haline gelmiştir. Çevre gazeteciliği de böylece gelişmeye başlamıştır. New York Times, Chicago Tribune gibi gazetelerin sayfalarında çevre haberlerine ayrılan yerin 1960'ların sonundan başlayarak önemli bir artış gösterdiği gözlenmektedir. Muhabirler, nesli tükenen türler, çevre kirliliği gibi konularla ilgili haberler yapmaya başlamıştır. 1967'de Pulitzer Ödülü ilk kez çevre ile ilgili bir habere verilmiştir. Bu ilgi 1980'lerin başında bir düşüş gösterse de 80'lerin sonu ile beraber tekrar artmaya başlamıştır. Bu durumun sebebi bilimsel bilginin artışı, çevre sorunlarının küreselleşmesi (küresel ısınma gibi) ve çevre felaketlerinin (Çernobil gibi) ortaya çıkışıdır.²¹⁵

Özellikle ABD'de, George W Bush'un başkanlığı döneminde sergilediği anti-çevreci politikalar, çevre haberlerinin tekrar gündemin ilk sıralarına yerleşmesini beraberinde getirmiştir.²¹⁶

Günümüzde batı medyasında çevre ile ilgilenen uzman muhabirler bu konuda haberler yapmakta ve konuyla ilgili bir çok dergi yayımlanmaktadır.

²¹³ Mark Meisner, “What is Environmental Communication? (version 2.0)”, Environmental Communication Network (ECN), <http://www.esf.edu/ecn/whatisec.htm>, (12/05.2009).

²¹⁴ Len Ackland, “Encyclopedia of World Environmental History”, New York: Routledge, Vol. 2, 2003, ss 816-817.

²¹⁵ Raul Reis, “Environmental News: Coverage of Earth Summit by Brazilian Newspapers”, **Science Communication**, Thousand Oaks: Sage Publications, 21, 1999, ss.138-140.

²¹⁶ Sharon M. Friedman, “And The Beat Goes On: The Third Decade of Environmental Journalism”, **The Environmental Communication Yearbook**, New York :Routledge, Vol: 1,2004, s. 178.

Çevre haberlerinin ilgilendiği konu başlıkları ise çok çeşitlidir. Hava, su, toprak, gürültü kirliliği, biyoçeşitlilik, kimyasal silahlar (silahsızlanma), kimyasallar veya nükleer güç sonucu oluşmuş felaketler, genetiği değiştirilmiş gıdalar, ozon tabakasının delinmesi, küresel ısınma ve iklim değişikliği, nüfus artışı, su kaynakları, kirliliği önleme, kaynak tasarrufu, pestisidler, doğal ve teknoloji sonucu oluşmuş afetler, tehlikeli atıklar, atık yönetimi gibi bir çok konu çevre habercisinin ilgi alanındadır.²¹⁷

Bugün çevre gazetecilerinin önünde uğraşmaları gereken bir çok konu vardır. Bir çevre gazetecisi, öncelikle çevrebilim ve politika bilgisini derinleştirmelidir. Çevre gazetecilerinin taraflı olup olmaması gerektiği de bir başka tartışma konusudur. Yazar Michael Frome'un öncülük ettiği bir grup çevre gazetecisinin taraflı davranması gerektiğini savunmaktadır. Bu grup "küresel ısınma, asit yağmurları, yağmur ormanlarının tahribi, toksik atıklar, hava ve su kirliliği ve nüfus baskısının hayatın kalitesini azaltması ile profesyonel ve kişisel olarak ilgilenenler, gezegenin güvenliği ve sağlığı için taraflı olmak zorundadır." demektedir. Karşıt görüşte olanlar ise " Tek taraflı ve adil olmayan biçimde haber yapmak olarak anlaşılabilecek taraflı gazeteciliğin, okuyucuyu yanlış yönlendirmek olduğunu ve uzun vadede amaca zarar verici olduğunu" savunmaktadır. Bu şekilde bir çevre haberi ile aynı fikirde olmayan kişinin, o haberi gazetecinin "taraflı" olduğunu iddia ederek yalanlamaya çalışacağı ifade edilmektedir.²¹⁸

Basının en temel işlevi haber vermek, böylelikle de bireyi içinde yaşanan çevre, toplum, ülke ve de uluslar arası ortamdaki gelişen olaylara ilişkin aydınlatarak, onun, kanaatlerini sürdürmesini, güçlendirmesini ya da değiştirmesini sağlamaktır.²¹⁹

Basının bu bilgilendirme işlevini yerine getirirken başvurduğu haber kaynakları konusunda da bir tartışma yaşanmaktadır. Gazeteciler çevre haberlerini yaparken kamu adına denetleme görevini de yerine getirmektedir. Lichter ve Rothman'a göre haber kaynağı olarak çevre aktivistlerinden ziyade bilim adamlarına itibar edilmelidir. Taylor, Lee, Davis'e göre hükümet ve iş dünyasına haber kaynağı olarak

²¹⁷ Bernadette West, Peter M. Sandman, Michael R. Greenberg, **The Reporter's Environmental Handbook**, New Jersey: Rutgers, University Press, 1995, s.2.

²¹⁸ Ackland, s. 821.

²¹⁹ Atilla Girgin, **Türk Basın Tarihi'nde Yerel Gazetecilik**, İstanbul :İnkılap Kitabevi, 2001, s. 142.

daha az yer verilmeli ve çevreci aktivistlere daha fazla itibar edilmelidir. Basın ancak bu şekilde çevrenin korunmasına yardımcı olabilir.²²⁰

Gazeteciler, kamuoyunun bağımsız temsilcileri olma görevini yüklenmiş insanlardır.²²¹

Çevre haberciliğinde öncelikle kamu yararı düşünülerek haber yapılmalıdır. Fakat medyada yaşanan tekeleşme olgusunun çevre haberciliğini bu yönden olumlu etkilemeyeceği açıktır.

Çevre muhabiri Paul Brown, “Çevre haberciliğinde bağımsızlık çok önemlidir. Çünkü savunduklarımızı ispatlayabilecek durumda olmalıyız. Bu da kendine özgü, hassas bir duruş ister. Siyasetçileri, iktidarı utandırmak gereklidir.” demektedir.²²²

Ülkemizde çevre konusunda uzmanlaşmış, bilinçli, bilgili muhabirlere ihtiyaç vardır. Önemli ve yeni olan bilgiyi bulmak daha sonra da bunu haber haline getirmek için bilgiye gereksinim vardır.

Günümüzde önemli bir gündem maddesi olan çevre konusunda basınımızda planlı ve etkili bir yayın politikasının uygulandığı söylenemez. Oradan oraya koşturan muhabirler, ya rastgele ayaklarına takılan sorunları işleyecek ya da şefinin vereceği görevle haberini hazırlayıp getirecektir.²²³

Son yıllarda bu konuda gazetecileri bilgilendirmek adına çevre gazeteciliği ile ilgili eğitimler değişik kurumlar tarafından verilmektedir. Turizm ve Çevre Gazetecileri Derneği’nde (TURÇEV) çevre gazeteciliği ile ilgili seminerler yoluyla eğitimler yapılmaktadır. Bu eğitimlere diğer bir örnek de REC (Bölgesel Çevre Merkezi) Türkiye Şubesi’nin, 2006 yılında düzenlediği “Çevre Gazeteciliği Atölyesi” dir. ABD, Avrupa Komisyonu ve Macaristan’ın kurduğu bağımsız uluslararası bir kuruluş olan REC’in (Bölgesel Çevre Merkezi) Türkiye Şubesi, 2006 yılında, deneyimli çevre muhabirleri,

²²⁰ Rick Clifton Moore, “Environmental Issues and the Watchdog Role of Media: How Ellul’s Theory Complicates Liberal Democracy”, **Bulletin of Science Technology and Society**, Thousand Oaks: Sage Publications, 21, 2001, s.327.

²²¹ Girgin, **Haber Yazmak**, s 272.

²²² Emine Özcan, “Bağımsızlık Çevre Haberciliğinde Çok Önemli”, Baint İnternet Sitesi, 2006, <http://bianet.org/bianet/cevre-ekoloji/79991-bagimsizlik-cevre-haberciliginde-cok-onemli>, (12.05.2009).

Paul Brown (The Guardian) , Pavel Antonov'un (Yeşil Ufuklar) eğitim verdiği ve bir çok medya kuruluşunu temsilen muhabirlerin katıldığı bir “Çevre Gazeteciliği Atölyesi” düzenlemiştir.

Guardian'ın deneyimli çevre gazetecisi Paul Brown, bu eğitimde gazetecilere çevreyle ilgili daha iyi haberler yapabilmek için gerekli bazı ipuçları vermiştir. Bunları;

Hikaye fikrini belirledikten sonra açık fikirli olmak,

Internet kaynakları da dahil olmak üzere tüm bilgileri toplamak,

Editörle hikaye hakkında konuştuktan sonra farklı uzmanlar tespit edip ve onlarla görüşmeler yapmak,

Farklı görüşler arasında bir denge kurmak,

Bilgiyi mantıklı bir şekilde organize edip, hikayeye yerleştirmek

Yazıyı ilginçleştirecek öğeler kullanmak,

olarak sıralamıştır . Buna benzer eğitimler sayesinde çevreye ilginin artması beklenebilir.²²⁴

²²³ Tatar, s.61.

BEŞİNCİ BÖLÜM

V- GÜNÜMÜZ BASINININ ÇEVRE SORUNLARINA BAKIŞI İLE İLGİLİ BİR DEĞERLENDİRME

A. Gazeteler ve Çevreyle İlgili Genel Bir Değerlendirme

Gazete, politika, ekonomi,kültür ve daha başka konularda haber ve bilgi vermek için, yorumlu ya da yorumsuz, her gün ya da belirli zaman aralıklarıyla çıkarılan yayındır. Gazete, gününün belgesi, her tür bilginin sadık defteri olarak, herhangi bir konuya saplanıp kalmamalı, aksine her damağa yönelik bir şey içermelidir. Gazete, yazı ve fotoğraf kullanarak halka, güncel olaylara ilişkin haber ve bilgi verir.²²⁵

Basın haber vermek, denetlemek, eğitmek ve kültürü aktarmak, mal ve hizmetlerin tanıtmak ve eğlendirmek gibi işlevlere sahiptir. Yazılı basın aracı olan gazete ve dergilerin ulaştırdığı haber mesajları, saklanabilir bir belge niteliğini taşımaktadır. Yazılı basın, haberleri daha ayrıntılı, derinliğine inerek sunar.²²⁶

Gazeteler çevre ve çevre sorunları konusunda önemli bir bilgi kaynağıdır. Gazeteler, çevre sorunları hakkında gerçek enformasyonu, objektif bir şekilde haber yapıp kamuoyuna sunmalıdır. Böylece kamuoyu oluşumuna katkıda bulunmalıdır. Çevre eğitimi ve toplumda çevre koruma bilincinin oluşturulması konusunda da gazeteler, diğer kitle iletişim araçlarıyla beraber oldukça önemli bir işleve sahiptir. Bu nedenle çevre haberlerini yapan gazetecilerin konularındaki yetkinliği, toplumu doğru bilgilendirmek açısından önemlidir.

²²⁴ REC Türkiye (Bölgesel Çevre Merkezi), **Çevre Gazeteciliği Atölyesi Seminer Notu**, 24-27 Mayıs 2006, Ankara, s.2.

²²⁵ Girgin,**Yazılı Basında Haber ve Habercilik Etik'i**, ss. 64-65.

Basının çevreyle ilgili kurum ve kişileri denetlemesi, gerektiği yerde eleştirmesi ve bu konuda da toplumu bilgilendirmesi hür ve demokratik rejimlerde rejimin sağlığı açısından önem taşımaktadır. Basın, iktidarı da denetleyerek gerektiği yerde eleştirerek çevreyle ilgili yasal düzenlemeleri yapmasını sağlayabilir. Demokratik rejimlerin güvencesi, vatandaşların eleştirel katkılarıdır, vatandaşın sözcüsü ise basındır. Bu nedenle, özgürlükçü demokrasilerde basının en önemli görevi, tüm kamusal yaşantının kontrolü ve kritiğidir.²²⁷

Dünyada, haberin kavranmasıyla ilgili araştırmalar daha çok radyo ve televizyona yönelik olmasına rağmen, gazete haber metinleri üzerinde yapılan kavrama ile ilgili araştırmalar da önemli bulgular içermektedir.²²⁸

Bu çalışmada çevre haberlerinin yerini ve önemini saptamak amacıyla yüksek tirajlı 8 gazete üzerinde belli bir kodlama formu doğrultusunda gazete taraması çalışması yapılmıştır.

Haberin hangi gazetede hangi günde yer aldığı öncelikle araştırılmıştır. Bu soru ile haberlerin dağılımı belirlenmek istenmiştir. Haberin gazetede kapladığı alan, gazetenin o habere ne kadar önem verdiği göstermektedir. Daha çok yer ayırmak o haber için detaylı çalışma ve ayrıntılı bilgi elde etmeyi gerektirir. Bu da gazetenin o haberi ne kadar önemseydiğini gösteren bir ölçüttür. Hangi sayfada yer aldığı da bu bakımdan önemlidir. İlk sayfa veya arka sayfada yer alan bir haberin göze çarpma olasılığı orta sayfalarda yer alan bir habere göre daha fazladır. Üst bölüm ve alt bölüm ayrımında da yine bu kriter geçerlidir. Sayfanın üst bölümünde olan bir haber okuyucunun ilgisini daha fazla çekebilecektir. Bu kriterler gazetenin habere verdiği önemi gösterebilecek bir ölçüt olarak düşünülmüştür.

²²⁶ Tokgöz, s.39.

²²⁷ Murat Özgen "Basının Kendi Kendini Denetimi (Basında Otokontrol)", **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, Sayı 6, 1997, s.62.

²²⁸ Şengül Özerkan, "Haberde Kavrama ve Hatırlama Araştırmaları", **Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, 2001, s.99.

Haberin başlığı oldukça önemlidir. Okuru metne çeken başlık olmaktadır. Başlığın temel amacı, haberin özetini vermek, habere çekicilik kazandırmaktır. Haberler başlığın abartılı olup olmadığı metinle uyumunun olup olmadığı bakımından incelenmiştir. Fotoğraf, yine haberde çekiciliği artıran diğer bir öğedir. Haberde fotoğraf kullanılıp kullanılmadığı da habere olan ilgiyi artıran veya azaltan bir unsurdur. Özet giriş sayesinde okuyucu tüm metni okumadan da haberin içeriğini öğrenebilmektedir. Bu soru da haberde iletilen mesajın ne kadar önemsendiğini gösteren bir kriter olarak kabul edilmiştir.

Haberler kaynağı açısından iç haber dış haber olarak 2 bölüme ayrılmıştır. Haberler türlerine göre de 1. Ekonomi haberi 2. Güncel /aktüel haber 3. Ekoloji 4. Siyasi haber 5. Magazin haberi 6. Bilimsel haber/araştırma 7. Köşe yazısı/yorum yazısı 8. Yazı dizisi/röportaj 9. Haber anonsu olarak 9 kategoriye ayrılmıştır.

Haberler yayımlandığı tarihler açısından da 1.hafta içi -2.hafta sonu olarak önce 2'ye ve hangi aydan yayımladığını belirlemek amacıyla 1-haziran, 2-temmuz, 3-ağustos olarak 3'e ayrılmıştır.

Haberin kaynağı nedir? Bu kategoride 1-muhabir 2-gazete büro 3-kaynaksız 4-ajans(AA-DHA-İHA-Cihan-Anka) 5-ajans (AP-AFP-Reuters) 6 –Diğer olarak 6'ya ayrılmıştır.

Konu dağılımı kriterine ise, hangi çevre sorununun ne sıklıkta gazetede kendine yer bulduğunun belirlenmesi amacıyla bakılmıştır. Bu amaçla kategori belli başlı konular belirlenerek 11'e ayrılmıştır. Bunlar;

1. Küresel ısınma 2. kuraklık 3. orman yangınları /ormansızlaşma 4. Su kirliliği 5. Hayvanlar /hayvan hakları 6.Tarihi çevre /kültürel miras 7. Nükleer enerji/tehlikeli atıklar/Madencilik 8. Çevre dostu enerji ve ürünler 9.Çevrecilik, çevre eğitimi ve yasal düzenlemeler 10.Çarpık kentleşme 11. Diğer (gürültü ve hava kirliliği)

Tablo 1:
Tüm Gazetelerdeki Çevre Haberlerinin Sayısal ve Yüzde Dağılımı

Gazete	Sayı	%
Cumhuriyet	360	14,8
Milliyet	356	14,7
Hürriyet	353	14,5
Zaman	300	12,4
Sabah	316	13,0
Posta	237	9,8
Türkiye	281	11,6
Vatan	225	9,3
Toplam	2.428	100,0

Araştırma sonuçlarına göre en fazla çevre haberi 360 haber ile Cumhuriyet gazetesindedir. Onu sırasıyla 356 haber ile Milliyet gazetesi, 353 ile Hürriyet, 316 ile Sabah, 300 ile Zaman, 281 ile Türkiye, 237 ile Posta, 225 ile de Vatan gazetesi izlemektedir. 2007 yazında en fazla çevre haberine Cumhuriyet gazetesi yer vermiştir. Bu dönemde en az çevre haberi Vatan gazetesinde çıkmıştır. İlk üçteki Cumhuriyet, Milliyet, Hürriyet gazetesindeki çevre haberi sayısının birbirine oldukça yakın çıktığı görülmektedir. Araştırmada en fazla çevre haberine yer veren Cumhuriyet ile bu dönemde en az çevre haberine yer veren Vatan gazetesi arasında %5.5 gibi bir fark bulunmaktadır.

B. Cumhuriyet Gazetesi

Tablo 2:
Cumhuriyet Gazetesi’nde Çevre Haberlerinin Sayfa Özellikleri -1

Haberin Bulunduğu Sayfa	Sayı	%Yüzde
1. Sayfa	31	8,6%
2. Sayfa	7	1,9%
3. Sayfa	67	18,6%
Ekonomi sayfası	29	8,1%
Dünya sayfası	16	4,4%
Son sayfa	108	30,0%
Diğer sayfalar	102	28,3%
Toplam	360	100,0%

Tablo 3:
Cumhuriyet Gazetesi’nde Çevre Haberlerinin Sayfa Özellikleri -2

Haberin kapladığı alan	Sayı	%Yüzde
%10'dan az	57	15,8%
%10-29	212	58,9%
%30-49	71	19,7%
%50 ve üzeri	20	5,6%
Toplam	360	100,0%

Tablo 4:
Cumhuriyet Gazetesi’nde Çevre Haberlerinin Sayfa Özellikleri -3

Haberin Sayfadaki Konumu	Sayı	%Yüzde
Alt Böl	146	40,6%
Üst Böl.	214	59,4%
Toplam	360	100,0%

Haberin konulduğu sayfa ve konumu o gazetenin habere bakışı hakkında bir fikir vermektedir. Cumhuriyet Gazetesi'nde en fazla çevre haberinin % 30 ile son sayfada yer aldığı, onu % 28.3 ile diğer sayfalar, % 18.6 ile 3. sayfanın takip ettiği görülmektedir. Gazetenin 1.,2.,3..sayfası ile arka sayfası diğer sayfalara göre daha fazla ilgi çekmektedir. Cumhuriyet Gazetesi'nde de çevre haberleri, en fazla ilk bakılan sayfalardan bir olan arka sayfada yer almıştır. 3. sayfa da yine ilk bakılan sayfalardan biridir. Bu sayfa da oldukça yüksek bir orandadır. Fakat 1. sayfadan sadece 30 çevre haberi verilmiştir. Bunun da tüm haberler içindeki oranı % 8.6'dır. Haberin kapladığı alan da, yine gazetenin habere verdiği önemi gösteren ölçütlerden biri sayılmaktadır. Cumhuriyet Gazetesi'nde haberlerin % 58.9'unu oluşturan 212 haberin boyutu, %10-29 arasındadır. Gazetede habere daha fazla yer ayrılması haberin daha da derinlemesine, tüm boyutlarıyla irdelendiği anlamına gelir. Oysa ki Cumhuriyet Gazetesi'nde % 50 ve üzeri alanı kaplayan haber sayısı sadece 20'dir. Sayfadaki konum itibarıyla da üst bölümde yer alan haberlerin 59,4% ile üstünlük sağladığını görmekteyiz.

Tablo 5:
Cumhuriyet Gazetesi'nde Haberlerin Başlık Özellikleri

Başlık –Metin Uyumu	Sayı	%Yüzde
Var	342	95,0%
Yok	18	5,0%
Abartılı Başlık		
Var	28	7,8%
Yok	332	92,2%
Özet Girişler		
Var	79	21,9%
Yok	281	78,1%
Toplam	360	100,0%

Haberlerde % 95 gibi bir oranla başlık metin uyumunun gözetildiğini söyleyebiliriz. % 92 gibi bir oran bize gazetede başlıklarda abartıdan kaçınılmakta

olduğunu göstermektedir. Genelde düz abartılı ifadelerin kullanılmadığı, “Boğazda Çevreci Protesto” (11.Haziran 2007) gibi başlıklar kullanılmıştır. Bunun dışında abartılı ifadelerin kullanıldığı başlıklara örnek olarak, 5 Haziran 2007’de yayımlanan “Kuş Cenneti Hançerlendi” haberini verebiliriz. Gazete bir haberin çok okunan bölümlerinden biri olan, okuyucuya haberin ana fikrini ve bazı unsurlarını özet olarak sunan özet girişler haberlerde sadece % 21.9’dur.

Tablo 6:
Cumhuriyet Gazetesi’nde Haberlerin Tür Özellikleri

Haber Türü	Sayı	%Yüzde
Ekonomi haberi	36	10,0%
Güncel/aktüel haber	144	40,0%
Ekoloji	83	23,1%
Siyasi haber	21	5,8%
Magazin haberleri	1	0,3%
Bilimsel haber/araştırma	17	4,7%
Köşe/yorum yazısı	26	7,2%
Yazı dizisi/röportaj	13	3,6%
Haber Anonsu	19	5,3%
Toplam	360	100,0%

Cumhuriyet Gazetesi’nde çevre ve çevre sorunları ile ilgili unsurlar daha çok güncel/aktüel haberlerin içinde bir öge olarak kullanılmıştır. İçinde çevre ögesi barındıran güncel/aktüel haberlerin oranı % 40’tır. Tamamen hedefi ekoloji olan ve buna dair unsurları işleyen haber oranı toplam haberler içinde % 23.1’dir. Ekonomi haberi de oran olarak % 36 ile bu iki kategoriyi takip etmektedir. Köşe yazısı, yazı dizisi, bilimsel haber gibi diğer kategorilerin oranları ise % 10’dan azdır. Ekonomi haberine örnek olarak ” Çevreci mangal kömürü” (29.Haziran.2007), güncel habere örnek olarak

orman yangınlarıyla ilgili “Deniz manzaralı yangınlar” (11.Temmuz.2007), ekoloji haberine örnek olarak Sorgun ormanlarıyla ilgili “Sorgun soluk alacak” (28. Haziran.2007) veya nesli tükenmekte olan türlerin envanterinin çıkarılmasıyla ilgili “Kanoyla çevre keşfi” (26.Temmuz.2007) haberini verebiliriz.

Tablo 7:
Cumhuriyet Gazetesi’nde Haberlerin Kaynak Özellikleri

Haberin Kaynak Özellikleri	Sayı	%Yüzde
İç haber	300	83,3%
Dış haber	60	16,7%
Haber kaynağı		
Muhabir	98	27,2%
Gazete büro	145	40,3%
Kaynaksız	37	10,3%
Ajans(AA-DHA-İHA-Cihan-Anka)	50	13,9%
Ajans(AP-AFP-Reuters)	2	0,6%
Diğer	28	7,8%
Toplam	360	100,0%

Haber kaynağı açısından iç haber oranı % 83.3 gibi bir oranla, dış kaynaklı haberlere üstünlük sağlamıştır. “Japonya’ da Çernobil sendromu” (18.Temmuz.2007) dış kaynaklı habere örnek olarak, iç kaynaklı habere örnek olarak ise ” Kızılırmak zehir akıyor” (04.Ağustos.2007) haberini verebiliriz. Gazete büro oranı % 40.3 iken, muhabirin özel olarak yaptığı haber sayısı 98’dir, oranı da tüm haberler için de % 27.2’dir. Gazete büro, yerli ve yabancı haber ajanslardan alınan haberlerin toplamı % 54.8 ile tüm haberlerin yarısından fazlasını oluşturmaktadır.

Tablo 8:
Cumhuriyet Gazetesi’nde Haberlerin Fotoğrafa Yer Verme Özellikleri

Haber fotoğrafı	Sayı	%Yüzde
Var	178	49,4%
Yok	182	50,6%
Toplam	360	100.0%

Haberde ilk bakılan ve haberin ilgi çekmesini okunmasını sağlayan öğelerin başında haberde fotoğraf kullanımı gelmektedir. Cumhuriyet Gazetesi’nde fotoğraf kullanımı, % 49.4 ile toplam haberlerin yaklaşık yarısını oluşturan bir orandadır. Yüzde 50.6 ile haberlerin diğer yarısında ise fotoğraf kullanılmamıştır.

Tablo 9:
Cumhuriyet Gazetesi’nde Haberlerin Yayımlanma Tarihi Dağılımı

	Sayı	%Yüzde
Haberin yayımlandığı gün		
Hafta içi	269	74,7%
Hafta sonu	91	25,3%
Haberin yayımlandığı ay		
Haziran	79	21,9%
Temmuz	88	24,4%
Ağustos	193	53,6%
Toplam	360	100,0%

Cumhuriyet Gazetesi’nde haberlerin % 74.7’si hafta içinde, % 25.3’ü ise hafta sonunda yayımlanmıştır. Haberlerin % 53.6 ile yarısından fazlası, Ağustos ayı içinde yayımlanmıştır. Haziran ve Temmuz ayında yayımlanan toplam çevre haberi sayısı 167 iken, sadece Ağustos’ta 193’tür.

Tablo 10:
Cumhuriyet Gazetesi'nde Haberlerin Konu Dağılımı

Konu Dağılımı	Sayı	%Yüzde
Küresel ısınma	59	16,4%
Kuraklık	102	28,3%
Orman yangınları/ormansızlaşma	50	13,9%
Su kirliliği	21	5,8%
Hayvanlar/hayvan hakları	19	5,3%
Tarihi çevre/kültürel miras	30	8,3%
Nükleer enerji/atıklar/madencilik	16	4,4%
Çevre dostu enerji/ürünler	25	6,9%
Çevrecilik, çevre eğitimi ve yasal düzenlemeler	29	8,1%
Çarpık kentleşme	4	1,1%
Diğer(Gürültü/hava kirliliği)	5	1,4%
Toplam	360	100.0%

Konu dağılımı açısından % 28.3 ile en fazla kuraklık haberlerinin gazetede yer aldığı görülmektedir. Onu % 16.4 ile küresel ısınma, % 13.9 ile orman yangınları haberleri izlemektedir. Tarihi çevre ile ilgili haberler % 8.3 iken çevrecilik, çevre eğitimi ve çevreyle ilgili yasal düzenlemelerle ilgili haberler % 8.1'dir. Kuraklıkla ilgili olarak 1. sayfadan anonsu verilen “Melen projesine hız” (3.Ağustos.2007), “Barajlar da kurudu” (29.Haziran 2007) haberlerini, küresel ısınmayla ilgili olarak “Buzullar yüzde 30 azaldı” (15.Ağustos.2007) haberini, çevrecilikle ilgili olarak “Bilinçli çevreciler için rehber” (09.Ağustos.2007) haberini, tarihi çevreyle ilgili olarak “Anadolu’yu 150 yıldır kazıyoruz” (13.Ağustos.2007) haberini örnek verebiliriz.

C. Milliyet Gazetesi

Tablo 11:
Milliyet Gazetesi’nde Çevre Haberlerinin Sayfa Özellikleri -1

Haberin Bulunduğu Sayfa	Sayı	%Yüzde
1. Sayfa	18	5,1%
2. Sayfa	32	9,0%
3. Sayfa	50	14,0%
Ekonomi sayfası	79	22,2%
Dünya sayfası	5	1,4%
Son sayfa	19	5,3%
Diğer sayfalar	153	43,0%
Toplam	356	100,0%

Tablo 12:
Milliyet Gazetesi’nde Çevre Haberlerinin Sayfa Özellikleri -2

Haberin kapladığı alan	Sayı	%Yüzde
%10'dan az	34	9,6%
%10-29	153	43,0%
%30-49	157	44,1%
%50 ve üzeri	12	3,4%
Toplam	356	100,0%

Tablo 13:
Milliyet Gazetesi’nde Çevre Haberlerinin Sayfa Özellikleri –3

Haberin Sayfadaki Konumu	Sayı	%Yüzde
Alt Böl	162	45,5%
Üst Böl.	194	54,5%
Toplam	356	100,0%

Milliyet Gazetesi'nde en fazla çevre haberinin %43 ile diğer sayfalarda yer aldığı, onu % 22,2 ile ekonomi sayfasının, % 14 ile 3. sayfanın takip ettiği görülmektedir. Gazetenin 1.,2.,3..sayfası ile arka sayfası diğer sayfalara göre daha fazla ilgi çekmektedir Milliyet Gazetesi'nde ise çevre haberleri daha az bakılan sayfalar olarak kabul edilen diğer sayfalarda yer almıştır. İlk önce bakılan sayfalardan biri olan 3. Sayfa, üçüncü en yüksek orana sahiptir. Fakat toplam 356 çevre haberinin sadece 18'i 1. sayfadan verilmiştir. İkinci sayfada 32, arka sayfada ise 19 çevre haberi yer almıştır. 1.,2.,3.. sayfa ve arka sayfadaki toplam haber sayısı 356 haber içinde sadece 119'dur. Milliyet Gazetesi'nde çevre haberlerinin içinde yer aldığı sayfalar açısından çok önemli görülmediği sonucuna varabiliriz. Haberin kapladığı alan da yine önem açısından ölçütlerden biri sayılmaktadır. Milliyet Gazetesi'nde haberlerin % 44,1'inin boyutu %30-49 arasındadır. Kapladığı alan bakımından %10-29 orana sahip haber sayısı 143'tür, oran olarak da % 43'tür. Sayfadaki konum itibarıyla da üst bölümde yer alan haberlerin % 54,5 ile üstünlük sağladığını görmekteyiz.

Tablo 14:
Milliyet Gazetesi'nde Haberlerin Başlık Özellikleri

Başlık –Metin Uyumu	Sayı	%Yüzde
Var	342	96,1%
Yok	14	3,9%
Abartılı Başlık		
Var	34	9,6%
Yok	322	90,4%
Özet Girişler		
Var	155	43,5%
Yok	201	56,5%
Toplam	356	100,0%

Haberlerde % 96.1 gibi bir oranla başlık metin uyumunun bulunduğu gözlenmiştir. % 90.4 gibi bir oran da bize gazetede abartılı başlıklar kullanmaktan

kaçınıldığını göstermektedir. Genelde düz abartılı ifadelerin kullanılmadığı “Tüpraş’ın çevre dostu üniteleri devreye girdi” (14.Temmuz.2007) gibi başlıklar kullanılmıştır. Bunun dışında abartılı ifadelerin kullanıldığı başlıklara örnek olarak ise “Ciğerlerimizi yakmayın” (22.Haziran.2007) haberini verebiliriz. Gazete bir haberin çok okunan bölümlerinden biri olan,okuyucuya haberin ana fikrini ve bazı unsurlarını özet olarak sunan özet girişlerin oranı haberlerde % 43.5’tir. Haberlerde yarıya yakın bir oranda özet girişler bulunmaktadır.

Tablo 15:
Milliyet Gazetesi’nde Haberlerin Tür Özellikleri

Haber Türü	Sayı	%Yüzde
Ekonomi haberi	58	16,3%
Güncel/aktüel haber	170	47,8%
Ekoloji	50	14,0%
Siyasi haber	15	4,2%
Magazin haberleri	4	1,1%
Bilimsel haber/araştırma	11	3,1%
Köşe/yorum yazısı	30	8,4%
Yazı dizisi/röportaj	1	0,3%
Haber Anonsu	17	4,8%
Toplam	356	100,0%

Milliyet Gazetesi’nde, çevre ve çevre sorunları ile ilgili unsurlar daha çok güncel/aktüel haberlerin içinde bir öge olarak kullanılmıştır. İçinde çevre ögesi barındıran güncel/aktüel haberlerin oranı % 47.8’dir. Ekonomi haberi de oran olarak % 16.3 ile bu kategoriyi takip etmektedir Tamamen hedefi ekoloji olan haberlerin oranı % 14’dür.. Köşe yazısı oranı %8.4, yazı dizisi oranı neredeyse sıfıra yakın %0.3’tür. Ekonomi haberine örnek olarak “Rüzgar yatırımcıları iletim hattına takıldı” (30.Temmuz. 2007), güncel habere örnek olarak orman yangınlarıyla ilgili “Kaş’taki orman yangını 1 can aldı” (24.Temmuz.2007) , ekoloji haberine örnek olarak TEMA’nın

keçi cinsiyle ilgili yaptığı çalışmayla ilgili olan “Keçiler değişti orman yeşerdi” (7. Ağustos.2007) veya organik tarımla ilgili “Ekolojik Pazar bir yaşında” (30.Haziran 2007) haberlerini verebiliriz.

Tablo 16:
Milliyet Gazetesi’nde Haberlerin Kaynak Özellikleri

Haberin Kaynak Özellikleri	Sayı	%Yüzde
İç haber	298	83,7%
Dış haber	58	16,3%
Haber kaynağı		
Muhabir	75	21,1%
Gazete büro	82	23,0%
Kaynaksız	22	6,2%
Ajans(AA-DHA-İHA-Cihan-Anka)	139	39,0%
Ajans(AP-AFP-Reuters)	7	2,0%
Diğer	31	8,7%
Toplam	356	100,0%

Haber kaynağı açısından iç haber oranı % 83.7 gibi bir oranla, dış kaynaklı haberlere üstünlük sağlamıştır. “Küresel ısınmayı G-8 önleyecek” (08.Haziran.2007) dış kaynaklı habere örnek olarak, iç kaynaklı habere örnek olarak ise ” Arçelik çalışanları denizde atık temizledi (05.Haziran.2007) haberini verebiliriz. Yerli haber ajansları, haberlerin % 39’una kaynaklık etmektedir. Gazete büro oranı % 23 iken, muhabirin özel olarak yaptığı haber sayısı 75’tir, oranı da tüm haberler için de % 21.1’dir. Kaynaksız haber oranı ise % 6.2’dir.

Tablo 17:
Milliyet Gazetesi'nde Haberlerin Fotoğrafa Yer Verme Özellikleri

Haber fotoğrafı	Sayı	%Yüzde
Var	277	77,8%
Yok	79	22,2%
Toplam	356	100.0%

Haberde en çok ilgi çeken öğelerin başında haberde fotoğraf kullanımı gelmektedir. Milliyet Gazetesi'nde fotoğraf kullanımı, % 77.8 ile toplam haberlerin 4/3'ünden fazlasını oluşturmaktadır. Yüzde 22.2 ile haberlerin 4/1'inde ise fotoğraf kullanılmamıştır.

Tablo 18:
Milliyet Gazetesi'nde Haberlerin Yayımlanma Tarihi Dağılımı

	Sayı	%Yüzde
Haberin yayımlandığı gün		
Hafta içi	263	73,9%
Hafta sonu	93	26,1%
Haberin yayımlandığı ay		
Haziran	98	27,5%
Temmuz	115	32,3%
Ağustos	143	40,2%
Toplam	356	100,0%

Milliyet Gazetesi'nde haberlerin % 73.9'u hafta içinde, % 26.1'i ise hafta sonunda yayımlanmıştır. Haberlerin % 40.2'si Ağustos ayı içinde yayımlanmıştır. Bu oran Haziran ayında %27.5 ve Temmuz ayında ise %32.3'tür.

Tablo 19:
Milliyet Gazetesi'nde Haberlerin Konu Dağılımı

Konu Dağılımı	Sayı	%Yüzde
Küresel ısınma	49	13,8%
Kuraklık	92	25,8%
Orman yangınları/ormansızlaşma	45	12,6%
Su kirliliği	28	7,9%
Hayvanlar/hayvan hakları	46	12,9%
Tarihi çevre/kültürel miras	28	7,9%
Nükleer enerji/atıklar/madencilik	10	2,8%
Çevre dostu enerji /ürünler	30	8,4%
Çevrecilik, çevre eğitimi ve yasal düzenlemeler	21	5,9%
Çarpık kentleşme	5	1,4%
Diğer(Gürültü/hava kirliliği)	2	0,6%
Toplam	356	100.0%

Konu dağılımı açısından % 25.8 ile en fazla kuraklık haberlerinin gazetede yer aldığı görülmektedir. Onu sırasıyla % 13.8 küresel ısınma ve % 12.6 orman yangınları haberleri izlemektedir. Hayvanlar/hayvan hakları ile ilgili haberlerin oranı %12.9 iken, tarihi çevre ile ilgili haberler % 7.9'dur. Çevre dostu enerji/ ürünlerle ilgili haberler % 8.4'dir. Kuraklıkla ilgili olarak "Türkiye'nin çöl haritası" (20.Haziran.2007)haberini, orman yangınlarıyla ilgili "Yatağan da orman yangını"(15.Temmuz.2007) haberini, hayvanlar /hayvan haklarıyla ilgili "Yavru pandaların kucak tedavisi" (23.Ağustos.2007) haberini, küresel ısınmayla ilgili olarak "20 bin yıllık buzul eriyor" (15. Ağustos.2007) haberini, nükleer enerjiyle ilgili "Nükleeri 20 yıldır konuşuyoruz" (31.Temmuz.2007) haberini, tarihi çevreyle ilgili "Türkiye'de 5 tarihi yer tehlike altında" (08.Haziran.2007) veya "Hasankeyf'in ölüm mutabakatı açıklandı" (07.Temmuz.2007) haberlerini örnek verebiliriz.

D.Hürriyet Gazetesi

Tablo 20:
Hürriyet Gazetesi’nde Çevre Haberlerinin Sayfa Özellikleri -1

Haberin Bulunduğu Sayfa	Sayı	%Yüzde
1. Sayfa	16	4,5%
2. Sayfa	2	0,6%
3. Sayfa	8	2,3%
Ekonomi sayfası	60	17,0%
Dünya sayfası	16	4,5%
Son sayfa	5	1,4%
Diğer sayfalar	246	69,7%
Toplam	353	100,0%

Tablo 21:
Hürriyet Gazetesi’nde Çevre Haberlerinin Sayfa Özellikleri -2

Haberin kapladığı alan	Sayı	%Yüzde
%10'dan az	38	10,8%
%10-29	166	47,0%
%30-49	142	40,2%
%50 ve üzeri	7	2,0%
Toplam	353	100,0%

Tablo 22:
Hürriyet Gazetesi’nde Çevre Haberlerinin Sayfa Özellikleri -3

Haberin Sayfadaki Konumu	Sayı	%Yüzde
Alt Böl	160	45,3%
Üst Böl.	193	54,7%
Toplam	353	100,0%

Haberin konulduğu sayfa ve konumu o gazetenin habere bakışı hakkında bir fikir vermektedir. Hürriyet Gazetesi'nde en fazla çevre haberinin % 69.7 ile diğer sayfalarda yer aldığı, onu % 17 ile ekonomi sayfasının takip ettiği görülmektedir. Gazetenin daha fazla ilgi çeken 1.,2.,3..sayfası ile arka sayfasında, oranlar sırasıyla %4.5, %0.6,%2.5,%1.4'tür. Bu 4 sayfada verilen toplam çevre haberi sayısı, 353 haber içinde sadece 31'dir. Haberin kapladığı alanda yine gazetenin habere verdiği önemi gösteren ölçütlerden biri sayılmaktadır. Hürriyet Gazetesi'nde haberlerin % 47'sini oluşturan 166 haberin boyutu %10-29 arasındadır. Hürriyet Gazetesi'nde % 50 ve üzeri alanı kaplayan haber sayısı sadece 7'dir. Sayfadaki konum itibarıyla da üst bölümde yer alan haberlerin 54,7% ile üstünlük sağladığını görmekteyiz.

Tablo 23:
Hürriyet Gazetesi'nde Haberlerin Başlık Özellikleri

Başlık –Metin Uyumu	Sayı	%Yüzde
Var	325	92,1%
Yok	28	7,9%
Abartılı Başlık		
Var	94	26,6%
Yok	259	73,4%
Özet Girişler		
Var	135	38,2%
Yok	218	61,8%
Toplam	353	100,0%

Haberlerde % 92.1 gibi bir oranla başlık metin uyumu gözetilmiştir. % 73.4 gibi bir oran da bize gazetede abartılı başlıklar kullanmaktan kaçınıldığını göstermektedir. Genelde düz abartılı ifadelerin kullanılmadığı “Bir kentin örnek su bilinci” (02.Temmuz.2007) gibi başlıklar kullanılmıştır. Bunun dışında abartılı ifadelerin kullanıldığı başlıklara örnek olarak ise “Yeşilırmak'ta balık katliamı” (29.Temmuz.2007) haberini verebiliriz. Gazetede bir haberin çok okunan bölümlerinden

biri olan, özet girişlerin oranı % 61.8'tir. Haberlerin yarısından fazlasında özet girişler bulunmaktadır.

Tablo 24:
Hürriyet Gazetesi'nde Haberlerin Tür Özellikleri

Haber Türü	Sayı	%Yüzde
Ekonomi haberi	46	13,0%
Güncel/aktüel haber	174	49,3%
Ekoloji	47	13,3%
Siyasi haber	13	3,7%
Magazin haberleri	2	0,6%
Bilimsel haber/araştırma	5	1,4%
Köşe/yorum yazısı	53	15,0%
Yazı dizisi/röportaj	0	0,0%
Haber Anonsu	13	3,7%
Toplam	353	100,0%

Hürriyet Gazetesi'nde içinde çevre ögesi barındıran güncel/aktüel haberlerin oranı % 49.3'tür. Köşe yazısı oranı/yorum yazısı oranı %15 ile ikinci en yüksek orandır. Tamamen hedefi ekoloji olan haberlerin oranı % 13.3 ile bu kategoriyi takip etmektedir. 4. sırada bulunan ekonomi haberlerinin oranı ise % 13'tür. Yazı dizisi bulunmamaktadır. Ekonomi haberine örnek olarak "Nükleer santral zorunluluk haline geldi" (22.Temmuz. 2007) haberini, güncel habere örnek olarak "Gavur gölü artık yok" (05.Ağustos.2007) haberini, ekoloji haberine örnek olarak "Böceklere karşı 3 bin keklik" (13. Ağustos.2007), bilimsel haber/araştırmaya örnek olarak "Karıncalar yuvasını dezenfekte ediyormuş" (22.Haziran 2007) haberini verebiliriz.

Tablo 25:
Hürriyet Gazetesi'nde Haberlerinin Kaynak Özellikleri

Haberin Kaynak Özellikleri	Sayı	%Yüzde
İç haber	299	84,7%
Dış haber	54	15,3%
Haber kaynağı		
Muhabir	64	18,1%
Gazete büro	53	15,0%
Kaynaksız	54	15,3%
Ajans(AA-DHA-İHA-Cihan-Anka)	126	35,7%
Ajans(AP-AFP-Reuters)	0	0,0%
Diğer	56	15,9%
Toplam	353	100,0%

Haber kaynağı açısından iç haber oranı % 84.7 gibi bir oranla, dış kaynaklı haberlere üstünlük sağlamıştır. “Bush’ tan iklim çağrısı” (04.Ağustos.2007) dış kaynaklı habere örnek olarak ,iç kaynaklı habere örnek olarak ise ” İlk kuş cennetimizi yok ettik” (05.Haziran.2007) haberini verebiliriz. Yerli haber ajansları, haberlerin % 35.7’sine kaynaklık etmektedir. Gazete büro oranı % 15 iken, muhabirin özel olarak yaptığı haber sayısı 353 haberde 64, oranı da tüm haberler için de % 18.1’dir. Kaynaksız haber oranı ise % 15.3’tür..

Tablo 26:
Hürriyet Gazetesi'nde Haberlerin Fotoğrafa Yer Verme Özellikleri

Haber fotoğrafı	Sayı	%Yüzde
Var	230	65,2%
Yok	123	34,8%
Toplam	353	100.0%

Haberde ilk bakılan öğelerin başında fotoğraf gelmektedir. Hürriyet Gazetesi'nde fotoğraf kullanımı, % 65.2 ile toplam haberlerin yarısından fazlasını oluşturan bir orandadır. Haberlerin % 34.8'sinde ise fotoğraf kullanılmamıştır.

Tablo 27:
Hürriyet Gazetesi'nde Haberlerin Yayımlanma Tarihi Dağılımı

	Sayı	%Yüzde
Haberin yayımlandığı gün		
Hafta içi	248	70,3%
Hafta sonu	105	29,7%
Haberin yayımlandığı ay		
Haziran	103	29,2%
Temmuz	101	28,6%
Ağustos	149	42,2%
Toplam	353	100,0%

Hürriyet Gazetesi'nde haberlerin % 70.3'ü hafta içinde, % 29.7'si ise hafta sonunda yayımlanmıştır. Haberlerin % 42.2'si Ağustos ayı içinde yayımlanmıştır. Bu oran Haziran ayında %29.2 ve Temmuz ayında ise %28.6'dır..

Tablo 28:
Hürriyet Gazetesi'nde Haberlerin Konu Dağılımı

Konu Dağılımı	Sayı	%Yüzde
Küresel ısınma	33	9,3%
Kuraklık	73	20,7%
Orman yangınları/ormansızlaşma	66	18,7%
Su kirliliği	17	4,8%
Hayvanlar/hayvan hakları	62	17,6%
Tarihi çevre/kültürel miras	27	7,6%
Nükleer enerji/atıklar/madencilik	6	1,7%
Çevre dostu enerji/ürünler	35	9,9%
Çevrecilik, çevre eğitimi ve yasal düzenlemeler	20	5,7%
Çarpık kentleşme	7	2,0%
Diğer(Gürültü/hava kirliliği)	7	2,0%
Toplam	353	100.0%

Konu dağılımı açısından % 20.7 ile en fazla kuraklık haberlerinin gazetede yer aldığı görülmektedir. Onu, % 18.7 ile orman yangınları haberleri izlemektedir. Hayvanlar/hayvan hakları ile ilgili haberlerin oranı %17.6 ile üçüncü olurken, çevre dostu enerji/ ürünlerle ilgili haberler %9.9 ile onu izlemektedir. Kuraklıkla ilgili olarak “Pabuçdere barajı sıfırı tüketti” (04.Temmuz.2007)haberini, orman yangınlarıyla ilgili “Bodrum’da yangın kabusu”(08.Temmuz.2007) haberini, hayvanlar /hayvan haklarıyla ilgili “130 yaşındaki Moby Dick” (15.Haziran.2007) haberini, küresel ısınmayla ilgili olarak “Al Gore’u dinlemesi gerekenler” (14.Haziran.2007) haberini örnek verebiliriz.

E.Sabah Gazetesi

Tablo 29:
Sabah Gazetesi'nde Çevre Haberlerinin Sayfa Özellikleri -1

Haberin Bulunduğu Sayfa	Sayı	%Yüzde
1. Sayfa	13	4,1%
2. Sayfa	10	3,2%
3. Sayfa	3	0,9%
Ekonomi sayfası	70	22,2%
Dünya sayfası	6	1,9%
Son sayfa	17	5,4%
Diğer sayfalar	197	62,3%
Toplam	316	100,0%

Tablo 30:
Sabah Gazetesi'nde Çevre Haberlerinin Sayfa Özellikleri -2

Haberin kapladığı alan	Sayı	%Yüzde
%10'dan az	12	3,8%
%10-29	180	57,0%
%30-49	116	36,7%
%50 ve üzeri	8	2,5%
Toplam	316	100,0%

Tablo 31:
Sabah Gazetesi'nde Çevre Haberlerinin Sayfa Özellikleri -3

Haberin Sayfadaki Konumu	Sayı	%Yüzde
Alt Böl	138	43,7%
Üst Böl.	178	56,3%
Toplam	316	100,0%

Sabah Gazetesi'nde en fazla çevre haberinin % 62,3 ile diğer sayfalarda yer aldığını, onu % 22,2 ile ekonomi sayfası, % 5.4 ile son sayfanın takip ettiği görülmektedir. Sabah Gazetesi'nde ise çevre haberleri daha az bakılan sayfalar olarak kabul edilen diğer sayfalarda yer almıştır. İlk önce bakılan sayfalardan biri olan son sayfa, üçüncü en yüksek orana sahiptir. Fakat toplam 316 çevre haberinin sadece %4.1'i 1. sayfadan verilmiştir. İkinci sayfada 10, üçüncü sayfada ise 3 çevre haberi yer almıştır. Çevre haberlerinin bulunduğu sayfalar açısından çok önemli görülmediği sonucuna varabiliriz. Haberin kapladığı alan açısından da ele alırsak; Sabah Gazetesi'nde çevre haberlerinin % 57'sinin boyutu %10-29 arasındadır. Kapladığı alan bakımından %30-49 orana sahip haber sayısı 116'dır, oran olarak da % 36.7'tür. Sayfadaki konum itibarıyla da üst bölümde yer alan haberler % 56,3 oranıyla üstünlük sağlamaktadır.

Tablo 32:
Sabah Gazetesi'nde Haberlerin Başlık Özellikleri

Başlık –Metin Uyumu	Sayı	%Yüzde
Var	312	98,7%
Yok	4	1,3%
Abartılı Başlık		
Var	54	17,1%
Yok	256	85,3%
Özet Girişler		
Var	183	57,9%
Yok	133	42,1%
Toplam	316	100,0%

Haberlerde % 98.7 gibi bir oranla başlık metin uyumu gözetilmiştir. % 85.3 gibi bir oran da bize gazetede abartılı başlıklar kullanmaktan kaçınıldığını göstermektedir. Çoğunlukla abartılı ifadelerin kullanılmadığı, düz “Öğrenciler çevre için yürüdü” (05.Haziran.2007) gibi başlıklar kullanılmıştır. Bunun dışında abartılı ifadelerin kullanıldığı başlıklara örnek olarak ise “Dehşet senaryosu” (14.Haziran.2007) haberini

verebiliriz. Gazetede bir haberin çok okunan bölümlerinden biri olan, özet girişlerin oranı % 57.9'dur. Haberlerin yarısından fazlasında özet girişler bulunmaktadır.

Tablo 33:
Sabah Gazetesi'nde Haberlerin Tür Özellikleri

Haber Türü	Sayı	%Yüzde
Ekonomi haberi	58	18,4%
Güncel/aktüel haber	165	52,2%
Ekoloji	33	10,4%
Siyasi haber	5	1,6%
Magazin haberleri	3	0,9%
Bilimsel haber/araştırma	7	2,2%
Köşe/yorum yazısı	29	9,2%
Yazı dizisi/röportaj	5	1,6%
Haber Anonsu	11	3,5%
Toplam	316	100,0%

Sabah Gazetesi'nde içinde çevre ögesi barındıran güncel/aktüel haberlerin oranı % 52.2'dir.. 2. sırada bulunan ekonomi haberlerinin oranı ise % 18.4'dür. Tamamen hedefi ekoloji olan haberlerin oranı % 10.4 ile bu kategoriyi takip etmektedir .Köşe yazısı oranı/yorum yazısı oranı % 9.2 ile dördüncü en yüksek orandır. Yazı dizisi, haber anonsları, bilimsel haber, magazin haberi, siyasi haber gibi diğer kategorilerin hepsinin oranları da % 5'in altında bulunmaktadır. Ekonomi haberine örnek "Fosil yakıtlar 50 milyar dolarlık zarar veriyor" (16.Haziran.2007) haberini, güncel habere örnek olarak "Ürdün'de 7 harika bayramı" (08.Temmuz.2007) haberini, ekoloji haberine örnek olarak "Kırbağalıdere'de siyanür tespit edildi" (15. Ağustos.2007) haberini verebiliriz.

Tablo 34:
Sabah Gazetesi'nde Haberlerin Kaynak Özellikleri

Haberin Kaynak Özellikleri	Sayı	%Yüzde
İç haber	252	79,7%
Dış haber	64	20,3%
Haber kaynağı		
Muhabir	120	38,0%
Gazete büro	102	32,3%
Kaynaksız	42	13,3%
Ajans(AA-DHA-İHA-Cihan-Anka)	24	7,6%
Ajans(AP-AFP-Reuters)	0	0,0%
Diğer	28	8,9%
Toplam	316	100,0%

Haber kaynağı açısından iç haber oranı % 79.7 gibi bir oranla, dış kaynaklı haberlere üstünlük sağlamıştır. “Bush’ tan iklim çağrısı” (04.Ağustos.2007) dış kaynaklı habere örnek olarak ,iç kaynaklı habere örnek olarak ise ” İlk kuş cennetimizi yok ettik” (05.Haziran.2007) haberini verebiliriz. Haber kaynağı açısından diğer gazetelerden farklı olarak Sabah Gazetesi'nde öncelikle muhabir gelmektedir. Muhabirler çevre haberlerinin % 38'ini yapmıştır. Onu % 32.3 ile gazete büro takip etmektedir. Kaynaksız haber oranı ise % 13.3'tür..Yerli haber ajansları, haberlerin % 7.6'sına kaynaklık etmektedir.

Tablo 35:
Sabah Gazetesi'nde Haberlerin Fotoğrafa Yer Verme Özellikleri

Haber fotoğrafı	Sayı	%Yüzde
Var	246	77,8%
Yok	70	22,2%
Toplam	316	100.0%

Haberde ilk bakılan ögelerin başında fotoğraf gelmektedir. Sabah Gazetesi'nde fotoğraf kullanımı oranı, % 77.8 ile toplam haberlerin 4/3'ünden fazlasını oluşturan bir orandadır. Haberlerin % 22.2'sinde ise fotoğraf kullanılmamıştır.

Tablo 36:
Sabah Gazetesi'nde Haberlerin Yayımlanma Tarihi Dağılımı

	Sayı	%Yüzde
Haberin yayımlandığı gün		
Hafta içi	224	70,9%
Hafta sonu	92	29,1%
Haberin yayımlandığı ay		
Haziran	83	26,3%
Temmuz	99	31,3%
Ağustos	134	42,4%
Toplam	316	100,0%

Sabah Gazetesi'nde haberlerin % 70.9'ü hafta içinde, % 29.1'si ise hafta sonunda yayımlanmıştır. Haberlerin % 42.4'ü Ağustos ayı içinde yayımlanmıştır. Bu oran Haziran ayında %26.3 ve Temmuz ayında ise % 31.3'tür..

Tablo 37:
Sabah Gazetesi'nde Haberlerin Konu Dağılımı

Konu Dağılımı	Sayı	%Yüzde
Küresel ısınma	37	11,7%
Kuraklık	59	18,7%
Orman yangınları/ormansızlaşma	66	20,9%
Su kirliliği	8	2,5%
Hayvanlar/hayvan hakları	46	14,6%
Tarihi çevre/kültürel miras	24	7,6%
Nükleer enerji/atıklar/madencilik	11	3,5%
Çevre dostu enerji/ürünler	25	7,9%
Çevrecilik, çevre eğitimi ve yasal düzenlemeler	32	10,1%
Çarpık kentleşme	5	1,6%
Diğer(Gürültü/hava kirliliği)	3	0,9%
Toplam	316	100.0%

Konu dağılımı açısından % 20.9 ile en fazla orman yangınları/ormansızlaşma haberlerinin gazetede yer aldığı görülmektedir. Onu, % 18.7 ile kuraklık haberleri izlemektedir. Hayvanlar/hayvan hakları ile ilgili haberlerin oranı %14.6 ile üçüncü olurken, küresel ısınma ile ilgili haberler % 11.7 ile onu izlemektedir. Kuraklıkla ilgili “2040’ta Türkiye çöl olabilir” (07.Ağustos.2007)haberini, orman yangınlarıyla “Yangına içi balık dolu su yağdırdılar” (21.Haziran.2007) haberini, hayvanlar /hayvan haklarıyla “Yavrusuna gözü gibi bakıyor” (15.Ağustos.2007) haberini, küresel ısınmayla ilgili “Küresel ısınma afet kapsamına alınıyor sıcaklık 4 derece artıyor” (16.Temmuz.2007) haberini örnek verebiliriz.

F.Zaman Gazetesi

Tablo 38:
Zaman Gazetesi’nde Çevre Haberlerinin Sayfa Özellikleri -1

Haberin Bulunduğu Sayfa	Sayı	%Yüzde
1. Sayfa	21	7,0%
2. Sayfa	35	11,7%
3. Sayfa	8	2,7%
Ekonomi sayfası	55	18,3%
Dünya sayfası	4	1,3%
Son sayfa	42	14,0%
Diğer sayfalar	135	45,0%
Toplam	300	100,0%

Tablo 39:
Zaman Gazetesi’nde Çevre Haberlerinin Sayfa Özellikleri -2

Haberin kapladığı alan	Sayı	%Yüzde
%10’dan az	13	4,3%
%10-29	194	64,7%
%30-49	85	28,3%
%50 ve üzeri	8	2,7%
Toplam	300	100,0%

Tablo 40:
Zaman Gazetesi’nde Çevre Haberlerinin Sayfa Özellikleri –3

Haberin Sayfadaki Konumu	Sayı	%Yüzde
Alt Böl	131	43,7%
Üst Böl.	169	56,3%
Toplam	300	100,0%

Zaman Gazetesi'nde en fazla çevre haberinin % 45 ile diğer sayfalarda yer aldığını, onu % 18.3 ile ekonomi sayfası, % 14 ile son sayfanın takip ettiği görülmektedir. Zaman Gazetesi'nde ise çevre haberleri daha az bakılan sayfalar olarak kabul edilen diğer sayfalarda yer almıştır. İlk önce bakılan sayfalardan biri olan son sayfa, üçüncü en yüksek orana sahiptir. Fakat toplam 300 çevre haberinin sadece 21'i 1. sayfadan verilmiştir. İkinci sayfada 35, üçüncü sayfada ise 8 çevre haberi yer almıştır. Haberin kapladığı alan açısından da ele alırsak; Zaman Gazetesi'nde çevre haberlerinin % 64.7'sinin boyutu %10-29 arasındadır. Kapladığı alan bakımından %30-49 orana sahip haber sayısı 85'dir, oran olarak da % 28.3'tür. Sayfadaki konum itibarıyla da üst bölümde yer alan haberler % 56,3 oranıyla üstünlük sağlamaktadır.

Tablo 41:
Zaman Gazetesi'nde Haberlerin Başlık Özellikleri

Başlık–Metin Uyumu	Sayı	%Yüzde
Var	287	95,7%
Yok	13	4,3%
Abartılı Başlık		
Var	44	14,7%
Yok	256	85,3%
Özet Girişler		
Var	170	56,7%
Yok	130	43,3%
Toplam	300	100,0%

Haberlerde % 95.7 gibi bir oranla başlık metin uyumu gözetilmiştir. % 85.3 gibi bir oran da bize gazetede abartılı başlıklar kullanmaktan kaçınıldığını göstermektedir. Çoğunlukla abartılı ifadelerin kullanılmadığı, düz “İklim değişikliğine dikkat çekmek için pedal çevirecek” (02.Haziran.2007) gibi başlıklar kullanılmıştır. Bunun dışında abartılı ifadelerin kullanıldığı başlıklara örnek olarak ise “Yatağan halkı artık zehir solumayacak” (01.Temmuz..2007) haberini verebiliriz. Gazetede bir haberin çok okunan

bölümlerinden biri olan, özet girişlerin oranı % 56.7'dir. Haberlerin yarısından fazlasında özet girişler bulunmaktadır.

Tablo 42:
Zaman Gazetesi'nde Haberlerin Tür Özellikleri

Haber Türü	Sayı	%Yüzde
Ekonomi haberi	66	22,0%
Güncel/aktüel haber	147	49,0%
Ekoloji	47	15,7%
Siyasi haber	13	4,3%
Magazin haberleri	1	0,3%
Bilimsel haber/araştırma	8	2,7%
Köşe/yorum yazısı	4	1,3%
Yazı dizisi/röportaj	1	0,3%
Haber Anonsu	13	4,3%
Toplam	300	100,0%

Zaman Gazetesi'nde içinde çevre ögesi barındıran güncel/aktüel haberlerin oranı % 49'dur. 2. sırada bulunan ekonomi haberlerinin oranı ise % 22'dir. Tamamen hedefi ekoloji olan haberlerin oranı % 15.7 ile bu kategoriyi takip etmektedir. Ekonomi haberine örnek "Küresel ısınma hasadı erken başlattı" (25.Haziran.2007) haberini, güncel habere örnek olarak "Çölleşen Konya Ovası Le Monde'a haber oldu" (05.Temmuz.2007) haberini, ekoloji haberine örnek olarak "Sıcaktan bunalan flamingolar göç yolunu değiştirdi" (29. Haziran.2007) haberini verebiliriz.

Tablo 43:
Zaman Gazetesi'nde Haberlerin Kaynak Özellikleri

Haberin Kaynak Özellikleri	Sayı	%Yüzde
İç haber	271	90,3%
Dış haber	29	9,7%
Haber kaynağı		
Muhabir	124	41,3%
Gazete büro	65	21,7%
Kaynaksız	18	6,0%
Ajans(AA-DHA-İHA-Cihan-Anka)	85	28,3%
Ajans(AP-AFP-Reuters)	0	0,0%
Diğer	8	2,7%
Toplam	300	100,0%

Haber kaynağı açısından iç haber oranı % 90.3 gibi bir oranla, dış kaynaklı haberlere üstünlük sağlamıştır. “7 harikaya UNESCO’dan destek yok” (09.Temmuz.2007) dış kaynaklı habere örnek olarak ,iç kaynaklı habere örnek olarak ise ” Orman içinde maden ocağı iznine iptal” (17.Temmuz.2007) haberini verebiliriz. Haber kaynağı açısından Zaman Gazetesi’nde önce muhabir gelmektedir. Muhabirler çevre haberlerinin % 41.3’ünü yapmıştır. Onu % 28.3 ile yerli haber ajanslar takip etmektedir. Gazete büro %21.7 ile üçüncü sıradadır. Kaynağı belli olmayan haber oranı ise % 6’dır.

Tablo 44:
Zaman Gazetesi'nde Haberlerin Fotoğrafa Yer Verme Özellikleri

Haber fotoğrafı	Sayı	%Yüzde
Var	184	61,3%
Yok	116	38,7%
Toplam	300	100.0%

Zaman Gazetesi'nde fotoğraf kullanımı oranı, % 61.3 ile toplam haberlerin yarısından fazlasını oluşturan bir orandadır. Haberlerin % 38.7'sinde ise fotoğraf kullanılmamıştır.

Tablo 45:
Zaman Gazetesi'nde Haberlerin Yayımlanma Tarihi Dağılımı

	Sayı	%Yüzde
Haberin yayımlandığı gün		
Hafta içi	220	73,3%
Hafta sonu	80	26,7%
Haberin yayımlandığı ay		
Haziran	66	22,0%
Temmuz	96	22,0%
Ağustos	138	46,0%
Toplam	300	100,0%

Zaman Gazetesi'nde haberlerin % 73.3'ü hafta içinde, % 26.7'si ise hafta sonunda yayımlanmıştır. Haberlerin % 46'sı Ağustos ayı içinde yayımlanmıştır. Bu oran hem Haziran ve hem de Temmuz ayında % 22 'dir.

Tablo 46:
Zaman Gazetesi'nde Haberlerin Konu Dağılımı

Konu Dağılımı	Sayı	%Yüzde
Küresel ısınma	40	13,3%
Kuraklık	69	23,0%
Orman yangınları/ormansızlaşma	60	20,0%
Su kirliliği	7	2,3%
Hayvanlar/hayvan hakları	13	4,3%
Tarihi çevre/kültürel miras	19	6,3%
Nükleer enerji/atıklar/madencilik	22	7,3%
Çevre dostu enerji/ürünler	44	14,7%
Çevrecilik, çevre eğitimi ve yasal düzenlemeler	13	4,3%
Çarpık kentleşme	8	2,7%
Diğer(Gürültü/hava kirliliği)	5	1,7%
Toplam	300	100.0%

Konu dağılımı açısından % 23 ile en fazla kuraklık haberlerinin gazetede yer aldığı görülmektedir. Onu, % 20 ile orman yangınları/ormansızlaşma haberleri izlemektedir. Küresel ısınma ile ilgili haberlerin oranı %13.3 ile üçüncü olurken, çevre dostu enerji/ürünlerle ilgili haberler % 14.7 ile onu izlemektedir. Kuraklıkla ilgili “Kuraklığın çiftçiye faturası 1 milyar YTL” (05.Ağustos.2007)haberini, orman yangınlarıyla “Orman yangınlarında sabotaj şüphesi” (18.Temmuz.2007) haberini, çevre dostu enerji/ürünlerle ilgili “Diyarbakır’ın da güneş enerjili bir otomobili oldu” (24.temmuz.2007) haberini, zehirli atıklarla ilgili olarak “Zehirli gemi Otopan için kararı bakanlık verecek” (10.Ağustos.2007) haberini, küresel ısınmayla ilgili “Küresel ısınma klima Pazarını büyütüyor” (09.Temmuz.2007) haberini örnek verebiliriz.

G.Posta Gazetesi

Tablo 47:
Posta Gazetesi’nde Çevre Haberlerinin Sayfa Özellikleri -1

Haberin Bulunduğu Sayfa	Sayı	%Yüzde
1. Sayfa	17	7,2%
2. Sayfa	1	0,4%
3. Sayfa	15	6,3%
Ekonomi sayfası	28	11,8%
Dünya sayfası	0	0,0%
Son sayfa	21	8,9%
Diğer sayfalar	155	65,4%
Toplam	237	100,0%

Tablo 48:
Posta Gazetesi’nde Çevre Haberlerinin Sayfa Özellikleri -2

Haberin kapladığı alan	Sayı	%Yüzde
%10'dan az	8	3,4%
%10-29	162	68,4%
%30-49	58	24,5%
%50 ve üzeri	9	3,8%
Toplam	237	100,0%

Tablo 49:
Posta Gazetesi’nde Çevre Haberlerinin Sayfa Özellikleri -3

Haberin Sayfadaki Konumu	Sayı	%Yüzde
Alt Böl	108	45,6%
Üst Böl.	129	54,4%
Toplam	237	100,0%

Posta Gazetesi’nde en fazla çevre haberinin % 65.4 ile diğer sayfalarda yer aldığını, onu % 11.8 ile ekonomi sayfası, % 8.9 ile son sayfanın takip ettiği görülmektedir. Posta Gazetesi’nde ise çevre haberleri diğerlerine göre daha az ilgi çeken sayfalar olarak kabul edilen diğer sayfalarda yer almıştır. İlk önce bakılan sayfalardan biri olan son sayfa, üçüncü en yüksek orana sahiptir.. Fakat toplam 237 çevre haberinin sadece 17’si 1. sayfadan verilmiştir. İkinci sayfada 1, üçüncü sayfada ise 15 çevre haberi yer almıştır. Haberin kapladığı alan açısından da ele alırsak; Posta Gazetesi’nde çevre haberlerinin % 68.4’sinin boyutu %10-29 arasındadır. Kapladığı alan bakımından %30-49 orana sahip haber sayısı 58’dir, oran olarak da % 24.5’dir. Sayfadaki konum itibarıyla da üst bölümde yer alan haberler % 54,4 oranıyla üstünlük sağlamaktadır.

Tablo 50:
Posta Gazetesi’nde Haberlerin Başlık Özellikleri

Başlık –Metin Uyumu	Sayı	%Yüzde
Var	223	94,1%
Yok	14	5,9%
Abartılı Başlık		
Var	71	30,0%
Yok	166	70,0%
Özet Girişler		
Var	70	29,5%
Yok	167	70,5%
Toplam	237	100,0%

Haberlerde % 94.1 gibi bir oranla başlık metin uyumu gözetilmiştir. % 70 gibi bir oran da bize gazetede abartılı başlıklar kullanmaktan kaçınıldığını göstermektedir. Fakat bu oran diğer gazetelere göre yüksek bir orandır. Düz haber başlıklarına örnek olarak “Küresel ısınmaya karşı anlaştılar” (08.Haziran.2007) haberini verebiliriz. Abartılı ifadelerin kullanıldığı başlıklara örnek olarak ise “Savaştan beter” (12.Haziran..2007)

haberini verebiliriz. Bir haberin çok okunan bölümlerinden biri olan, özet girişlerin oranı ise sadece % 29.5’dir.

Tablo 51:
Posta Gazetesi’nde Haberlerin Tür Özellikleri

Haber Türü	Sayı	%Yüzde
Ekonomi haberi	34	14,3%
Güncel/aktüel haber	141	59,5%
Ekoloji	39	16,5%
Siyasi haber	0	0,0%
Magazin haberleri	0	0,0%
Bilimsel haber/araştırma	6	2,5%
Köşe/yorum yazısı	7	3,0%
Yazı dizisi/röportaj	1	0,4%
Haber Anonsu	9	3.8%
Toplam	237	100,0%

Posta Gazetesi’nde içinde çevre ögesi barındıran güncel/aktüel haberlerin oranı % 59.5’dir. 2. sırada bulunan ekoloji haberlerinin oranı ise % 16.5’dür. Ekonomi haberleri % 14.3 oranı ile bu kategoriye takip etmektedir .Yazı dizisi, haber anonsları, bilimsel haber, magazin haberi, siyasi haber kategorilerinin oranı ise oldukça düşüktür. Ekonomi haberine örnek “Çiftçilere destek” (21.Haziran.2007) haberini, güncel habere örnek olarak “Kuşlara işkenceye beyaz protesto” (03.Temmuz.2007) haberini, ekoloji haberine örnek olarak “Geyik avlayana 18 bin YTL ceza” (31. Temmuz.2007) haberini verebiliriz.

Tablo 52:
Posta Gazetesi'nde Haberlerin Kaynak Özellikleri

Haberin Kaynak Özellikleri	Sayı	%Yüzde
İç haber	201	84,8%
Dış haber	36	15,2%
Haber kaynağı		
Muhabir	10	4,2%
Gazete büro	59	24,9%
Kaynaksız	67	28,3%
Ajans(AA-DHA-İHA-Cihan-Anka)	94	39,7%
Ajans(AP-AFP-Reuters)	0	0,0%
Diğer	7	3,0%
Toplam	237	100,0%

Haber kaynağı açısından iç haber oranı % 84.8 gibi bir oranla, dış kaynaklı haberlere üstünlük sağlamıştır. “Prens Charles artık havayı az kirletiyor” (27.Haziran.2007) dış kaynaklı habere örnek olarak ,iç kaynaklı habere örnek olarak ise ” Fabrika bahçesinde esrarengiz variller” (01.Ağustos.2007) haberini verebiliriz. Haber kaynağı açısından Posta Gazetesi'nde ilk olarak yerli haber ajanslar gelmektedir. Yerli haber ajanslar çevre haberlerinin % 39.7'sine kaynaklık etmiştir. Onu % 28.3 ile kaynağı belli olmayan haberler takip etmektedir. Gazete büro %24.9 ile üçüncü sıradadır. Muhabirlerin yaptığı haberler sadece % 4.2'dir.

Tablo 53:
Posta Gazetesi’nde Haberlerin Fotoğrafa Yer Verme Özellikleri

Haber fotoğrafı	Sayı	%Yüzde
Var	212	89,5%
Yok	25	10,5%
Toplam	237	100.0%

Posta Gazetesi’nde fotoğraf kullanımı oranı, % 89.5 ile toplam haberlerin yarısından fazlasını oluşturan bir orandadır. Haberlerin % 10.5’inde ise fotoğraf kullanılmamıştır

Tablo 54:
Posta Gazetesi’nde Haberlerin Yayınlanma Tarihi Dağılımı

	Sayı	%Yüzde
Haberin yayımlandığı gün		
Hafta içi	172	72,6%
Hafta sonu	65	27,4%
Haberin yayımlandığı ay		
Haziran	71	30,0%
Temmuz	76	32,1%
Ağustos	90	38,0%
Toplam	237	100,0%

Posta Gazetesi’nde haberlerin % 72.6’sı hafta içinde, % 27.4’ü ise hafta sonunda yayımlanmıştır. Haberlerin % 38’i Ağustos ayı içinde yayımlanmıştır. Bu oran Haziran ayında % 30, Temmuz ayında % 32.1 ‘dir. Bunlar diğer gazetelere göre birbirine daha yakın oranları ifade etmektedir.

Tablo 55:
Posta Gazetesi'nde Haberlerin Konu Dağılımı

Konu Dağılımı	Sayı	%Yüzde
Küresel ısınma	30	12,7%
Kuraklık	41	17,3%
Orman yangınları/ormansızlaşma	50	21,1%
Su kirliliği	7	3,0%
Hayvanlar/hayvan hakları	47	19,8%
Tarihi çevre/kültürel miras	19	8,0%
Nükleer enerji/atıklar/madencilik	9	3,8%
Çevre dostu enerji/ürünler	16	6,8%
Çevrecilik, çevre eğitimi ve yasal düzenlemeler	12	5,1%
Çarpık kentleşme	1	0,4%
Diğer(Gürültü/hava kirliliği)	5	2,1%
Toplam	237	100.0%

Konu dağılımı açısından % 21.1 ile en fazla orman yangınları/ormansızlaşma haberlerinin gazetede yer aldığı görülmektedir. Onu, % 19.8 ile hayvanlar/hayvan hakları ile ilgili haberler izlemektedir. Bu kategoriye % 17.3 ile kuraklık haberleri izlemektedir. Küresel ısınma ile ilgili haberlerin oranı %12.7 ile dördüncü olurken, tarihi çevre ile ilgili haberler % 8 ile onu izlemektedir. Kuraklıkla ilgili “Dibe vurduk” (28.Temmuz.2007) haberini, orman yangınlarıyla “Bodrum ateş çemberinde” (08.Temmuz.2007) veya “Hainler yine yaktı” (25.Ağustos.2007) haberini, hayvanlar/hayvan hakları ile ilgili “Ayıyı öldürenlere 18'er bin ytl ceza” (25Ağustos.2007) haberini, küresel ısınmayla ilgili “Küresel ısınma uzayda da varmış” (14.Temmuz.2007) haberini örnek verebiliriz.

H.Türkiye Gazetesi

Tablo 56:
Türkiye Gazetesi'nde Çevre Haberlerinin Sayfa Özellikleri –1

Haberin Bulunduğu Sayfa	Sayı	%Yüzde
1. Sayfa	19	6,8%
2. Sayfa	6	2,1%
3. Sayfa	13	4,6%
Ekonomi sayfası	43	15,3%
Dünya sayfası	5	1,8%
Son sayfa	0	0,0%
Diğer sayfalar	195	69,4%
Toplam	281	100,0%

Tablo 57:
Türkiye Gazetesi'nde Çevre Haberlerinin Sayfa Özellikleri -2

Haberin kapladığı alan	Sayı	%Yüzde
%10'dan az	56	19,9%
%10-29	87	66,5%
%30-49	35	12,5%
%50 ve üzeri	3	1,1%
Toplam	281	100,0%

Tablo 58:
Türkiye Gazetesi’nde Çevre Haberlerinin Sayfa Özellikleri –3

Haberin Sayfadaki Konumu	Sayı	%Yüzde
Alt Böl	103	36,7%
Üst Böl.	178	63,3%
Toplam	281	100,0%

Türkiye Gazetesi’nde en fazla çevre haberinin % 69.4 ile diğer sayfalarda yer aldığını, onu % 15.3 ile ekonomi sayfası, % 6.8 ile birinci sayfanın takip ettiği görülmektedir. Türkiye Gazetesi’nde ise çevre haberleri daha az bakılan sayfalar olarak kabul edilen diğer sayfalarda yer almıştır. İlk bakılan sayfa diyebileceğimiz birinci sayfa, üçüncü en yüksek orana sahiptir.. Üçüncü en yüksek oran olmasına rağmen toplam 281 çevre haberinin sadece 19’u 1. sayfadan verilmiştir. İkinci sayfada 6, üçüncü sayfada ise 13 çevre haberi yer almıştır. Arka sayfada ise çevre haberi bulunmamıştır. Haberin kapladığı alan açısından da ele alırsak; Türkiye Gazetesi’nde çevre haberlerinin % 66.5’inin boyutu %10-29 arasındadır. Kapladığı alan bakımından % 10’dan az haberlerin oranı ise % 19.9’dur. % 50 ve üzeri sadece 3 haber bulunmuştur. Sayfadaki konum itibarıyla da üst bölümde yer alan haberler % 63,3 oranıyla üstünlük sağlamaktadır.

Tablo 59:
Türkiye Gazetesi’nde Haberlerin Başlık Özellikleri

Başlık –Metin Uyumu	Sayı	%Yüzde
Var	270	96,1%
Yok	11	3,9%
Abartılı Başlık		
Var	58	20,6%
Yok	223	79,4%
Özet Girişler		
Var	56	19,9%
Yok	225	80,1%
Toplam	281	100,0%

Haberlerde % 96.1 gibi bir oranla başlık metin uyumu gözetilmiştir. % 79.4 gibi bir oran da bize gazetede abartılı başlıklar kullanmaktan kaçınıldığını göstermektedir. Düz haber başlıklarına örnek olarak “Partilere çevre uyarısı” (05.Haziran.2007) haberini verebiliriz. Abartılı ifadelerin kullanıldığı başlıklara örnek olarak ise “Bu kadar da olmaz ki” (08.Temmuz.2007) haberini verebiliriz. Bir haberin çok okunan bölümlerinden biri olan, özet girişlerin oranı ise sadece % 19.9’dur. % 80.1’inde özet giriş yoktur.

Tablo 60:
Türkiye Gazetesi'nde Haberlerin Tür Özellikleri

Haber Türü	Sayı	%Yüzde
Ekonomi haberi	56	19,9%
Güncel/aktüel haber	134	47,7%
Ekoloji	40	14,2%
Siyasi haber	1	0,4%
Magazin haberleri	5	1,8%
Bilimsel haber/araştırma	19	6,8%
Köşe/yorum yazısı	9	3,2%
Yazı dizisi/röportaj	0	0,0%
Haber Anonsu	17	6,0%
Toplam	281	100,0%

Türkiye Gazetesi'nde içinde çevre ögesi barındıran güncel/aktüel haberlerin oranı % 47.7'dir. 2. sırada bulunan ekonomi haberlerinin oranı ise % 19.9'dur. Tamamen hedefi ekoloji olan haberlerin oranı % 14.2 ile bu kategoriyi takip etmektedir . Ekonomi haberine örnek “Çevreci dizeller” (04.Haziran.2007) haberini, güncel habere örnek olarak “Gürültüye yakın takip” (09.Haziran.2007) haberini, ekoloji haberine örnek olarak “Nesli tükenmek üzere olan bir kuş bulundu” (11.Haziran.2007) veya “Pars avlayana 35 bin YTL ceza” (20.Temmuz.2007) haberini verebiliriz.

Tablo 61:
Türkiye Gazetesi’nde Haberlerin Kaynak Özellikleri

Haberin Kaynak Özellikleri	Sayı	%Yüzde
İç haber	228	81,1%
Dış haber	53	18,9%
Haber kaynağı		
Muhabir	41	14,6%
Gazete büro	135	48,0%
Kaynaksız	54	19,2%
Ajans(AA-DHA-İHA-Cihan-Anka)	43	15,3%
Ajans(AP-AFP-Reuters)	0	0,0%
Diğer	8	2,8%
Toplam	281	100,0%

Haber kaynağı açısından iç haber oranı % 81.1 gibi bir oranla, dış kaynaklı haberlere üstünlük sağlamıştır. “Daryl bu sefer petrol şirketlerine savaş açtı” (06.Haziran.2007) dış kaynaklı habere örnek olarak ,iç kaynaklı habere örnek olarak ise ” Çevrecilerden boğazı koruyalım eylemi” (11.Haziran.2007) haberini verebiliriz. Haber kaynağı açısından Türkiye Gazetesi’nde ilk olarak gazete büro gelmektedir. Gazete büroda çevre haberlerinin neredeyse yarıya yakın bir oranı olan % 48’i yapılmaktadır. Onu % 19.2 ile kaynağı belli olmayan haberler takip etmektedir. Yerli haber ajansları % 15.3 ile üçüncü sıradadır. Muhabirlerin yaptığı haberler % 14.6’ dır.

Tablo 62:
Türkiye Gazetesi’nde Haberlerin Fotoğrafa Yer Verme Özellikleri

Haber fotoğrafı	Sayı	%Yüzde
Var	198	70,5%
Yok	88	29,5%
Toplam	281	100.0%

Türkiye Gazetesi'nde fotoğraf kullanımı oranı, % 70.5 ile toplam haberlerin yarısından fazlasını oluşturan bir orandadır. Haberlerin % 29.5'inde ise fotoğraf kullanılmamıştır

Tablo 63:
Türkiye Gazetesi'nde Haberlerin Yayınlanma Tarihi Dağılımı

	Sayı	%Yüzde
Haberin yayımlandığı gün		
Hafta içi	210	74,7%
Hafta sonu	71	25,3%
Haberin yayımlandığı ay		
Haziran	67	23,8%
Temmuz	81	28,8%
Ağustos	133	47,3%
Toplam	281	100,0%

Türkiye Gazetesi'nde haberlerin % 74.7'si hafta içinde, % 25.3'ü ise hafta sonunda yayımlanmıştır. Haberlerin % 47.3'ü Ağustos ayı içinde yayımlanmıştır. Bu oran Haziran ayında % 23.8, Temmuz ayında % 28.8'dir.

Tablo 64:
Türkiye Gazetesi'nde Haberlerin Konu Dağılımı

Konu Dağılımı	Sayı	%Yüzde
Küresel ısınma	58	20,6%
Kuraklık	64	22,8%
Orman yangınları/ormansızlaşma	37	13,2%
Su kirliliği	6	2,1%
Hayvanlar/hayvan hakları	41	14,6%
Tarihi çevre/kültürel miras	34	12,1%
Nükleer enerji/atıklar/madencilik	9	3,2%
Çevre dostu enerji/ürünler	20	7,1%
Çevrecilik, çevre eğitimi ve yasal düzenlemeler	9	3,2%
Çarpık kentleşme	1	0,4%
Diğer(Gürültü/hava kirliliği)	2	0,7%
Toplam	281	100.0%

Konu dağılımı açısından % 22.8 ile en fazla kuraklık haberlerinin gazetede yer aldığı görülmektedir. Onu, % 20.6 ile küresel ısınma haberleri izlemektedir. Hayvanlar/hayvan hakları ile ilgili haberler % 14.6 ile bu kategoriyi izlemektedir. Orman yangınları/ormansızlaşma haberleri % 13.2 ile daha sonra gelmektedir. Tarihi çevre ile ilgili haberler % 12.1'dir. Kuraklıkla ilgili “Sıcak gölü yuttu” (22.Haziran.2007) haberini, orman yangınlarıyla “Bodrum yanıyor” (08.Temmuz.2007) haberini, hayvanlar/hayvan hakları ile “Yok olmak üzereler” (18.Haziran.2007) haberini, küresel ısınmayla ilgili “Küresel ısınma meyveleri yaktı” (29.Haziran.2007) haberini örnek verebiliriz.

I. Vatan Gazetesi

Tablo 65:
Vatan Gazetesi'nde Çevre Haberlerinin Sayfa Özellikleri –1

Haberin Bulunduğu Sayfa	Sayı	%Yüzde
1. Sayfa	17	7,6%
2. Sayfa	2	0,9%
3. Sayfa	1	0,4%
Ekonomi sayfası	37	16,4%
Dünya sayfası	5	2,2%
Son sayfa	16	7,1%
Diğer sayfalar	147	65,3%
Toplam	225	100,0%

Tablo 66:
Vatan Gazetesi'nde Çevre Haberlerinin Sayfa Özellikleri –2

Haberin kapladığı alan	Sayı	%Yüzde
%10'dan az	25	11,1%
%10-29	123	54,7%
%30-49	51	22,7%
%50 ve üzeri	26	11,6%
Toplam	225	100,0%

Tablo 67:
Vatan Gazetesi'nde Çevre Haberlerinin Sayfa Özellikleri –3

Haberin Sayfadaki Konumu	Sayı	%Yüzde
Alt Böl	83	36,9%
Üst Böl.	142	63,1%
Toplam	225	100,0%

Vatan Gazetesi'nde en fazla çevre haberinin % 65.3 ile diğer sayfalarda yer aldığını, onu % 16.4 ile ekonomi sayfası, % 7.6 ile birinci sayfanın takip ettiği görülmektedir. Vatan Gazetesi'nde ise çevre haberleri daha az bakılan sayfalar olarak kabul edilen diğer sayfalarda yer almıştır. İlk bakılan sayfa diyebileceğimiz birinci sayfa, üçüncü en yüksek orana sahiptir. Üçüncü en yüksek oran olmasına rağmen toplam 225 çevre haberinin sadece 17'si 1. sayfadan verilmiştir. İkinci sayfada 2, üçüncü sayfada ise 1 çevre haberi yer almıştır. Arka sayfada ise 16 çevre haberi bulunmuştur. Haberin kapladığı alan açısından da ele alırsak; Vatan Gazetesi'nde çevre haberlerinin % 54.7'sinin boyutu %10-29 arasındadır. Kapladığı alan bakımından % 30-49 arası haberlerin oranı ise % 22.7'dir. % 50 ve üzeri 26 haber bulunmuştur. Sayfadaki konum itibarıyla da üst bölümde yer alan haberler % 63,1 oranıyla üstünlük sağlamaktadır.

Tablo 68:
Vatan Gazetesi'nde Haberlerin Başlık Özellikleri

Başlık –Metin Uyumu	Sayı	%Yüzde
Var	221	98,2%
Yok	4	1,8%
Abartılı Başlık		
Var	76	33,8%
Yok	149	66,2%
Özet Girişler		
Var	68	30,2%
Yok	157	69,8%
Toplam	225	100,0%

Haberlerde % 98.2 gibi bir oranla başlık metin uyumu gözetilmiştir. % 66.2 gibi bir oran da bize abartılı başlıklara çok fazla yer verilmediğini göstermektedir. Fakat bu oran diğer gazetelerle karşılaştırıldığında yüksek bir orandır. Düz haber başlıklarına örnek olarak “Japonlardan çevreci tren” (30.Temmuz.2007) haberini verebiliriz. Abartılı ifadelerin kullanıldığı başlıklara örnek olarak ise “Kurbağalıdere zehir saçtı: kuşlar öldü”

(14.Ağustos.2007) veya ” Böyle olay görülmedi” (21. Haziran.2007) haberini verebiliriz. Bir haberin çok okunan bölümlerinden biri olan, özet girişlerin oranı ise sadece % 30.2’dir. % 69.8’inde özet giriş yoktur.

Tablo 69:
Vatan Gazetesi’nde Haberlerin Tür Özellikleri

Haber Türü	Sayı	%Yüzde
Ekonomi haberi	44	19,6%
Güncel/aktüel haber	102	45,3%
Ekoloji	26	11,6%
Siyasi haber	1	0,4%
Magazin haberleri	2	0,9%
Bilimsel haber/araştırma	6	2,7%
Köşe/yorum yazısı	15	6,7%
Yazı dizisi/röportaj	12	5,3%
Haber Anonsu	17	7,6%
Toplam	225	100,0%

Vatan Gazetesi’nde içinde çevre ögesi barındıran güncel/aktüel haberlerin oranı % 45.3’tür. 2. sırada bulunan ekonomi haberlerinin oranı ise % 19.6’dır. Tamamen hedefi ekoloji olan haberlerin oranı % 11.6 ile bu kategoriyi takip etmektedir . Ekonomi haberine örnek “gıdada kuraklık zammı kaçınılmaz” (16.Ağustos.2007) haberini, güncel habere örnek olarak “Artık kuraklığa alışmak lazım” (04.Ağustos.2007) haberini, ekoloji haberine örnek “5 bin kaplan kaldı” (05.haziran.2007) haberini verebiliriz.

Tablo 70:
Vatan Gazetesi’nde Haberlerin Kaynak Özellikleri

Haberin Kaynak Özellikleri	Sayı	%Yüzde
İç haber	191	84,9%
Dış haber	34	15,1%
Haber kaynağı		
Muhabir	60	26,7%
Gazete büro	71	31,6%
Kaynaksız	75	33,3%
Ajans(AA-DHA-İHA-Cihan-Anka)	3	1,3%
Ajans(AP-AFP-Reuters)	0	0,0%
Diğer	16	7,1%
Toplam	225	100,0%

Haber kaynağı açısından iç haber oranı % 84.9 gibi bir oranla, dış kaynaklı haberlere üstünlük sağlamıştır. “Balina katliamı” (22.Haziran.2007) dış kaynaklı habere örnek olarak, iç kaynaklı habere örnek olarak ise “Ve insan cenneti kararttı” (09.Temmuz.2007) haberini verebiliriz. Haber kaynağı açısından Vatan Gazetesi’nde ilk olarak % 33.3 ile kaynağı belli olmayan haberler gelmektedir. Onu % 31.6 ile gazete büro takip etmektedir. Muhabirlerin yaptığı haberler ise % 26.7 ile üçüncü sıradadır.

Tablo 71:
Vatan Gazetesi'nde Haberlerin Fotoğrafa Yer Verme Özellikleri

Haber fotoğrafı	Sayı	%Yüzde
Var	178	79,1%
Yok	47	20,9%
Toplam	225	100.0%

Vatan Gazetesi'nde fotoğraf kullanımı oranı, % 79.1 ile toplam haberlerin yarısından fazlasını oluşturan bir orandadır. Haberlerin % 20.9'unda ise fotoğraf kullanılmamıştır

Tablo 72:
Vatan Gazetesi'nde Haberlerin Yayınlanma Tarihi Dağılımı

	Sayı	%Yüzde
Haberin yayımlandığı gün		
Hafta içi	151	67,1%
Hafta sonu	74	32,9%
Haberin yayımlandığı ay		
Haziran	49	21,8%
Temmuz	63	28,0%
Ağustos	113	50,2%
Toplam	225	100,0%

Vatan Gazetesi'nde haberlerin % 67.1'i hafta içinde, % 32.9'u ise hafta sonunda yayımlanmıştır. Haberlerin % 50.2'si Ağustos ayı içinde yayımlanmıştır. Bu oran Haziran ayında % 21.8, Temmuz ayında ise % 28'dir.

Tablo 73:
Vatan Gazetesi'nde Haberlerin Konu Dağılımı

Konu Dağılımı	Sayı	%Yüzde
Küresel ısınma	35	15,6%
Kuraklık	67	29,8%
Orman yangınları/ormansızlaşma	48	21,3%
Su kirliliği	10	4,4%
Hayvanlar/hayvan hakları	20	8,9%
Tarihi çevre/kültürel miras	11	4,9%
Nükleer enerji/atıklar/madencilik	5	2,2%
Çevre dostu enerji/ürünler	18	8,0%
Çevrecilik, çevre eğitimi ve yasal düzenlemeler	10	4,4%
Çarpık kentleşme	0	0,0%
Diğer(Gürültü/hava kirliliği)	1	0,4%
Toplam	225	100.0%

Konu dağılımı açısından % 29.8 ile en fazla kuraklık haberlerinin gazetede yer aldığı görülmektedir. Onu, % 21.3 ile orman yangınları/ormansızlaşma haberleri izlemektedir. Küresel ısınma ile ilgili haberler % 15.6 ile bu kategoriyi izlemektedir. Hayvanlar/hayvan hakları ile ilgili haberler % 8.9 ile daha sonra gelmektedir. Çevre dostu enerji/ürünlerle ilgili haberler % 8'dir. Kuraklıkla ilgili “Tehlikenin farkında mısınız” (01.Ağustos.2007) haberini, orman yangınlarıyla “Ciğerimiz yanıyor” (09.Temmuz.2007) haberini, hayvanlar/hayvan hakları ile “Knut 2.5. milyon dolar kazandırdı” (13.Haziran.2007) haberini, küresel ısınmayla ilgili “Kara kışı unutun” (19.Ağustos.2007) haberini örnek verebiliriz.

K. Değişkenlerin Çapraz Tablolar Şeklinde Karşılaştırılması

Tablo74 :
Gazete ile haberin bulunduğu sayfa arasındaki ilişki

Gazete	f/%	Haberin bulunduğu sayfa							Toplam
		1. Sayfa	2. Sayfa	3. Sayfa	Ekonomi sayfası	Dünya sayfası	Son sayfa	Diğer sayfalar	
Cumhuriyet	F	31	7	67	29	16	108	102	360
	%	8,6%	1,9%	18,6%	8,1%	4,4%	30,0%	28,3%	100,0%
Milliyet	F	18	32	50	79	5	19	153	356
	%	5,1%	9,0%	14,0%	22,2%	1,4%	5,3%	43,0%	100,0%
Hürriyet	F	16	2	8	60	16	5	246	353
	%	4,5%	0,6%	2,3%	17,0%	4,5%	1,4%	69,7%	100,0%
Zaman	F	21	35	8	55	4	42	135	300
	%	7,0%	11,7%	2,7%	18,3%	1,3%	14,0%	45,0%	100,0%
Sabah	F	13	10	3	70	6	17	197	316
	%	4,1%	3,2%	0,9%	22,2%	1,9%	5,4%	62,3%	100,0%
Posta	F	17	1	15	28	0	21	155	237
	%	7,2%	0,4%	6,3%	11,8%	0,0%	8,9%	65,4%	100,0%
Türkiye	F	19	6	13	43	5	0	195	281
	%	6,8%	2,1%	4,6%	15,3%	1,8%	0,0%	69,4%	100,0%
Vatan	F	17	2	1	37	5	16	147	225
	%	7,6%	0,9%	0,4%	16,4%	2,2%	7,1%	65,3%	100,0%
Toplam	F	152	95	165	401	57	228	1.330	2.428
	%	6,3%	3,9%	6,8%	16,5%	2,3%	9,4%	54,8%	100,0%

$$X^2=645,491;p=0,000$$

Gazete ve haberin bulunduğu sayfa arasındaki ilişkiyi incelemek için yapılan Ki-kare analizi sonucu bu iki değişken arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. ($p<0,05$) Çapraz tablodan da görüldüğü gibi ilgili haberin bulunduğu sayfalar tüm gazeteler için genellikle belirtilen sayfalar dışındaki sayfalarda (diğer sayfalar) bulunmaktadır. Ekonomi sayfası da ikinci sırada ilgili haberin bulunduğu sayfa olarak görülmektedir. İlk bakılan sayfalar olan 1.,2,3. sayfalar ve arka sayfada gazeteler çevre haberlerine çok fazla yer vermemektedirler. Sadece Cumhuriyet en çok çevre haberine arka sayfasında yer vermiştir. Bu yönden diğer 7 gazeteden farklılık göstermektedir. Yine ilk bakılan sayfalardan biri olan 3. sayfada da Cumhuriyet gazetesinin çevre haberine yer verme oranı diğer gazetelere oranla yüksektir. 2. Sayfada

çevre haberlerine yer verme oranı ise Milliyet ve Zaman gazetelerinde diğer gazetelere göre fazladır. Bu 2 gazete bu yönden diğer 6 gazeteden farklılık göstermektedir.

Tablo75 :
Gazete ile haberin kapladığı alan arasındaki ilişki

Gazete	f/%	Haberin kapladığı alan				Toplam
		%10'dan az	%10-29	%30-49	%50 ve üzeri	
Cumhuriyet	F	57	212	71	20	360
	%	15,8%	58,9%	19,7%	5,6%	100,0%
Milliyet	F	34	153	157	12	356
	%	9,6%	43,0%	44,1%	3,4%	100,0%
Hürriyet	F	38	166	142	7	353
	%	10,8%	47,0%	40,2%	2,0%	100,0%
Zaman	F	13	194	85	8	300
	%	4,3%	64,7%	28,3%	2,7%	100,0%
Sabah	F	12	180	116	8	316
	%	3,8%	57,0%	36,7%	2,5%	100,0%
Posta	F	8	162	58	9	237
	%	3,4%	68,4%	24,5%	3,8%	100,0%
Türkiye	F	56	187	35	3	281
	%	19,9%	66,5%	12,5%	1,1%	100,0%
Vatan	F	25	123	51	26	225
	%	11,1%	54,7%	22,7%	11,6%	100,0%
Toplam	F	243	1.377	715	93	2.428
	%	10,0%	56,7%	29,4%	3,8%	100,0%

$$X^2=244,132;p=0,041$$

Gazete ve haberin kapladığı alan arasındaki ilişkiyi incelemek için yapılan Ki-kare analizi sonucu bu iki değişken arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. ($p<0,05$) Tablo incelendiğinde, her gazetede haberin kapladığı alan daha çok sayfanın %10-29'u arasındadır. Daha sonra en çok yüzdeye sahip kısım ise %30-49'dur. Bu kategoride en çok habere yer veren gazeteler sırasıyla % 44.1 ile Milliyet ve % 40.2 ile Hürriyet'tir. Haberın % 50 ve üzeri alanı kaplaması yüzdesinde karşılaştıracak olursak,. Vatan Gazetesi hariç, oranlar birbirine yakın gözükmemektedir Vatan Gazetesi'nde çevre haberlerinin % 50 ve üzeri alanı kapladığı haberlerin yüzdesi diğer gazetelere oranla fazladır. Diğer gazetelerde bu oran % 1.1 ile %5.6 arasında iken, Vatan Gazetesi'nde % 11.6'dır.

Tablo76:
Gazete ile haberin sayfadaki yeri arasındaki ilişki

Gazete	f/%	Haberin sayfadaki yeri		Toplam
		Alt bölüm	Üst bölüm	
Cumhuriyet	F	146	214	360
	%	40,6%	59,4%	100,0%
Milliyet	F	162	194	356
	%	45,5%	54,5%	100,0%
Hürriyet	F	160	193	353
	%	45,3%	54,7%	100,0%
Zaman	F	131	169	300
	%	43,7%	56,3%	100,0%
Sabah	F	138	178	316
	%	43,7%	56,3%	100,0%
Posta	F	108	129	237
	%	45,6%	54,4%	100,0%
Türkiye	F	103	178	281
	%	36,7%	63,3%	100,0%
Vatan	F	83	142	225
	%	36,9%	63,1%	100,0%
Toplam	F	1.031	1.397	2.428
	%	42,5%	57,5%	100,0%

$$X^2=11,113;p=0,095$$

Gazete ve haberin sayfadaki yeri arasındaki ilişkiyi incelemek için yapılan Ki-kare analizi sonucu bu iki değişken arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur. ($p>0,05$) Gazeteler çevre haberini daha çok üst bölüme yerleştirmekle birlikte, alt bölüme de yakın sayıda haber yerleştirilmektedir. Gazetede üst bölüm, gazete sayfasında alt bölüme göre daha önce dikkat çeken bölümdür. Bu kategoride gazetelerin hiçbirisi diğerlerine göre bir farklılık göstermemektedir. Tüm gazetelerde üst bölüme haber yerleştirme oranı, % 54.4 ile % 63.3 arasında birbirine yakın oranlarda bulunmaktadır.

Tablo 77:
Gazete ile başlık-metin uyumu arasındaki ilişki

Gazete	f/%	Başlık - Metin uyumu		Toplam
		Var	Yok	
Cumhuriyet	F	342	18	360
	%	95,0%	5,0%	100,0%
Milliyet	F	342	14	356
	%	96,1%	3,9%	100,0%
Hürriyet	F	325	28	353
	%	92,1%	7,9%	100,0%
Zaman	F	287	13	300
	%	95,7%	4,3%	100,0%
Sabah	F	312	4	316
	%	98,7%	1,3%	100,0%
Posta	F	223	14	237
	%	94,1%	5,9%	100,0%
Türkiye	F	270	11	281
	%	96,1%	3,9%	100,0%
Vatan	F	221	4	225
	%	98,2%	1,8%	100,0%
Toplam	F	2.322	106	2.428
	%	95,6%	4,4%	100,0%

$$X^2=23,629;p=0,043$$

Gazete ve başlık-metin uyumu arasındaki ilişkiyi incelemek için yapılan Ki-kare analizi sonucu bu iki değişken arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. ($p<0,05$) Tablodan da görüleceği gibi tüm gazetelerde başlık metin uyumu yüksek bir oranda vardır. Tüm gazetelerde başlık-metin uyum oranı, % 92.1 ile % 98.7 arasında değişmektedir. Bu yönden gazeteler arasında bir farklılaşma görülmemiştir.

Tablo78:
Gazete ile dikkat çekici/abartılı başlık arasındaki ilişki

Gazete	f/%	Dikkat çekici/abartılı başlık		Toplam
		Var	Yok	
Cumhuriyet	F	28	332	360
	%	7,8%	92,2%	100,0%
Milliyet	F	34	322	356
	%	9,6%	90,4%	100,0%
Hürriyet	F	94	259	353
	%	26,6%	73,4%	100,0%
Zaman	F	44	256	300
	%	14,7%	85,3%	100,0%
Sabah	F	54	262	316
	%	17,1%	82,9%	100,0%
Posta	F	71	166	237
	%	30,0%	70,0%	100,0%
Türkiye	F	58	223	281
	%	20,6%	79,4%	100,0%
Vatan	F	76	149	225
	%	33,8%	66,2%	100,0%
Toplam	F	459	1.969	2.428
	%	18,9%	81,1%	100,0%

$$X^2=119,229;p=0,000$$

Gazete ve dikkat çekici/abartılı başlık arasındaki ilişkiyi incelemek için yapılan Ki-kare analizi sonucu bu iki değişken arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. ($p<0,05$) Gazetelerin hiçbirinde haberle ilgili dikkat çekici/abartılı başlık oranı, düz başlıklara oranla fazla değildir. Sırasıyla Vatan, Posta ve Hürriyet gazeteleri diğer 5 gazeteye göre abartılı başlığa daha fazla yer vermiştir. Fakat hiçbirinde bu oran düz başlık oranını geçmemektedir. Düz , abartısız başlıkları en fazla kullanan gazete Cumhuriyet'tir. Cumhuriyet Gazetesi'nde abartılı başlık kullanım oranı sadece % 7.8'dir. Onu % 9.6 ile Milliyet takip etmektedir.

Tablo79:
Gazete ile haberde özet girişi olma durumu arasındaki ilişki

Gazete	f/%	Özet girişler		Toplam
		Var	Yok	
Cumhuriyet	F	79	281	360
	%	21,9%	78,1%	100,0%
Milliyet	F	155	201	356
	%	43,5%	56,5%	100,0%
Hürriyet	F	135	218	353
	%	38,2%	61,8%	100,0%
Zaman	F	170	130	300
	%	56,7%	43,3%	100,0%
Sabah	F	183	133	316
	%	57,9%	42,1%	100,0%
Posta	F	70	167	237
	%	29,5%	70,5%	100,0%
Türkiye	F	56	225	281
	%	19,9%	80,1%	100,0%
Vatan	F	68	157	225
	%	30,2%	69,8%	100,0%
Toplam	F	916	1.512	2.428
	%	37,7%	62,3%	100,0%

$$X^2=193,983;p=0,000$$

Gazete ve haberin özet girişi olma durumu arasındaki ilişkiyi incelemek için yapılan Ki-kare analizi sonucu bu iki değişken arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. ($p<0,05$) Genel olarak haberde özet girişin bulunma oranı, bulunmama oranından azdır. Sadece Zaman (%56,7) ve Sabah (%57,9) gazeteleri, bu konuda farklılık göstermiştir. Bu iki gazetede haberde özet girişlerin bulunma oranı, bulunmama oranından daha fazladır.

Tablo 80 : Gazete ile haber türü arasındaki ilişki

Gazete	f/%	Haber türü									Toplam
		Ekonomi haberi	Güncel/aktüel haber	Ekoloj i	Siyas i haber	Magazi n haberler i	Bilimsel haber/araştırma	Köşe/yorum yazısı	Yazı dizisi/röportaj	Haber Anonsu	
Cumhuriyet	F	36	144	83	21	1	17	26	13	19	360
	%	10,0%	40,0%	23,1%	5,8%	0,3%	4,7%	7,2%	3,6%	5,3%	100,0%
Milliyet	F	58	170	50	15	4	11	30	1	17	356
	%	16,3%	47,8%	14,0%	4,2%	1,1%	3,1%	8,4%	0,3%	4,8%	100,0%
Hürriyet	F	46	174	47	13	2	5	53	0	13	353
	%	13,0%	49,3%	13,3%	3,7%	0,6%	1,4%	15,0%	0,0%	3,7%	100,0%
Zaman	F	66	147	47	13	1	8	4	1	13	300
	%	22,0%	49,0%	15,7%	4,3%	0,3%	2,7%	1,3%	0,3%	4,3%	100,0%
Sabah	F	58	165	33	5	3	7	29	5	11	316
	%	18,4%	52,2%	10,4%	1,6%	0,9%	2,2%	9,2%	1,6%	3,5%	100,0%
Posta	F	34	141	39	0	0	6	7	1	9	237
	%	14,3%	59,5%	16,5%	0,0%	0,0%	2,5%	3,0%	0,4%	3,8%	100,0%
Türkiye	F	56	134	40	1	5	19	9	0	17	281
	%	19,9%	47,7%	14,2%	0,4%	1,8%	6,8%	3,2%	0,0%	6,0%	100,0%
Vatan	F	44	102	26	1	2	6	15	12	17	225
	%	19,6%	45,3%	11,6%	0,4%	0,9%	2,7%	6,7%	5,3%	7,6%	100,0%
Toplam	F	398	1.177	365	69	18	79	173	33	116	2.428
	%	16,4%	48,5%	15,0%	2,8%	0,7%	3,3%	7,1%	1,4%	4,8%	100,0%

$$X^2=245,510;p=0,000$$

Gazete ve haber türü arasındaki ilişkiyi incelemek için yapılan Ki-kare analizi sonucu bu iki değişken arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. ($p<0,05$) Tüm gazeteler için haber türü daha çok güncel/aktüel haber olarak görülmektedir. Daha sonra en çok görülen haber türü sırasıyla ekonomi ve ekolojidir. Çevre konusunda yazı dizisi/ röportaj yayımlanma oranı en fazla % 5.3 ile Vatan gazetesindedir, onu % 3.6 ile Cumhuriyet gazetesi takip etmektedir. Hürriyet ve Türkiye’de hiç yazı dizisi çıkmamıştır. Diğer gazetelerin yazı dizisine yer verme oranı da % 0.3. ile % 1.6 arasında oldukça düşük bir orandır. Bu konuda en fazla köşe yazısına % 15 ile Hürriyet yer vermiştir. Hürriyet’ten sonra en fazla Milliyet ve Cumhuriyet gazetesinin köşe yazarları çevre konusuna değinmiştir. Çevre konusunda bilimsel araştırmalara da en fazla Cumhuriyet yer vermiştir. Çevre konusuyla ilgili siyasi haberlere de yine en çok Cumhuriyet Gazetesi’nde rastlanmaktadır. Tüm gazetelerde en fazla çevre haberi güncel/aktüel haber türünde çıkmıştır. İçinde çevre ve çevre

sorunlarına ait öğeler barındıran güncel/aktüel haberlerin tüm gazetelerde en çok yer verilen haber türü olduğu görülmektedir. Cumhuriyet'te % 40 olan bu oran, Posta Gazetesi'nde % 59.5'a kadar çıkmaktadır. Haber anonsu içeride okunması istenen bir haberin ilk sayfadan tanıtımı için yapılır. Bu da habere verilen önemi gösterir Tüm gazeteler için haber anonslarının oranı, en az % 3.5 oran ile Sabah, en fazla % 7.6 oran ile Vatan gazetesi arasında bulunmaktadır. En az haber anonsu 9 haberle Posta'da, en çok haber anonsu 19 haber ile Cumhuriyet'te görülmüştür.

Tablo 81:
Gazete ile haber kaynağı arasındaki ilişki-1

Gazete	f/%	Haber kaynağı		Toplam
		İç haber	Dış haber	
Cumhuriyet	F	300	60	360
	%	83,3%	16,7%	100,0%
Milliyet	F	298	58	356
	%	83,7%	16,3%	100,0%
Hürriyet	F	299	54	353
	%	84,7%	15,3%	100,0%
Zaman	F	271	29	300
	%	90,3%	9,7%	100,0%
Sabah	F	252	64	316
	%	79,7%	20,3%	100,0%
Posta	F	201	36	237
	%	84,8%	15,2%	100,0%
Türkiye	F	228	53	281
	%	81,1%	18,9%	100,0%
Vatan	F	191	34	225
	%	84,9%	15,1%	100,0%
Toplam	F	2.040	388	2.428
	%	84,0%	16,0%	100,0%

$$X^2=15,452;p=0,031$$

Gazete ve haber kaynağı arasındaki ilişkiyi incelemek için yapılan Ki-kare analizi sonucu bu iki değişken arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. ($p<0,05$) Haber kaynağı tüm gazeteler için çoğunlukla iç haber olarak nitelendirilmiştir. İç kaynaklı haber kullanım oranı Zaman Gazetesi'nde % 90.3 ile en yüksek, Sabah Gazetesi'nde % 79.7 ile en düşüktür. Ülke içindeki çevre sorunlarının haberlere daha

fazla yansıdığı görülmektedir. Ülke dışındaki çevre sorunlarına ve bunlarla ilgili yapılan haberlere gazetelerde iç kaynaklı haberlere nazaran daha az yer verildiği görülmektedir.

Tablo 82:
Gazete ile haber fotoğrafı arasındaki ilişki

Gazete	f/%	Haber fotoğrafı		Toplam
		Var	Yok	
Cumhuriyet	F	178	182	360
	%	49,4%	50,6%	100,0%
Milliyet	F	277	79	356
	%	77,8%	22,2%	100,0%
Hürriyet	F	230	123	353
	%	65,2%	34,8%	100,0%
Zaman	F	184	116	300
	%	61,3%	38,7%	100,0%
Sabah	F	246	70	316
	%	77,8%	22,2%	100,0%
Posta	F	212	25	237
	%	89,5%	10,5%	100,0%
Türkiye	F	198	83	281
	%	70,5%	29,5%	100,0%
Vatan	F	178	47	225
	%	79,1%	20,9%	100,0%
Toplam	F	1.703	725	2.428
	%	70,1%	29,9%	100,0%

$$X^2=158,740;p=0,000$$

Gazete ve haber fotoğrafı arasındaki ilişkiyi incelemek için yapılan Ki-kare analizi sonucu bu iki değişken arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. ($p<0,05$) Cumhuriyet hariç tüm gazetelerde fotoğraf kullanım oranı, kullanmama oranından fazladır. Cumhuriyet'te fotoğraf kullanılan haber oranı % 49.4 iken, fotoğrafsız haber oranı % 50.6 'dır. Bu oranlar, haberlerin yarısında fotoğraf kullanıldığını, diğer yarısında ise kullanılmadığını göstermektedir. Posta, en fazla fotoğraflı çevre haberine yer vermiştir. Posta'da fotoğraf kullanım oranı % 89.5'tir. Onu % 79.1 ile Vatan Gazetesi izlemektedir.

Tablo 83:
Gazete ile haberin yayımlandığı gün arasındaki ilişki

Gazete	f/%	Haberin yayımlandığı gün		Toplam
		Hafta içi	Hafta sonu	
Cumhuriyet	F	269	91	360
	%	74,7%	25,3%	100,0%
Milliyet	F	263	93	356
	%	73,9%	26,1%	100,0%
Hürriyet	F	248	105	353
	%	70,3%	29,7%	100,0%
Zaman	F	220	80	300
	%	73,3%	26,7%	100,0%
Sabah	F	224	92	316
	%	70,9%	29,1%	100,0%
Posta	F	172	65	237
	%	72,6%	27,4%	100,0%
Türkiye	F	210	71	281
	%	74,7%	25,3%	100,0%
Vatan	F	151	74	225
	%	67,1%	32,9%	100,0%
Toplam	F	1.757	671	2.428
	%	72,4%	27,6%	100,0%

$$X^2=6,578;p=0,474$$

Gazete ve haberin yayımlandığı gün arasındaki ilişkiyi incelemek için yapılan Ki-kare analizi sonucu bu iki değişken arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur. ($p>0,05$) Tüm gazetelerde istisnasız olarak çevreye ilgili haberler ağırlıklı olarak hafta içi yayımlanmıştır.

Tablo 84:
Gazete ile haberin yayımlandığı ay arasındaki ilişki

Gazete	f/%	Haberin yayımlandığı ay			Toplam
		Haziran	Temmuz	Ağustos	
Cumhuriyet	F	79	88	193	360
	%	21,9%	24,4%	53,6%	100,0%
Milliyet	F	98	115	143	356
	%	27,5%	32,3%	40,2%	100,0%
Hürriyet	F	103	101	149	353
	%	29,2%	28,6%	42,2%	100,0%
Zaman	F	66	96	138	300
	%	22,0%	32,0%	46,0%	100,0%
Sabah	F	83	99	134	316
	%	26,3%	31,3%	42,4%	100,0%
Posta	F	71	76	90	237
	%	30,0%	32,1%	38,0%	100,0%
Türkiye	F	67	81	133	281
	%	23,8%	28,8%	47,3%	100,0%
Vatan	F	49	63	113	225
	%	21,8%	28,0%	50,2%	100,0%
Toplam	F	616	719	1.093	2.428
	%	25,4%	29,6%	45,0%	100,0%

$$X^2=28,242;p=0,013$$

Gazeteler ve haberin yayımlandığı ay arasındaki ilişkiyi incelemek için yapılan Ki-kare analizi sonucu bu iki değişken arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. ($p<0,05$) Ağustos ayında diğer aylara göre tüm gazetelerde haberin daha fazla yayımlandığı görülmektedir. Posta Gazetesi'nde Ağustos ayında % 38 ile en düşük çevre haberi yayımlama oranına sahiptir. En yüksek oran ise tüm haberlerin % 53.6'sını Ağustos ayında yayımlayan Cumhuriyet Gazetesi'ne aittir. Diğer gazetelerde de Ağustos ayında çevre haberi yayımlama oranı 3 aylık tüm çevre haberlerinin % 40.2'si ile % 50.2'si arasında değişmektedir.

Tablo 85:
Gazete ile haber kaynağı arasındaki ilişki-2

Gazete	f/%	Haber kaynağı						Toplam
		Muhabir	Gazete büro	Kaynaksız	Ajans(AA-DHA-İHA-Cihan-Anka)	Ajans(AP-AFP-Reuters)	Diğer	
Cumhuriyet	F	98	145	37	50	2	28	360
	%	27,2%	40,3%	10,3%	13,9%	0,6%	7,8%	100,0%
Milliyet	F	75	82	22	139	7	31	356
	%	21,1%	23,0%	6,2%	39,0%	2,0%	8,7%	100,0%
Hürriyet	F	64	53	54	126	0	56	353
	%	18,1%	15,0%	15,3%	35,7%	0,0%	15,9%	100,0%
Zaman	F	124	65	18	85	0	8	300
	%	41,3%	21,7%	6,0%	28,3%	0,0%	2,7%	100,0%
Sabah	F	120	102	42	24	0	28	316
	%	38,0%	32,3%	13,3%	7,6%	0,0%	8,9%	100,0%
Posta	F	10	59	67	94	0	7	237
	%	4,2%	24,9%	28,3%	39,7%	0,0%	3,0%	100,0%
Türkiye	F	41	135	54	43	0	8	281
	%	14,6%	48,0%	19,2%	15,3%	0,0%	2,8%	100,0%
Vatan	F	60	71	75	3	0	16	225
	%	26,7%	31,6%	33,3%	1,3%	0,0%	7,1%	100,0%
Toplam	F	592	712	369	564	9	182	2.428
	%	24,4%	29,3%	15,2%	23,2%	0,4%	7,5%	100,0%

$$X^2=609,343; p=0,000$$

Gazete ve haber kaynağı arasındaki ilişkiyi incelemek için yapılan Ki-kare analizi sonucu bu iki değişken arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. ($p<0,05$) Cumhuriyet'te çevre haberlerinde %40 ile en fazla gazete büro kaynaklı haberlere yer verilmiştir. Bu durum Milliyet, Hürriyet ve Posta için farklılaşmaktadır. Milliyet %39, Hürriyet %35,7, Posta %39,7 ile en fazla yerli ajanslara (AA-DHA-Cihan-Anka) haber kaynağı olarak başvurulmuştur. Vatan Gazetesi, %33,3 ile en fazla kaynağı belirtilmemiş çevre haberini yayımlamıştır. Zaman %41,3 ve Sabah %38 gazetelerinde ise çevre haberi kaynağı olarak en fazla muhabirlerden faydalanılmıştır. Tüm gazetelerde en az başvuru alan haber kaynağı ise istisnasız yabancı ajanslar (AP-AFP-Reuters) olmuştur. Milliyet'te 7, Cumhuriyet'te 2 çevre haberinin kaynağı yabancı ajanslardır. Diğer gazetelerde ise bu kaynağı hiç başvurulmamıştır.

Tablo 86:
Gazete ile konu dağılımı arasındaki ilişki

Konu dağılımı	F/%	Gazete								Toplam
		Cumhuriyet	Milliyet	Hürriyet	Zaman	Sabah	Posta	Türkiye	Vatan	
Küresel ısınma	F	59	49	33	40	37	30	58	35	341
	%	16,4%	13,8%	9,3%	13,3%	11,7%	12,7%	20,6%	15,6%	14,0%
Kuraklık	F	102	92	73	69	59	41	64	67	567
	%	28,3%	25,8%	20,7%	23,0%	18,7%	17,3%	22,8%	29,8%	23,4%
Orman yangınları/ormansızlaşma	F	50	45	66	60	66	50	37	48	422
	%	13,9%	12,6%	18,7%	20,0%	20,9%	21,1%	13,2%	21,3%	17,4%
Su kirliliği	F	21	28	17	7	8	7	6	10	104
	%	5,8%	7,9%	4,8%	2,3%	2,5%	3,0%	2,1%	4,4%	4,3%
Hayvanlar/hayvan hakları	F	19	46	62	13	46	47	41	20	294
	%	5,3%	12,9%	17,6%	4,3%	14,6%	19,8%	14,6%	8,9%	12,1%
Tarihi çevre/kültürel miras	F	30	28	27	19	24	19	34	11	192
	%	8,3%	7,9%	7,6%	6,3%	7,6%	8,0%	12,1%	4,9%	7,9%
Nükleer enerji/atıklar/madencilik	F	16	10	6	22	11	9	9	5	88
	%	4,4%	2,8%	1,7%	7,3%	3,5%	3,8%	3,2%	2,2%	3,6%
Çevre dostu enerji/türünler	F	25	30	35	44	25	16	20	18	213
	%	6,9%	8,4%	9,9%	14,7%	7,9%	6,8%	7,1%	8,0%	8,8%
Çevrecilik, çevre eğitimi ve yasal düzenlemeler	F	29	21	20	13	32	12	9	10	146
	%	8,1%	5,9%	5,7%	4,3%	10,1%	5,1%	3,2%	4,4%	6,0%
Çarpık kentleşme	F	4	5	7	8	5	1	1	0	31
	%	1,1%	1,4%	2,0%	2,7%	1,6%	0,4%	0,4%	0,0%	1,3%
Diğer(Gürültü/hava kirliliği)	F	5	2	7	5	3	5	2	1	30
	%	1,4%	0,6%	2,0%	1,7%	0,9%	2,1%	0,7%	0,4%	1,2%
Toplam	F	360	356	353	300	316	237	281	225	2.428
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

$$X^2=209,063;p=0,000$$

Gazete ve konu dağılımı arasındaki ilişkiyi incelemek için yapılan Ki-kare analizi sonucu bu iki değişken arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. ($p<0,05$) Konu dağılımı açısından kuraklık, Cumhuriyet %28,3, Milliyet %25,8, Hürriyet %20,7, Zaman %23, Türkiye %22,8 ve Vatan %29,8 gazetelerinde en fazla yer alan çevre haberi konusudur. Posta %21,1 oranıyla en fazla orman yangınları/ormansızlaşma konusuna yer vererek bu konuda farklılık göstermektedir.

Tüm gazetelerde çarpık kentleşme ve gürültü ve hava kirliliğini kapsayan diğerkategorisi en az yer verilen haber konuları olmuştur. Tüm gazetelerde en fazla kuraklık haber olurken, onu orman yangınları/ormansızlaşma izlemiştir. Bu iki konudan sonra çevre haberlerinde en fazla işlenen konu, tüm gazetelerde küresel ısınmadır. Hayvanlar/hayvan hakları konusuna en fazla yer veren gazete Posta % 19.8 olurken, tarihi çevre/kültürel miras konularına en fazla yer veren gazete, % 12.1 ile Türkiye olmuştur. Nükleer atıklar ve çevre dostu enerji/ürünlere en fazla yer veren gazete Zaman olurken, çevrecilik konusuna en fazla yer ayıran gazete Sabah'tır.

SONUÇ

İçinde bulunduğumuz yüzyıl insanların doğal kaynakları daha önceki dönemlerde görülmemiş bir hızla tükettiği bir zaman dilimidir. Artan nüfus baskısı gittikçe daha fazla insanın kentlere göç etmesi, bu akın sonucunda plansız, altyapıdan yoksun kentlerin ortaya çıkması, enerji kaynağı olarak fosil yakıtların kullanılması, sanayileşme buna bağlı olarak üretim biçiminin değişmesi, üretimin, tüketimin artması ve buna bağlı daha fazla atığın ortaya çıkması, doğal kaynaklar üzerinde her geçen gün daha da artan bir baskı oluşturmaktadır. Erozyon, hava, su, toprak kirliliği, nükleer kirlilik gibi çevre kirliliği çeşitleri yaşam kalitesini bozmaktadır. Bu durum çevre sorunlarının gittikçe hayatımızı daha fazla etkiler hale gelmesini beraberinde getirmektedir.

Sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı olarak tanımlayabileceğimiz çevre hakkı önemli bir insan hakkıdır. Bu hakkın sağlanması için basına önemli görevler düşmektedir. Medya ve basın yoluyla eğitim yaygın eğitimin bir türüdür. Toplumu etkileyen ve kamuoyu oluşturmaya en büyük katkıyı sağlayan basının, çevre eğitimi aracılığıyla toplumda çevre koruma bilincinin oluşturulmasına yardımcı olması gerekmektedir. Ülkemiz erozyon gibi çevre sorunlarıyla kurulduğundan beri mücadele etmektedir. Fakat çevre sorunlarına ilginin esas ortaya çıkış tarihi 1980 ve sonrasıdır. Bu tarihten sonra birçok çevre koruma derneği kurulmuş, yayımlanan çevreci gazete ve dergilerde belirgin bir artış görülmüştür. Bu dergiler, gazeteler, ulusal basında yayımlanan çevre haberleri yoluyla çevre bilinci artırılmaya çalışılmaktadır.

Küresel ısınma ve iklim değişikliği bu konuda önemli bir milat olmuştur çünkü bu sorunun ortaya çıkması sonrasında çevre sorunlarına ilginin arttığını söyleyebiliriz. Tüm insanlığın geleceğini ciddi biçimde etkileyebilecek potansiyele sahip olan bu çevre sorununun etkilerini, günümüzde kuraklık, çölleşme, seller, kasırgalar gibi olaylarla yakından hissetmekteyiz. 2007 yılının yaz aylarında ciddi biçimde ülkemizde hissedilen kuraklık bu sorunun ve diğer çevre sorunlarının toplumun gündemini daha fazla işgal eden bir konu haline gelmesini sağlamıştır. Bunun sonucunda çevre sorunları basında

daha fazla yer almaya başlamıştır. Bu durum çevre haberlerinde sayısal olarak belli bir artış getirmiştir. Ama bu yeterli değildir.

Gazetelerde düzenli bir şekilde çevre sayfasına yer verilmemektedir. Bazı gazetelerde çevre haberlerine çevre sayfası adı altında yer ayrıldığı görülmüştür fakat incelenen hiçbir gazetede düzenli bir şekilde haftada bir defa bir sayfanın çevre haberlerine ayrılması veya gazetede çevre haberlerine günlük bir sayfa ayrılması gibi bir duruma rastlanmamıştır. Uzmanlaşmış, konusunda yetkin çevre muhabirlerinin basınımda olmayışı diğer bir sorundur. Oysa ki yurt dışında çevre gazeteciliği ayrı bir uzmanlaşma kolu olarak görülmektedir. Türkiye’de son yıllarda bu konuda eğitimler veren kurumlarda artış görülmektedir.

Gazetelerde çevre haberlerine yer verilmesi sadece muhabirin haber yapması ile ilgili değildir. Günümüz basını kar amacı güden ticari işletmeler haline gelmiştir. Reklam almadan yaşaması çok zor olan basın kuruluşlarının, kendisine reklam veren bir şirketin çevre kirliliğine neden olması ile ilgili bir haber geldiğinde bu haberi yayımlaması oldukça zordur. Gazete yönetimi için haberi seçme eleme aşamasında reklam geliri oldukça önemli bir kriterdir. Ayrıca günümüzde basın kuruluşlarının patronları sadece gazetecilikle uğraşmamaktadır. Medya patronlarının basınla ilgili olmayan sektörlerde de şirketleri ve ortaklıkları bulunmaktadır. Bu şirketlerin ve ortaklıkların çıkarları da gazete yönetimi açısından diğer bir seçme eleme kriteridir. Daha yüksek okuyucu kitlesine ulaşmak isteyen gazete yönetimleri daha renkli, sansasyonel, ilgi çekici haberleri seçmektedir. Bu durumda çevreyle ilgili önemli bir gelişme de bu ilgiyi uyandırabildiği ölçüde gazete sayfalarında yer almaktadır.

Çalışmamızda 8 gazete, 3 aylık bir süre için incelenmiş, bu inceleme sonucunda gazetelerde 2428 çevre haberi tespit edilmiştir. Bu gazetelerin toplam çevre haberi sayısı sıralaması ise şöyledir: Cumhuriyet 360, Milliyet 356, Hürriyet 353, Sabah 316, Zaman 300, Türkiye 281, Posta 237, Vatan 225. En çok çevre haberine Cumhuriyet gazetesinde yer verilmiştir. 1.,2.,3. sayfalar ve arka sayfa gazetelerin en çok ilgi çeken öncelikle bakılan sayfalarıdır. Lakin çevre haberleri, en çok, gazetelerin bu sayfalar dışındaki diğer sayfalarında yer almıştır. Bir tek Cumhuriyet Gazetesi’nde, bu oran arka sayfada

en yüksektir fakat diğer gazetelerde çevre haberleri en çok bakılan sayfalarda az bir oranla yayımlanmaktadır. Her gazetede, haberin kapladığı alan, daha çok sayfanın %10-29'u arasındadır Habere daha çok alan ayrılması haberin derinlemesine ele alınmasını sağlar fakat tüm gazetelerde haberin % 50 ve üzeri alanı kaplaması yüzdesi tüm gazetelerde düşüktür. Gazete sayfasında üst bölüm, sayfada alt bölüme göre daha önce dikkat çeker. Gazeteler çevre haberlerini daha çok üst bölüme yerleştirmekle birlikte, alt bölüme de yakın sayıda haber yerleştirmektedir.

Tüm gazetelerde başlık metin uyumu yüksek bir oranda vardır. Gazetelerin hiçbirinde haberle ilgili dikkat çekici/abartılı başlık oranı, düz başlıklara oranla fazla değildir. Zaman ve Sabah gazeteler dışında haberde özet girişlerin bulunmama oranı, bulunma oranından daha fazladır. Tüm gazeteler için haber türü, daha çok güncel/aktüel haber olarak görülmektedir. Daha sonra en çok görülen haber türü sırasıyla ekonomi ve ekolojidir. İçinde çevre ve çevre sorunlarına ait öğeler barındıran güncel/aktüel haberlerin, tüm gazetelerde en çok yer verilen haber türü olduğu görülmektedir Haber anonsu içeride okunması istenen bir haberin ilk sayfadan tanıtımı için yapılır. Bu da habere verilen önemi gösterir. En az haber anonsu 9 haberle Posta'da, en çok haber anonsu 19 haber ile Cumhuriyet'te görülmüştür. Haber kaynağı tüm gazeteler için çoğunlukla iç haber olarak nitelendirilmiştir. Ülke içindeki çevre sorunlarının haberlere daha fazla yansıdığı görülmektedir. Fotoğraf kullanımı o haberin ilgi çekmesini sağlayan başlıca unsurdur. Cumhuriyet hariç tüm gazetelerde fotoğraf kullanım oranı, kullanmama oranından fazladır.

Tüm gazetelerde istisnasız olarak çevreye ilgili haberler ağırlıklı olarak hafta içi yayımlanmıştır. Ağustos ayında diğer aylara göre tüm gazetelerde çevre haberinin daha fazla yayımlandığı görülmektedir. Ağustos ayında kuraklık, susuzluk, su kesintileri gibi sorunların kendini daha fazla hissettirdiği bir zaman dilimidir. Bu sebeple gazetelerde kuraklık ve bunun sebebi küresel ısınmayla ilgili haberler daha sık yayımlanmıştır. Haberin kaynağı açısından bakarsak; Cumhuriyet'te en fazla gazete büro kaynaklı çevre haberlerine yer verilmiştir. Milliyet, Hürriyet ve Posta'da ise en fazla yerli ajanslara (AA-DHA-Cihan-Anka) haber kaynağı olarak başvurulmuştur. Vatan Gazetesi %33,3 ile en fazla kaynağı belirtilmemiş çevre haberini yayımlamıştır. Zaman ve Sabah

gazetelerinde ise çevre haberi kaynağı olarak en fazla muhabirlerden faydalanılmıştır. Tüm gazetelerde en az başvuru alan haber kaynağı ise istisnasız yabancı ajanslar (AP-AFP-Reuters) olmuştur. Konu dağılımı açısından kuraklık, Posta hariç, tüm gazetelerde en fazla yer alan çevre haberi konusudur. Posta Gazetesi, en fazla orman yangınları/ormansızlaşma konusuna yer vererek bu konuda farklılık göstermektedir. Tüm gazetelerde çarpık kentleşme ve gürültü ve hava kirliliğini kapsayan diğer kategorisi, en az yer verilen haber konusu olmuştur. Yaptığımız bu araştırmanın sonucunda, gazetelerde çevre haberlerine, kapladığı alan ve yerleştirildiği sayfa açısından baktığımızda çok da önem verilmemektedir. Bunun dışında, yazı dizileri, röportajlar ve haberin tanıtımı için ilk sayfadan verilen haber anonslarının azlığı da çevre haberinin, gazetede çok önemsenen bir haber kategorisi sayılmadığını göstermektedir. Toplumun gündemini oluşturan kuraklık ve buna bağlı olarak günlük yaşam kalitesini düşüren su kesintileri veya aşırı sıcağa bağlı orman yangınları en fazla yer alan haber konuları olmuştur. Örneğin yine önemli bir çevre sorunu olan tehlikeli atıklar, fazla gündemde olmadığı ve gündelik yaşamı direkt ilgilendiren bir sorun olarak görülmediği için gazetelerde çok az yer bulmaktadır.

Çevre sorunlarının günlük yaşantımızda daha fazla hissedilir olmasına paralel olarak, gazetelerde çevre haberlerine verilen önemde de belli bir artış görülmektedir fakat bu artışın çok daha hızlı olması gerekir. Çünkü kamuoyu oluşmasına büyük katkıda bulunan yazılı basınımızın konuyla ilgili bilgileri doğru ve eksiksiz bir şekilde ileterek, çevre sorunları konusunda bilinç oluşturmaları gerekmektedir. Çevre sorunlarının boyutlarının her geçen gün büyüdüğü dünyada ve ülkemizde çevrenin basının başlıca haber konuları arasına girmesi gerekmektedir. Çevre sorunları konusunda farkındalık kazanmış ve çözüm yollarını içselleştirmiş, tasarrufu ve sadeliği hayat tarzı haline getirmiş, yüksek bilinç düzeyine sahip insanların toplumda egemen kılınması basına düşen en önemli görevdir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Alemdar, Korkmaz ve Erdoğan, İrfan, **İletişim ve Toplum**, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1990.

Alemdar, Korkmaz, **Medya ve Demokratik Kurumlar**, İstanbul: AFA Yayıncılık ve TÜSES Vakfı Yayını, 1999.

Aydoğdu, Mustafa ve Gezer, Kudret, **Çevre Bilimi**, Ankara:Anı Yayıncılık, 2006.

Baudrillard, Jean, **Tüketim Toplumu**, 1 .Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1997.

Başol, Koray ve Durman, Mustafa ve Önder, Hüseyin, **Doğal Kaynakların ve Çevrenin Ekonomik Analizi**, Bursa :Alfa Aktüel Yayınları, 2007.

Beck, Jan Masvelt, **Çevre ve Üçüncü Dünya**, İstanbul :Endülüs Yayınları, 1990.

Bektaş, Arsev, **Kamuoyu İletişim ve Demokrasi**, 3. Baskı, İstanbul: Bağlam Yayınları, 2007.

Belsey, Andrew ve Chadwick, Ruth, **Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar**, Der. Nurçay Türkoğlu, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1998.

Bezirci, Pervin Dedeler, **AB Sürecinde Çevre**, İstanbul: Tasam Yayınları, 2005.

Birleşmiş Milletler Türk Derneği, **Günümüzün Çevre Sorunları**, Yayın No:18, Ankara, 1994.

Bowler, Peter J., **Doğanın Öyküsü**, İstanbul, :İzdüşüm Yayınları, 2002.

Boratav, Zeynep (hızl.), **Türkiye’de Çevrenin ve Çevre Korumanın Tarihi Sempozyumu Bildiri Metinleri**, İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, 2000.

Demirer, Mehmet Akif, **Ekopolitika**, İstanbul:Anahtar Kitaplar Yayınevi,1992.

Doğan, Pervin, **İklim Değişikliğinde Türkiye’nin Adımları**, Gazi Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Stratejileri Araştırma Merkezi Yayını, 2007.

Dunn, Seth ve Flavin, Christopher, **Dünyanın Durumu 2002**, İstanbul: Tema Vakfı Yayını, 2002.

Ehrlich, Paul R, **Nüfus Bombası**, Ankara:Ayyıldız Matbaası, 1976.

Ekinci, Oktay, **İnsan Hakları ve Çevre**, İstanbul:Ahattar Kitaplar Yayınevi, 1992.

Erdoğan, İrfan ve Ejder, Nazmiye, **Çevre Sorunları Nedenler Çözümler Egemen ve Marksist Anlayışın İlettikleri Üzerine**, Ankara: Doruk Yayıncılık, 1997.

Ertaş, Şeref, **Çevre Hukuku**, İzmir :Dokuz Eylül Üniversitesi Döner Sermaye İşletmesi Yayını, 1997.

Giritli, İsmet ve Güngör, Hasan Atilla, **Günümüzde İnsan Hakları**, İstanbul: Der Yayınları, 2002.

Girgin, Atilla, **Yazılı Basında Haber ve Habercilikte Etik'i**, 2. Baskı, Ankara İnkılap Kitabevi, 2003.

Girgin, Atilla, **Haber Yazmak**, 3.Baskı, İstanbul: Der Yayınları, 2005.

Girgin, Atilla, **Türk Basın Tarihi'nde Yerel Gazetecilik**, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2001.

Gökdayı, İsmail, **Çevrenin Geleceği Yaklaşımlar ve Politikalar**, Ankara: Türkiye Çevre Vakfı Yayını, 1997.

Gökçe, Orhan, **İletişim Bilimi:İnsan İlişkilerinin Anatomisi**, Ankara:Siyasal Kitabevi, 2006.

Görmez, Kemal, **Çevre Sorunları**, 1.Baskı, Ankara: Nobel Yayınları, 2007.

Güler, Çağatay ve Çobanoğlu, Zakir, **Su Kirliliği**, 1. Baskı, Ankara: Sağlık Bakanlığı Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğü, Çevre Sağlığı Temel Kaynak Dizisi No:12, 1994.

Güler, Çağatay, Çobanoğlu, Zakir, **Nüfus, Nüfus Hareketleri ve Göçler**,1. Baskı, Ankara: Sağlık Bakanlığı Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğü, Çevre Sağlığı Temel Kaynak Dizisi No:35, 1994.

Güler, Çağatay, Çobanoğlu, Zakir, **Toprak Kirliliği**, 1. Baskı, Ankara:Sağlık Bakanlığı Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğü, Çevre Sağlığı Temel Kaynak Dizisi No:40, 1997.

Gürsel, Deniz,**Gelenekselci Çevrecilikten Gelenekselci Liberalizme**, Ankara: Vadi Yayınları, 1995.

Hempel, Lamont C., **Climate Policy on the Installment Plan, Environmental Policy New Directions for the Twenty-First Century**, Washington:,CQPress, 2006.

İstanbul Ticaret Odası, **Çevre Kirliliğini Önlemede Basına Düşen Görevler Nelerdir? Konulu İnceleme**, İstanbul, 1993.

Kaboğlu, İbrahim Ö., **Özgürlükler Hukuku :İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı**, Ankara: İmge Kitabevi, 2002.

Kadioğlu, Mikdat, **Küresel İklim Değişimi ve Türkiye Bildiğiniz Havaaların Sonu**, 2. Baskı , İstanbul: Güncel Yayıncılık, 2007.

Kapani, Münci, **Politika Bilimine Giriş**, Ankara: Bilgi Yayınevi ,2006.

Kışlaoglu, Mine ve Berkes, Fikret, **Çevre ve Ekoloji**, İstanbul :Remzi Kitabevi, 1997.

Keleş, Ruşen ve Hamamcı, Can, **Çevrebilim**, 3. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 1998.

Keleş, Ruşen ve Hamamcı, Can, **Çevre Politikası**, 5. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 2005.

Keleş, Ruşen, **Kentbilim İlkeleri**, Ankara:Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayını, 1976.

Jardins, Joseph R. Des, **Çevre Etiği:Çevre Felsefesine Giriş**, İstanbul: İmge Kitabevi, 2006.

Nebiler, Halil, **Medyanın Ekonomi Politikası**, İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1995.

Ozankaya, Özer, **Toplumbilim**, 6. Baskı, Ankara:Tekin Yayınevi, 1986.

Önder, Tuncay, **Yeşil Siyaset**, İstanbul: Lotus Yayınevi, 2003.

Özdemir, Sadi, **Medya Emperyalizmi ve Küreselleşme**, İstanbul: TİMAŞ Yayınları, 1998.

Özek, Çetin, **Basın Özgürlüğünden Bilgilenme Hakkına**, İstanbul: Alfa Yayınları, 1999.

Özerkan, Şengül, **Medya, Dil ve İletişim**, İstanbul: Martı Yayınları, 2001.

Pirages, Dennis Clark ve DeGeest, Theresa Manley, **Ecological Security An Evolutionary Perspective on Globalization**, Oxford :Rowman and Littlefield Publishers,Inc, 2004.

Porritt, Jonathan, **Yeşil Politika**, 2. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1989.

Samsunlu, Ahmet, **Çevre Bilimleri**, İstanbul: Çevre Gönüllüleri Derneği, 2004.

Şengönül, Kamil, **Yaşadığımız Çevre ve Çevre Sorunlarının Ekolojik Boyutları**, 2. Baskı, İstanbul: Çevre Gönüllüleri Derneği Yayını, 2004.

Simmonnet, Dominique, **Çevrecilik**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1990.

Tokgöz, Oya, **Temel Gazetecilik**, 3. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 1994.

Tuna, Muammer, **Türkiye’de Çevrecilik**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2006.

Uslu, İbrahim, **Çevre Sorunları**, İstanbul: İnsan Yayınları, 1995.

Yıkılmaz, Necla, **Yeni Dünya Düzeni ve Çevre**, İstanbul:Sosyal Araştırmalar Vakfı, 2004.

Sürekli Yayınlar

Ackland, Len, “Encyclopedia of World Environmental History”; **New York: Routledge**, Vol.2, 2003.

Akın, Galip, “Küresel Çevre Sorunları”, **Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi** , Cilt 31, No:1, 2007.

Aksay, Cemal Seçkin ve Ketenoğlu, Osman ve Kurt, Latif, “Küresel Isınma ve İklim Değişikliği”, **Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Fen Dergisi**, Sayı 25, 2005.

Alkış, Seçil ve Oğuzoğlu, Yusuf, “ Ülkemiz Koşullarında Tarihi Çevre Eğitiminin Önemi ve Gerekliliğini Artıran Etkenler”, **Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı 18, 2005.

Aral, Necdet, “İnsan ve Çevre İlişkileri”, **Standart Dergisi Çevre Özel Sayısı**, Mayıs 1995.

Atabek, Nejdet, “Gündem Belirleme Yaklaşımı”, **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, Sayı 7, 1998.

Başol, Koray ve Gökalp, Faysal, “Ekonomi ile Çevre Sorunları Arasındaki İlişkilere Bir Bakış-I”, **Ekoloji Dergisi**, Sayı 1, 1991.

Bayrı, Fikret, “Ankara Şehrinde Hava Kirlenmesi”, **Maden Tetkik Arama Dergisi**, Sayı 63, 1964.

Ceritli, İsmail, “Çevreci Hareketin Siyasallaşma Süreci”, **Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 25, No:2, 2001.

Çakmak, Münci, “Biyolojik Çeşitliliğin Hukuken Korunması ve Kamu Yararı”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 57, Sayı 1, 2008.

Ersoy, Deniz ve Sanver, Selim, “Ozon Tabakasının Yırılması ve Dünya İçin Önemi”, **Ekoloji Dergisi**, Sayı:10, 1994.

Erten, Sinan, “Uluslararası Düzeyde Yükselen Bir Değer Olarak Biyolojik Çeşitlilik”, **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı 27, 2004.

Erten, Sinan, “Çevre Eğitimi ve Çevre Bilinci Nedir, Çevre Eğitimi Nasıl Olmalıdır?”, **Çevre ve İnsan Dergisi**, Sayı 65, 2004.

Friedman, Sharon M., “And The Beat Goes On: The Third Decade of Environmental Journalism”, **The Environmental Communication Yearbook**, Vol: 1, New York :Routledge, 2004.

Gönenç, E. Özgür, “Siyasal Yaşamın Belirlenmesinde Kitle İletişim Araçlarının Rolü”, **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, Sayı 17, 2003.

Güngördü, Ersin, “Türkiye’nin Nüfus Projeksiyonları ve Nüfus Politikaları”, **Kastamonu Eğitim Dergisi**, Cilt:11, No:2, 2003.

Haftacı, Vasfi ve Soylu Kamuran, “Çevre Kirlenmesi ve Çevre Koruma Bağlamında Çevre Muhasebesinin Önemi”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Sayı 33, 2007.

Hasgür, İbrahim, “Gürültü Kirliliğinin Türk Mevzuatındaki Yeri”, **Ekoloji Dergisi**, Sayı 4 , 1992.

İlgaz, Ceyda, “Tekelleşme Olgusu ve Türk Basını”, **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, Sayı 11, 2001.

Ilgar, Rüştü, “Çevre Eğitiminde Yaygın Eğitimin Rolü ve Önemi”, **Çanakkale Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı 23, 2007.

Kızılbay, İsmail, “Mesleki Bir İlke Olarak Objektif Habercilik”, **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, Sayı 15, 2002.

Kulaç, İbrahim ve Ağirdil, Yücel ve Yakın, Mehmet, “Sofralarımızdaki Tatlı Dert, Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar ve Halk Sağlığına Etkileri”, **Türk Biyokimya Dergisi**, Sayı 31, 2006.

Löwy, Michael, “Ekososyalist bir Etik İçin”, **Yeniyol Dergi**, Sayı 20, 2006.

Mançuhan, Ebru ve Ünal, Sevil ve Sayar, Ahmet Alp, “Çevre: Bilinci, Bilgisi ve Eğitimi”, **Marmara Üniversitesi Yeni Teknolojiler Araştırma Geliştirme Merkezi Yayını**, 2001.

Moore, Rick Clifton, “Environmental Issues and the Watchdog Role of Media: How Ellul’s Theory Complicates Liberal Democracy”, **Bulletin of Science Technology and Society**, Thousand Oaks: Sage Publications, 21, 2001.

Mora, Necla, “Türk Basınında Haber Anlayışı”, **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, Sayı 19, 2004.

Özçelik, Ramazan, “Biyolojik Çeşitliliği Korumaya Yönelik Yapılan Çalışmalar ve Türkiye Ormancılığına Yansımaları”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**, Sayı 2, 2006.

Özerkan, Şengül, “Haberde Objektiflik”, **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, Sayı 10, 2000.

Öztürk, Kemal, “Küresel İklim Değişikliği ve Türkiye’ye Olası Etkileri”, **Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt 22, Sayı 1, 2002.

Reis, Raul, “Environmental News: Coverage of Earth Summit by Brazilian Newspapers”, **Science Communication**, Thousand Oaks: Sage Publications, 21, 1999.

Sayan, Yüksel, “Tarihi Çevrenin Bazı Tahrip Sebepleri ve Korunması İçin Öneriler”, **Ekoloji Dergisi**, Sayı 11, 1994.

Şimşekli, Yeter, “Çevre Bilincinin Geliştirilmesine Yönelik Çevre Eğitimi Etkinliklerine İlköğretim Okullarının Duyarlılığı”, **Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı 17, 2004.

Tamkoç, Günseli, “Derin Ekolojinin Genel Çizgileri”, **Birikim Dergisi**, Sayı 57, 1994.

Taşkaya, Berin, “Tarım ve Çevre”, **Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü Bakış Dergisi**, Sayı 5, 2004.

Tuna, Muammer, “Çevre Sorunlarının Küreselleşmesi”, **Muğla Üniversitesi SBE Dergisi**, Cilt:1, Sayı:2, 2000.

Uzun, Naim ve Sağlam, Necdet, “Sosyo-Ekonomik Durumun Çevre Bilinci ve Çevre Akademik Başarısı Üzerindeki Etkisi”, **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı 29, 2005.

Ünal, Sevil ve Dımışkı, Ebru, “UNESCO ve UNEP Himayesinde Çevre Eğitiminin Gelişimi ve Türkiye’de Ortaöğretim Çevre Eğitimi”, **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı 16, 1999.

Vural, Ali Murat, “Medyanın Kültürel Kalkınmayı Sağlama ve Eğitim İşlevi”, **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, Sayı 10, 2000.

Yücedoğan, Güleda, “Gelişen Teknoloji ve Kamuoyu Oluşturma”, **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, Sayı 7, 1998.

Yücel, Erdoğan, “Türkiye’de Bilgi Edinme Hakkı ve Uygulaması”, **Türk İdare Dergisi**, Sayı 449, 2005.

Diğer Yayınlar

AnaBritannica, Cilt 6, Cilt 13, İstanbul :AnaYayıncılık, 1986.

Altuntaşoğlu, Zerrin Taş, “Sürdürülebilir Kalkınma Yenilenebilir Enerji ve Yenilenebilir Enerji Kaynakları Kanun Tasarısı Taslağı”, Elektrik Mühendisleri Odası, http://www.emo.org.tr/resimler/ekler/46709aa58ba5101_ek.pdf, (29.12.2008).

Bayraç, Naci, “Uluslararası Petrol Piyasasının Ekonomik Analizi”, Türkiye Ekonomi Kurumu, <http://www.tek.org.tr/dosyalar/BAYRAC-ENERGY.pdf>, (28.12.2008) .

Baştürk, Adem ve Gönüllü, Talha, “Evsel ve Endüstriyel Katı Atıkların Düşündürdükleri”, İnsan ve Çevre Sempozyum Tebliğleri, İstanbul :İnsanlığa Hizmet Vakfı, 1992.

BM, “Education&Awareness”,
: http://www.un.org/esa/dsd/susdevtopics/sdt_educawar.shtml, (10.04.2009).

Çevre ve Orman Bakanlığı Çevre Envanteri Dairesi Başkanlığı , “Türkiye Çevre Atlası”, Ankara, 2004.

Çevre ve Orman Bakanlığı Çevre Envanteri Dairesi Başkanlığı, “Türkiye Çevre Durum Raporu”, Yayın No:5, Ankara, 2007.

“Çin’in Tek Çocuk Politikası 400 Milyon Doğumu Engelledi”, Sabah Gazetesi, 08.20.2007,
<http://arsiv.sabah.com.tr/2007/08/20/haber,A84984C596204C22A716895ADD9B9814.html>, (12.11.2008).

Deliktaş, Ertuğrul, “Malthusgil Yaklaşımdan Modern Ekonomik Büyümeye”, Ege Akademik Bakış, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 1, 2001,
<http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/malthus.pdf>, (27.12.2008).

DPT, “İklim Değişikliği Özel İhtisas Komisyonu Raporu”, Ankara, 2000.

“GDO’lar Türkiye’ye Denetimsiz Giriyor”, (17.06.2008),
<http://www.bugday.org/article.php?ID=2554> ((16.04.2009).

Harp Akademileri Komutanlığı, “Çevre ve Sorunları”, İstanbul, 1994.

“Hava Kirliliğinin Etkileri”, <http://www.ekoloji.biz/hava/hava-kirliliginin-etkileri.html> (03.05.2009).

Horuş, Mehmet, “Türkiye Çevre Hareketi Halklaşıyor”, 2007,
<http://www.ekolojistler.org/turkiye-cevre-hareketi-halklasiyor.-mehmet-horus.html>, (11.05.2009).

Intergovernmental Panel On Climate Change (IPCC),
”Climate Change 2007: Synthesis Report”, 2007,
http://www.ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar4/syr/ar4_syr.pdf,(20.01.2009).

Kayıkçı, Murat, “Türkiye’de Çevre için Eğitim ve Katılım” , Mülkiye Dergisi, Sayı 240, 2008,
http://www.mulkiyederigi.org/index.php?option=com_docman&task=doc_download&gid=199&&Itemid=2 , (10.05.2009).

“Kyoto Protokolü Yürürlüğe Girdi”, Dünya Gazetesi, 16.02.2005,
<http://www.dunyagazetesi.com.tr/haberArsiv.asp?id=207826> (15.11.2008).

Meisner, Mark, “What is Environmental Communication? (version 2.0)”, Environmental Communication Network (ECN), <http://www.esf.edu/ecn/whatisec.htm>, (12/05.2009).

“Ozon Tabakası”, <http://www.ekoloji.biz/hava/ozon-tabakasi.html>, (12.10.2008).

Özcan, Emine, “Bağımsızlık Çevre Haberciliğinde Çok Önemli”, 2006,
<http://bianet.org/bianet/cevre-ekoloji/79991-bagimsizlik-cevre-haberciliginde-cok-onemli>, (12.05.2009).

Pala, Ayşegül, “Türkiye’nin Çevre Sorunları”, Dokuz Eylül Üniversitesi Çevre Mühendisliği Bölümü, <http://web.deu.edu.tr/cevre/pala/5.%20Hafta.ppt> (18.04.2009).

Population Reference Bureau, “World Population Datasheet 2007”, 2007
<http://www.prb.org/>, (24.08.2008).

Saysel, Ali Kerem, “Nükleer Santrallerin Bir Ekonomisi Var mı?”,
<http://web.boun.edu.tr/ali.saysel/ESc301/JEMO-Haz2006.pdf>, (22.10.2008).

Şahin, Mustafa, “Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Türkiye”, Rio Sözleşmeleri Kapsamında Türkiye’nin Kapasitesinin Değerlendirmesi Projesinin Sunumu, Ankara: Çevre ve Orman Bakanlığı , 2009.

Şenses, Fikret, “Neoliberal Küreselleşme Kalkınma için Bir Fırsat mı, Engel mi?”, Ankara :ODTÜ Economic Research Center Çalışma Raporu, 2004.

Tatar, Mustafa, “Basın ve Çevre İlişkisi”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE ,1996.

“Toprak Kirliliği”, <http://www.cevreonline.com/CevreKR/toprak%20kirlilik.htm>, (21.09.2008).

“Toprak Kirliliği”, http://www.cevreorman.gov.tr/toprak_01.htm, (21.09.2008).

Tussing, Jan, “Nüfus Patlamasına Çare Arayışı”, 2004,
<http://www.abhaber.com/haber.php?id=337>, (12.11.2008).

Türkiye Çevre ve Orman Bakanlığı ÇED ve Planlama Genel Müdürlüğü,
“Avrupa Çevre Ajansı Kimdir”, <http://www.cedgm.gov.tr/aca/aca.htm>, (02.03.2009).

Türkiye İstatistik Kurumu , “Çevresel Göstergeler 2006”, Ankara, 2007.

Türkiye Atom Enerjisi Kurumu, “Çernobil Serisi No:5”, 2.Basım, Ankara, 2007.

Türkeş, Murat ve . Sümer, Utku M ve Çetiner, Gönül, “Küresel İklim Değişikliği ve Olası Etkileri”,Çevre Bakanlığı Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Semineri, İstanbul Sanayi Odası, 13 Nisan 2000.

United Nations Environment Programme (UNEP), “The Environmental Effects of Ozone Depletion: 2006 Assessment”, Nairobi, 2006.

United Nations Population Division , "World Urbanization Prospects:The 2007 Revision Population Database", 2007, <http://esa.un.org/unup/>, (13.1.2008).

“Ümit Şahin’le Şöyleşi”, 2007,
http://www.acikradyo.com.tr/default.aspx?_mv=prn&aid=18628, (10.05.2009).

WWF, “Living Planet Report 2008”, 2008,
http://assets.panda.org/downloads/living_planet_report_2008.pdf (23.10.2008).

West, Bernadette ve Sandman, Peter M., Greenberg ,Michael R., “The Reporter’s Environmental Handbook” New Jersey: Rutgers, University Press, 1995.

Yancı, Nihan “Çevresel Bilgilenme Hakkı” Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE , 2004.